

بازدید شد
۱۳۸۴

کتابخانه ملی
جمهوری اسلامی ایران

۵۴

ن. سال ۱۳۸۴

ایچ دی

۴۳۰

ی ملی
کتابخانه

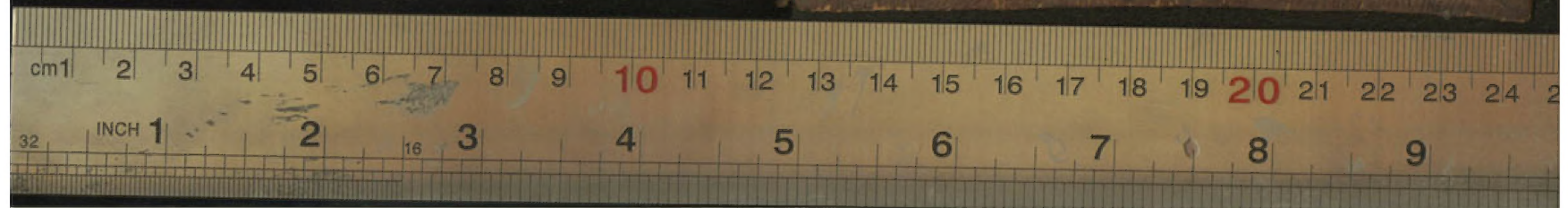

شماره ثبت کتاب

مؤلف: ...
موضوع: ...
تاریخ: ...

۱۰۶۴۰

خطی - فهرست شده
۱۰۶۴۰

بسم الله الرحمن الرحيم
 نحن كرام نفوس نبوة غير شريك ونفوة عن الزكيات والفتك جمل خبايا
 المكيف فلما تغيرت بكن تصنع ولا اشتداد وعلت ساحتك عن التكم فارتبط اليك
 تنقص ولا ازدياد وشكك لم يقص على رسولك الاول بكل نفس نفوسك على كل يوم
 بغارة وجوه على اسم محمد صلى الله عليه وسلم وبعبك الشكين لتبلغ امرك وشكك
 والا كعصم من حجب في رصك وشكك الناس ليكي يوم عصمت شيئا على المطالب
 اول المسلمين كرامهم ما جوبن اليك واو الامنة باخرة المؤمن واشهد على الكفار
 المتقين وازيدهم عناية في نفوسهم او الدين ولن تقبل فخرج قلوبهم وتزيد كرامتهم
 اما بعد فانه اخوات كلمات تكلفت اليها وتوخر يا في فقر الدلائل على فقر
 بالنسبة الماهر واذا لم يبين ما اطلبه بقدر في بيان شقيق عالم يندوه من بيان في
 ما قصروا فيه من مقدمات برانه اجابة لالتباس بعض افاضل الاصفاء حين
 بقراءة الكاشفة الجلية على شرح اجيد للتجريد له وهو الحبيب الذي فاز به
 اسبادة الفضل بالمقا واحفظ في كتاب العلم والعمل بالخط الاول في العام المويد
 مريخا من محمد ونفقه الله لا نقا ورجع اعمالا وادام بركاته على صافي الايام والليل والقد
 كنت اذكر له وشكك كرامة انما اجابته بربما في مقدمات خلعت عنها مشروحاتهم
 ولم يتصور ما حاصرتهم وخصومهم فيريدونك رغبتهم في سوالنا ليعرفا فبادرت اجمعها
 وتصنيفها فيما بعد الله جامع بين ما اسب من فروع الاصول مضامين القول وتخت
 عن بعد حقيقة حقا خض العقول وبين ما حسبه تخيلها الكلام ومن يبال لهم في رجب

الناظر

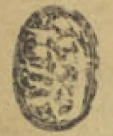
الناظرين لغيره نظروا فيها بعين الاصلاح والقبول وتجنبوا طريق القبح والفساد
 لايت رعو الا الاصل والصدق ولا يادروا الا الاكثار والرفقان لكل طائفة من طائفتها
 ومحقق احق في الطرق الى الله بعد انفس الخلق في رتبتهما مقدرة وخاتمة فضول
 والنوحي من الله منقول وما مول **مقدمة** اعلم ان هذه المسئلة مذكورة في كتب الفقه والفقهاء
 من الحكماء والمفكرين في مواقع شتى وليس ما ينضبط موضع ذكرها ولا يخفى احد الغفيرة
 من منطق والطبيع والفلسفة الاولى ولا يابى احد من ابوابها في الفلسفة بل غاية رونا
 بالقرينات ويستعملون هذه المقدمة في دلائلهم على المطالب المختلف في تلك العلوم
 بهما شعب الظنون في انها من ابي علم فظن بعض الناس انها من ابي علم منطق نظرا الى
 ما جرت به عادة المنطقيين في ذكر تفصيل الحكم الامتواظ ومشكك في كتبهم الا انهم انما
 والعرضية من العقولات الثانية كاجنية والفضلية ونظايرها والجمع على الحقول
 الثانية من وظيفة المنطق وظن انهم من ابي العلم ومن العلوم العربية نظرا الى
 لذكر المنطقيين انها من ابي مباحث الالفاظ وجعلهم اياها جزءا من كتبها انما هو
 فهم التصور والتصديق الذي انما موضوع هذا العلم على الوجه الاكمل على الالفاظ وال
 البحث في الالفاظ ما يوجب بحيرة في المنطق ولذلك جعلوا مباحث الالفاظ من مقدمات
 علم المنطق لا من مقدمات فهم من العلوم العربية ومصادرات في علم المنطق ولذلك
 ما ذكرنا من اجمل المنطقيين في انهم كتبهم من مباحث الالفاظ كمباحث العقول المشرك
 واخترية وانما العلم والفردوا كركب جعلها اهل العربية منسوبة وتجنب عنها اكثر ما ثبت
 عنها المنطقيين وبورونها في اقصا صدقها في المقدمات واقول ما ذكرنا من ابي المنطق
 فزود وودعت جواب غير دليلهم الاول على ذلك ما جعل ليلا لكونها من مسائل العربية

واما وليهم الثاني فمدفوع بان موضوع هذه المسئلة هو مصداق مفهوم الذات كالمطبعة
 الحيوانية الموصوفة في الفروع في صفة الاشخاص لا النفس مفهوم الذات فان مقتضودهم بهذه المسئلة
 في الذات انية مثلا لا تختلف صفة ذاتها في افرادها من غيرهما واما هو من مقتضود الاشياء
 انما هو نفس مفهوم الذات وكيفية التجرد عن النفس من المفهوم وطبيعة المنطق ما لا يكثره كسب
 ليس في هذه المسئلة كسب عن كسبها كعرفت وتبين ما ذكرنا ركونها من مبادئ المنطق فان موضوعها
 كسب التبين انما هو نفس الانا فطكا كالكلام لا الطبايع الكلية الموصوفة في صفة الاشخاص
 نزع المحققين فان في هذه المسئلة من مباحث الفلسفة الاولى لانها بحث عن خواص موضوعها
 موضوعه غير تخصيصه بل هو بحث عن خصوص فرد منه ككسب او مقدار او العدد وغيره فبنيته
 بحسبها خاصة كالزكوة والسكون والصحة والمرض وغير ذلك من التخصيصات والقيود التي تميز
 بسببها عن مطلق الموجود ما هو موضوع معين لعلم معين في العلوم التي هي كبرية الفلسفة
 الاولى كالمطبعة والمعلمين **الفصل الثاني** في مقصد من **المقصد الاول** في تبيين تشكيك
 وتبين الذات من تبيين كل قسم من الكليات والذات وصدق في افرادها في العلم المتواطي
 كالانسان بالنسبة الى افرادها ولما اختلف صدقه عليها بقا الى ان تشكيك المقول تشكيك
 والعقود تسوية بتسوية الاختلاف في صفة ذاتها انما هي فيهم من غير التسمية كالحلابة السفارة
 في سبب المنطق في تسمية التشكيك بالذات والذاتية منهم من غير تشكيكها كالحق في الذات في سبب المنطق
 فانه اعترض عن اعصم بقوله لا يبق الا انية متعلقة على الاولى فان انصاف العلم بالوجود او من
 انصاف المعلوم به اذ لا يخفى انه اعتبار بالذاتية غير اعتبار بالذاتية ولما اقدم اود كسب منقح
 من ذلك في الاشياء ايضا كذا كسب يحصل اعتراضه لزم اعصم لما سطر بالذاتية بالاحتية والاشية
 المطلقة وظن ان كل من لا قد يميزه والسؤال مع كونها في نفسها جهة الاختلاف مستندة للاختلاف

بالذاتية ايضا فان الكليات بالذاتية تعين ترك الذات والاشياء بالذاتية وحدها ولما كان
 كل من المعلومات جهة منفردة للاختلاف تعين تشكيك القسمية بكونها لاشية اذ الفرق ترجح
 بل ارجح فادراج المحقق في هذه الاشياء الزيادة تحت اشياء كما تروى من غير تشكيكها كالحق
 في القديمة فانه تسوية بين الاشياء المذكورة والاشياء بالذاتية اما تشكيك بالذاتية لمقتضى
 صدق الكليات على بعض افرادها على صدقه على بعض الافراد فاما بالذات كالموجود في صدقه
 على العامة على الصدق على المعلوم في تقدم صدق الموجود على الابد على صدقه على الابد بالذات
 لا يستلزم تشكيكها فالموجود بالنسبة اليها ليس ككذلك بهذا الاعتبار ولو كان تشكيك بالنسبة
 اليها باعتبار تقدم صدقه على الابد على صدقه على الابد من حيث الاعداد واما بالذاتية
 ففقد بعضهم كالحلابة تفتقر الى با حقيقية بعض افراد الكليات بصدق عليها في بعض الافراد
 وقد عرفت ما يدور عليه فالمتجه في تسمية بها اما ترك التسمية والاكثف بها فقط او ترك التسمية
 والكثرة في الاربعة استقامة لظهورها في بعضا وعدم دليل على حقيقة تفتقر القطع وكلام
 الحقيقة القديمة يقتضيه بكونها كسب متفتحة الذات للمفرد الذي يكون صدقه عليه اود
 كسب الفرد الاخر وكلامه في الجدية حيث جعل الاختلاف بالذاتية والوضعية اخلالا بتشكيك
 بالذاتية مائل الى التفتير الاول ويكون التشكيك محله على التفتير الثاني كحل الاقتضاء التفتير
 الثاني على اللزوم المطلق لعل للعينية على خصوص العينية فقط ويرد على التفتير
 الثاني انه يستلزم عدم انحصار التشكيك في الاربعة في ان الكليات قد يكون ذاتيا لبعض افرادها
 عرضيا للآخر او عينيا بالقياس الى بعض افرادها بغير القياس الى الآخر او بغير القياس الى
 البعض في غير القياس الى الآخر فتسقط الوجوه من وجوه اختلاف صدق الكليات على افرادها
 وليست مندرجة تحت التشكيك بالذاتية بالتفتير المذكور ولا يمكن ان يجرى تحت احد
 من التسميات الاخر فلهذا لم يدرجها تحت احد الاربعة فخلت كسب وقد يفتقر تشكيك

تقدم البسيط على المركب في الوجود كتحقق الوجود لا التام لان سبب وجوده باوجود احواله
 محض عنانية الله والتقدم في كلامه تقدم الطبيعة من حيث هي على الطبيعة المستحصلة من تركيبها
 على المركب فيكون مراده بالحيوان الا الهى بالطبيعة هو اللابشر في كلامه في قوة التصريح بالحيوان
 اللابشر هو الانسان وكذا في ما نقل من صاحب الحاشية في اللابشر ليس هو الانسان
 بل هو ذات له وحول عليه ثبت لعل مراد الشيخ بهذا الكلام هو ما وجه به العلامة في
 الحق في الطبيعة على حكمة العيون في الطبيعة والحق مع القول في الوجود كتحقق الوجود
 المعين بالطبيعة اقدم من تعلقه بالوجود وهو محال باوجه به الحق في الطبيعة حيث قال في الترتيب
 الوجود لا الطبيعة من حيث هو اقدم بالذات باعتبار ما من نسبة الازدياد بل بالكانت اقدم لان
 كطبيعت الحوادث فان الانسان موجود قبل وجود زيد مثل كماله كانهما جهة تغايرة وقد
 فيها جهة اتحاد فانها اذا اخذت بحيث يمكن ان يدخل فيها ما يمكن في قوله في هذا الاعتبار ممكنة
 الاتحاد وهو اذا اخذت من حيث الدخول بالفعل حصل الاتحاد بالفعل فالطبيعة التي وجودها اقدم
 باعتبارها اتحادا باعتبار آخر وهو باعتبار التقدم مجرد لا يمتنع انه في نفس الامر غير محقق بالامور
 التي رتبة بل هي على حكم التقدم لا حقيقة عليه من حيث انما هو ما طعن في توجيه الحق لا يمكن
 في توجيه العلامة في الفقه هذا العمل التصريح في مواضع اخرى من ظهوره في كماله بالرجوع وبالمجمل
 في هذا التوجيه لا يلزم كون اللابشر جزءا من الوجود غاية الامر انها متقدمة عليه تقدمها
 تقدم اجزاء الكل وعلل في قول الشيخ تقدم البسيط على المركب كما عرفت في مثل تقدم البسيط
 على المركب لان الطبيعة بكونها مركبة حقيقة هو الوجود وانما قيل في توجيهه اللابشر لان الحيوان
 اللابشر لما كان محمولا على الحيوان بشرط لا عين امارة التي هي جزء من الانسان فيكون الحيوان
 اللابشر الذي هو في فقه الحيوان بشرط لا يوافقه فيه فيكون هو الذي هو في الفقه لا يستلزم في توجيهه
 سبب الحقيقة لان توجيهه في الحقيقة باعتبار جزئيه واحد من ضرورة اتحاد الحيوان اللابشر

الحيوان هو الذي
 في توجيهه

الحيوان هو الذي
 في توجيهه

الان ومع ذلك نطق الله بوضوح الانسان لكونه محمولا عليه في قوله الامران فتدبر
 واما ثانيا فنحن ليق اي شئ اردت بالمادة في قوله كالحوان فانه جزء للانسان وعين
 مهمة المادة لتدبر بها المادة الخارجية من كونها فيكون في الطبيعة الجسدية لها
 الحقيقة فير عليه لير ارجح امارة العقلية وتوسطها في بيان ما هو بصدده مستدر
 اذ في فيه بالاستفاد من اول تصريح الحق بل لا يوجب في لير هذا الادراج مفقدا
 ارتباطه بالوجود في الوجود لا يمتنع في اجزاء كلامه كما لا يخفى وانما يستقيم توسط
 العقلية في هذا البيان لو كان مرادهم بالنفس معن الجسدية بل لا يوجد بينهما تغاير
 ولا اعتبارا وقد ظهر لك تغايرهما بالاعتبار فان الجسدية هو الطبيعة اما العقلية
 واما العقلية هي في حوزة ارتباط لا كما يفتضح عن ذلك في التصريح الحق والضم
 لا يمتنع في القول ومعلوم ان حقيقة امارة العقلية غاية في اثبات العقل والارتباط
 له كما لا يخفى ولما اراد بها امارة العقلية خير كون النقص باعتبار كونها غير عينها
 وجزء من النوع مع وجوده لير ارجح امارة الخارجية ودعوى اتحاد العقلية مع امارة اليب
 ح مستدر كبل غير مرتبط بالوجود لير امارة العقلية لير على الجسدية باعتبار انها
 يكون فردا باعتبار كونها موجودة في ذات خاص شخصية شخصها وعلل معتبر في
 الذي يشع على الذاتيات هو لير كونها بالقياس الى الافراد الخارجية فان قلت لعل ارجح
 ودعوى اتحاد امادتين واثبات وجود امارة العقلية في الخارج ارفع من هذه الترتيب
 اجواب قلنا فير عليه لير في التوجيه يجعل الشيء الشاذ راجعا الى الشق الاول فيقول
 واما ثالث فلان اتحاد امارة العقلية مع امارة الخارجية الذي في كلامه عليه ولما كان
 مختارا للحق كايضا من تفرع الثاني الذي نقلناه فانه كما قيل روي صاحب
 حيث قال تغايرهما بالذات كغيرهما كما في لير فيناقش فيه بان الاخذ بشرط لا يترك
 بين امادتين فان اعتبر في امارة العقلية اعتبارا اخر زاير في هذا الاخذ وكونها

الحيوان هو الذي
 في توجيهه

موجوب في ذهن خاص من شخصه كذا هو الظاهر نظرنا في هذا فنحن متغيران بالذات
لا بالاعتبار ونلاحظ ونلاحظ فيها وكذا بل الكيفية باعتبار الاختلاف لا بشرط في فرد المادة
العقلية لا بتغير عن المادة الخارجية أصلا لا ذاتا ولا اعتبارا فليس لا اعتبارا من حيث اعتبارا
عن المادة الخارجية بمعنى ولا وجه صحة وأما رابع فلان ما استشكل من لزوم تحصيل اليقين بفضل
مدفوع بان اليقين الموجوب في فرد المادة لا ينشأ في الواقع عن الوجوب في فرد نوع وقد يكون
محصلا في الواقع بفضل وتعيين شخصه ونحوه لم يكن ذلك اعتبارا عينيت مع المادة كما
أحيوان الذر هو اليقين عين محسنة موجودة في الانسان وهو في الواقع محصل بفضل الانسان
ولم يكن في ذلك جهة عينية للخصه وليس ذلك محذورا فذلك هو ما لا يرد عليك في هذا
النقص قطع النظر عما اوردنا عليه بكون دفعه عن هذا التفسير للشك بالاولوية باربعه
الشك في بقية مثل كون الشك في ايراد تفسيره في الذات هو ما يعتبر فيه كون الاولوية للشك
بالنظر اليها متبانية لو كانت اوية في وجوب العلو والتزول ثم اعلم ان التفسير في الدليل الذي
سنورده فصار محققا في الشك بالاولوية عن الذات انما يتم اذا حصل الاولوية في تفسير
الشيء كما هو كلامه في القديمة فالاجزاء اختياره ويكون التفسير في وضع ما يرد عليه في تفسيره
في الاربعه ليس عقليا ولا قطعيا فلا ضيق في كونه ما ذكره في الامثلة من رجاء في مطلق الشك
كذلك في غير الذاتيات بالدليل والاربعه المذكورة فقط فذلك اهل القوم اعتبارا في ذلك
واورد اجزاء في ام الشك في وضعتوا البحث بالاربعه التي سيبين بالادلة فيها عن الذات في
الشك بالاشدية والاضعية في الزيادة والنقصان فقد تقرر بعضهم بكون ترتيبها في
على بعض افراده او اكثر من ترتيبها على البعض الاخر ونرى سيد السند بانه يستلزم كون كبره من
الذاتيات كالانسان مثلا مقولا بالاشدية والضعف او بالزيادة والنقصان لاختلاف
افراده في استنباع الآثار كقضية وكيفية ثم اختار تفسيره بما يستفاد من كلامه جينيا وهو ان
طبيعه العام في بعض الافراد من بعض الطويل بالقياس الى الذراع والذراعين والاعوج

بالقياس الى القوم والقدرة ومعايير ذلك صحت استعمال اسم التفضيل هناك كما في
الذراعان الطويل من الذراع والقدرة من سوادكم القوم وكلام سيد السند في كونه موقوف على
التفسير فانه جعل التفاوت واجبا لا حصول الشك في فرد افراده واعتبر بعض الفضل
على تفسيره بما بان اشدة والزيادة من الاعراض الاولى للكيفية في الكم وكيفية الزيادة فيها
مركبة او كيفية اشدة ذاتها من كيفية لا يوجب اختلاف حصول الكيفية والكيفية المطلقة
وكذا كونه على كلام الشيخ في امع ما يرد فيها من عدم التفرقة بين الذات والعرض في الامثلة
والفرق الذي ذكره السيد السند من ان الذات ليس له حصول في افرادها لا تحاددها معها ليس
الامر واضحا فيها في الاعتبار العقلي بخلاف العرض حيث يجد العقل عارية عنه فغيرها
ثم يصرفنا به وبكم حصوله فيها فربما اختلف في حصولها بالاشك في كونها منطوية
فانه اذا لم يكن للذات حصول في افرادها لم يتصف باعتبار الحصول فيها بالتفاوت ولا
بالاستواء فبذلك لم يكن متواطئا ايضا اقول والتاويل في الاستواء ابارادة عدم الاستواء
ليس ومن التاويل في الاختلاف ابارادة عدم الاستواء في الشك في اثبات التواطيف
العكس فيجب انتم كلام بعض الفضلاء وقد ظهر من بن كلامه عن عدم التحقيق في تفسيره
الشرطي ما ذكره في القديس من تفسيره في الزيادة لصحة انشاء العقل بمعنى الوجه في ذلك
والزيادة امثال الاضعف والافضل على ما سنقدمه عن بعضنا انما هو لاجل ورود هذه الاربعة
على تفريق بين اختياره والشرطي واول كلامه في الفاضل منطوية في وجوده اما اولها فلان كونه
فرد لم يمتد اشدة او ان يمتد في نفس من فردا لا يمتد في تحقيق اهمية الكلية في ان يمتد ما في الكيفية
لا ونه الفرد لا يمتد في ترتيب من اهم النفس الامر بغيره من حيث وذاتياته واما متحدان في جميع
المراتب في تصفان بما يتصف به فكيف يتصور ان فكما ان يمتد الفرد عن الزيادة ما هو متحد
مع وجوده وجودا تاما ثانيا فلان ما ذكره في مقام الدليل على هذا القول من كون اشدة الزيادة
ومقابلها من الاعراض الاولى للكيفية في الكم ما لا يجري في اثبات ما هو لصده في الاعراض
الاولية به ما لا يكون له موضع في اوسطه في العرض خارج عن ذات هو عرض وذلك

لا ينافي كونه ذات الفرد ومبدأ الكلية واسطه في عرض الوضو الاول لها سيما فيما نحن فيه فان اشبه
 والزيادة ومقابلاتها ليست حواضن اولية بالنسبة الى انواع الكم والكيف او اشخاصها بل كانت
 حواضن الاعراض الاولى للكم والكيف المطلقين فوضعت في الافراد انما هو بتوسطها والى الطبيعة
 واتحاد الطبيعة مع الافراد فظهر حاضرا على غير قوله وكونه كمية ازيد في نفعه الى اوجه وانما ثانيا
 فبان ما جعلنا بينها على مطلوبه من كلام الشيخ وادار به ما نقله المحقق عنه وسنقدم مقصدا في قول
 الشيخ استأنه لئلا يظن ان كونه ازيد في كميته الى اوجه لا دلالة له على مطلوبه فان مراد الشيخ من هذه
 العبارة كما ينبغي ان يكون كميته ازيد من كميته لا يستلزم كونه صدق الكم المطلق او احد انواعه
 على هذه الكلية ازيد من صدقها على الافراد لانه لا يستلزم اختلاف حصول الكميات او احد انواعها والفرق
 وبين التحقق الصدق لغيره كسببها واما الباعثان فالأول ان السبق من عدم التفريق
 في الذات والعرض في اشياء مرفوعة بان فرق بين اختلاف حصول الكم في افرادها وتحققه فيها في اشياء
 وزيادة ونقصانها وبين اختلاف صدق الكم في افرادها كذلك حقيقة التشكيك هو البناء فمن
 الاول لظهوره في طبيعة الانسان مثلا لصدق عشرة اشياء مختلفة وعلى زيد وحده محققا لثلاثة
 والان ان الواحد في الطبيعة الكلية ولا حيز في هذه الطبيعة فضمن الاول اكثر حصولا منها
 ضمن الثاني مع لزم صدق الانسان عليها لا يختلف في ذاته والضعف والزيادة والنقصان
 وليس الانسان مقولا بالتشكيك بالقياس اليها فان اختلاف حصول الماهية اغتر فحققتها
 افراد ليس تشكيكا لها بالقياس اليها انما تشكيك حقيقة اختلاف صدقها عليها والفرق بين
 الذات والعرض في اشياء انما هو في لزم اختلاف تحقق الوضو وحصوله في موضوعاته في ذاته وفيها
 وزيادة ونقصان استلزم اختلاف صدق الوضو المشتق منه كذلك على ما هو واضح في كلام
 الذات فان اختلاف تحققه في افرادها لا يستلزم اختلاف صدقها بالنسبة الى تلك الافراد
 وسنطلب فيما سذكره عن ترتيبات السبع ما هو السور واللام لذلك الفرق فاستظهر واستبان ذلك
 فيما ذكرناه من الفرق لعمدة على حاشيته سيد السند في اجوابه عن هذه الذات ليس حصوله في افرادها
 ما ذكرناه من عدم اشتقاق هذه الدعوى ونقصانها عما عرف من الفرق بين الشيخ بان الجنس متحد في حقيقة من المادة

انما حيزه وجميع المادة الخارجية متوحد في ضمن الفرد على سبيل الجزئية وسبقه على وجه الفرد وال
 ذلك لا حصوله للذات في الفرد وانما هو في الذات في جميع افراد الطبيعة الواحدة لا ينافي ذلك
 لما عرف من طبيعة الحيوان ما حققه الاشارة من ان الكم مع الانسان وليس للانسان رتبة في كونه غير
 الناحية ومع جميع لغير الحيوان اذا اخذ بشرط لا صدرت مادة وجودا حاصلة في الانسان من غير منافاة
 بين الاعتبارين ولا مغايرة حقيقة بين الجنس والمادة اللهم الا ان يفي لغير هذا الكلام من السبب
 مبين على تفريق الكم في الطبيعة في الاعيان وح كيتاج في بيان لظلال ما ذكره الا ان السبب لا ذكره في
 الناحية من النظر بقوله فانه اذا لم يكن للذات حصول في اوجه واما سبب عدول المحقق عن غير هذا
 والسبب الشريف في ان ما ذكره فانه لما كان ظاهره فيهما هو لغير ازيد حصول الماهية في الفرد
 الاشياء والازيد من تحقق بحسب الخارج وبالفعل حيزه ليس استواء الفرد والذراعين من كونهما راجع
 من امثال الضعيف والذراع الواحد وهذا انما يستقيم في الازيد العدد وفي اعتدالين من الضعيفين
 بالفعل كالذراعين المنفصلين في ان اسودا لشدة ووالذراعين المنفصلين حاول المحقق
 الحق بحيث يشمل جميع افراد الاشياء والازيد في حقيقة بان ازيد حصول الطبيعة هكذا في العلم
 لئلا يكون بحسب الخارج وبالفعل بل كونه في صحة الشارع احقق بعونه الوهم امثال للضعف والافضل
 من الاشياء والازيد لغيره في التحليل ولئلا كان بحسب الفرض كما في تحليل متصل بذاته في الاشياء
 وجوده في موضوعه في نوع الحكم جميعه في تشكيك بالذات والزيادة ولا بعد لئلا يكون في التشكيك
 منظور اليه في رتبة لغيره في كان ما يراه في مظهر كلامه ما ذكرناه ولا بعد لئلا يكون في غير
 بتبيننا لمرادها لا عدولا عن تغيرها وقد يات في تغير لفظ الامثال والاجزاء في زيادة و
 الافر فيها بين ثم ان فرق بين اشياء والزيادة بان الامثال المنتشرة في الاشياء ليست اجزاء
 متباينة لانه الوضع ولا في الوجود بخلاف المنتشرة من الازيد فانها متباينة اما وجودا واما وضعها
 اما فيهما جميعا واور في حاشية كاشية مسئلة ثالثة في واحد لوجود المثلثة المذكورة بقوله في
 في الوضع في الوجود كما اذا اوزم نقطة في خط فان اجزائه متمايزة بحسب الوضع في الوجود التباين
 في الوجود في الوضع كما اذا وصل اس خط براس خط اخر فانها متمايزان في كون الوضع و
 التباين فيهما كما اذا وقع خط فوق خط اقول اراد بالثلاث وقوع خط على اخر بحيث يركب

منها زاوية فجميع الخطين اربعة من احدى جهتيهما وهو شئ للثالث من هذه كورات في هي شئ
 تباين الخطين فيه فيهما فلو لا خلاف ذلك في الاول مثلا لا الاول من هذه كورات في ابا ان الخط
 متصل مجموعي يوجب الحق فلا يتميز زمان وجهي او فرض النقطتين في وسط الخط الصغير
 سببا لتمييز الزاوية بالاشارة الحسية واما الثاني فقد قيل في توجيهه ضميمة الثانية في قوله فانها
 متمايزان فيه من الوضوع عايد الى راس الخطين فان التباين وجهي الا وضعا انما هو النقطتين
 المتمايزتين من الخطين المتصلين فالازدياد في الثالث عددي وفي الاخرين مقداري
 ثم اعترض صاحب القيل بان المثال الثاني انما يتعلق بالبحث اذا جعل الازيد العدم اعني ما بالذات
 واما بالعرض لانه انما يتعلق بغيره فلا يكون مذكور
 مثلا للبحث بل ليس له في الوجه صلح لانه مناط التفرقة بين الشدة والزيادة لا بد من كونه
 اولا متخفا وحاصل كلامه على الشطر لا يحسم بادة المناقشة واجاب بعض الفضلاء في تعليقه
 عن هذا الاعتراض بالتحفة في القول كثيرا ما يتصل المقادير عند احسن من غير اتصال في نفس الامر
 فيكون بينهما مغايرة في الوجود من الوضوع وهذا يتصور في الخطوط والمستطوح والاجسام
 المتصلة كالتي في تمايز متصلين في الواقع لا ينافي الاتصال المستقيم فيكون كالمثلث لا يبي
 مجال للمناقشة ليصح العمل على التفسير بانه من الوجه لانه جعل الضميمة الخطية فيكون الازيد في المثال
 الثالث في مقداريه على سبيل اخرى اشياء في القول لانه المعنى في عدم التمايز وضعا هو عددي
 بالنسبة الى جميع الابصار وجميع الاشارات ولا شك في الاتصال المستقيم في الواقع انما
 يتحقق فيه عدم عند ضعف البصر وتنو سطية فيكون فرض البصار في غاية القوة بزيادته
 المتصلين منفصلين بل المتضمنة تحقق البصار كثيرة في هذه امر بتميز القوة ولو كان في
 اشياء لعدم التمايز الوضوع بالنسبة الى البعض المذكورين لكان جميع الخطوط والمستطوح
 الاجسام المتصلة التباينة ما يصح مثلا للبحث لانه يمايز ما عند العدم والعدم
 وعند الصحيح في الليل فاي حاجة الى البحث في تحصيل هذا التباين في مقام التمثيل واما
 جعل الضميمة للخطين نظرا انه غير نافع فان وضع احد النقطتين على الاخر لا يكون فرض

انفكاك عن الاشارة الى انقطعة الواحدة الخاصة بتميزها عن غيرها والاشارة اليها ولو
 فرضنا جواز الانفكاك فالوصل هكذا ليس باقل من اختلاف الاعراض الذي جعلوه من سبب
 البعد كما لا خلاف في الجملة واما موازاة فيتميز الخطان بكون الاشارة اما بالفعل او بالقوة
 من الاول حاصل في العلم حقيقة في فرض النقطتين في وسط خط واحد كما في المثال الاول وقال
 الحق العلامة قوله في حاشية الحاشية كما في راس الخطين مثال التمايز والانعكاس العدم فان
 مجموع الراسين اربعة من احدى جهتيهما متمايزان وجهي الا وضعا لكنهما ازيد وانقص
 والانعكاس الازيد بالذات هو الاثني عشر المعارضة لمجموعها والوحدة المعارضة لاصدهما فانها
 ايضا متمايزان وجهي الا تمايزا في وضع الاشارة الحسية انما هو
 معروضها لان العدم لا يقبل الاشارة الحسية بالذات في امورها انما تمايزا في العلم
 تام في مورد الحكم بالعرض لانه يظهر منه الحكم بالذات لان التمايز في الوجود من الوضوع فيه
 تابع لمعرضه فاستشكل من ذلك الحكم بالذات ههنا وهو الذي كان معروضا للزيادة والقصا
 بالذات ما هو بل انه لم يحقق ليس كذلك وكيف يمكن تحقيق الحكم بالعرض دون الحكم بالذات وهو
 الا مثل الحركة بالعرض بدون الحركة بالذات اشياء كلامه في القول الظاهر مراده من قوله فما يستشكل
 الا قوله الاشارة الانفكاك عن صاحب القيل من الاعتراض في الاشارة الى انه فاعى على بل
 التفرع لما حققه سابقا وهو غاية النجاة كونه مذكور في توجيه كلامه لتحقيق تميزه عن غيره
 الراسين وجعلها مثلا للبحث وما ذكره من الاعتذار بقوله ولعلنا لم نحقق ما ذكره في المثال
 من بعد والوجه لانه في ضمية الثانية في قول الحق فانها متمايزان الا قوله ليس عايد الى الخطين
 ولا الى راسيهما بل الى الاثنين معلوم بالسباق على كلمة قوله نعم ولا يوجب ولا شك في ان
 اشياء الازيد العدم هو نفس الاثنين التي بهر كمالها بالذات لا بالعرض فقط لانه الوحدتين
 هما جوهر الاثنين متمايزان في الوجود من الوضوع لما ذكره الحق العلامة وقوله كما اذا
 وضع الخطين الا قوله مثلا للصورة التي تتحقق فيها ما هو شئ التمايز في الوجود من الوضوع

من انهم بالذات الذي هو الوجود والعدم والاشياء التي هي في الحقيقة
 تحقق من القسم الثاني فيه هو انهم عدم التمايز وصفا او وجها من باب عدم المسكات كما هو
 اعتبارا الى القسم والعدم المطلق او الحاصل في الحق وليس مما يشك في قبول الاشياء الحقيقية التمايز
 فيها انما القابل لذلك هو الوجود الحاصل في المادة فلا بد من فرض عدد الاشياء الذي هو المثلث
 للشيء عارضا لموضوع هو جسم او شيئا غير متمايز اجزاء في الاشياء الحقيقية ليس في الحقيقة
 بالعرض بل بليته الاشياء الحقيقية مع عدم تمايز اجزائها في الاشياء الحقيقية كالتفصيل في المثال
 واما هنا فثبت ان لم يفرض الاشياء عارضا لخطين او سطحين متماثلين فان العرض حاصل
 مع ايضا مع كونها متماثلة في المثال كغير ذلك بان عدم التمايز وضعها فيا فرضه انما هو في الزاد
 من اراد الامثلة هو نهاية التوضيح **الفصل الثاني** في تحقيق الفرق بين حمل الذاتية والعرضية
 واشياء لغير الذاتية لا يعمل للابايات ولا ياتي في افولها خارج عن الذات وقد وقع سمعنا في
 كتب العلوم لغير الحكم الذاتية اما عين الفرد واما جوده وقد يتحقق العين باسم الذات اجزاء
 باسم الذاتية وما هو عين الفرد ليس من نوعا وما هو جوده عينه من الوجود في الفصل والكل
 العرضي خارج عن الفرد فينبغي ان يعلم انهم لم يعموا بذلك الا في الوجود النوع عين الفرد بمعنى
 انه متحد مع واحد من نفس جنس كونه متغايرة بين الفرد والنوع بحيث يعمل العقل لان ذلك
 تفويت لمعنى العمل الحقيقية بينهما اذ هو على ما عرفوه انما هو عينه من المتغايرين فيهما في
 الوجود خارجا والحداد بالذات من هذا التعريف ما هو من اذ ان نفس الامر لا يحض الا في العقل
 كما ينفع عن ذلك نظرياتهم وتوحيدهم ولو كان مرادهم بالعينية ما يندرج فيهم بل يتفرق
 بين العقول والعقول عليه نفس الامر وكان متغايرة النوع لفرد النوع بحيث يعمل العقل في ذلك
 وكان حمل النوع على الفرد غير متعدي وتسميتهم حمل الشيء على نفسه كما في قولنا زيد رجل انما
 من باب التسمية والتسمية كذلك على كونها عين في الفصل فربما من الفرد انما جوده ان حقيقة
 اجزاء الحقيقة مبين للكل فلا يتصور حمل عليه وما عتوا ايضا كونه العرض خارجا عنه شيئا بل

للمادة في العقل الذي هو حقيقة انما العقول والاعمال عليه في الوجه انما هو بالعرض في
 حمل العرض بل اراد ابهذه الاقوال انهم ساطح حمل الذاتية وصدوق حقيقة انما هو عرض ذات
 الموضوع ما هو هو غير ملاحظ خارج عن الذات كعرض حقيقة او اعتبارا في خارج من ان
 قد يكون امرها غير محصل في ذاته من حيث ان يحتاج في تعيينه وصيرورة له من الهيئات او جوده
 من الهويات اما امره في ذلك من صدق حمل ذات الموضوع بذاته فيكون ذلك المذهب
 وهذا المحصل فضلا عن ان يحصل به ذلك المذهب وصيرورة عامر الانواع لا يمنع لغير المذهب
 بتركيب مع المحصل فيكون الان في حيوانا واطراف القسم اليه محصل من تركيبها ان لا يكون
 ان حيوان ذلك الحيوان هو انما طلق من ان حيوان اذ الا حطمة بهما وناطق اذ الا حطمة
 محصل وقد يكون امره محصل نوعا خاصا في حد ذاته لبنوع الا انه بقي فيه اقسام بعد النسبة
 الا انما في بالعرض في تعيينه بالاشخاص والهويات في مثل ذلك المذهب لا يحتاج في صيرورة
 متعينا في الهوية الا في الاعراض في شخصات فقط فاصطليح اعطاء التعريف القسم الاول في
 بالنسبة الى النوع والفرد الذين هما تحت وعرض القسم الثاني بالعين الفرد الذي هو عينه بعد
 لفظ ايسر مرادها من هذين اللفظين وهذا بخلاف احوال حمل الموضوعان المحصل في تحقيق
 له انما هو ملاحظ امر غير الذات كقيام حقيقة من عرض حقيقة كالبياض او اعتبارا كالعرضية ان
 لو لم يلاحظ ذات الموضوع في مرتبة ذاته من حيث امره في كان خاليا عن هذه الحقيقة في غير ذلك
 الحيوان في هذا مستعمل فيقولون له انهم في مرتبة لا ليست الا من حيث ان الموضوع لا يفيض
 المحل في في مرتبة ذاته ومرتبة ليس في ذلك المذهب بياض ولا لا يفيض في مرتبة البياض وانما يفيض
 في الواقع وكذلك في النسبة الى جميع الصفات والحوالات الوضعية ليس الامر في حمل الذاتية كذلك
 اذ لا يتحقق الموضوع في مرتبة في نفس الامر خالية عن نفس ذاته التي هي مصدر لوقوع العمل الذي
 يقع ذلك المحصل في حقيقة هذا الان الذي هو موضوع لان في الحيوان في اي مرتبة
 لوحظت فيها لا كونه خالية عن الذات بنية والحيوانية المحل ليس عليه ما وعملها واذ انشئت

هذا الفصل من كتاب
الاصول في الحساب
الذي هو من كتاب
الاصول في الحساب
الذي هو من كتاب
الاصول في الحساب

كثيرا ما يخطئ من يقرأ هذا الفصل في ان
يظن ان الفصل منسوب الى
الاصول في الحساب
الذي هو من كتاب
الاصول في الحساب
الذي هو من كتاب
الاصول في الحساب

هذا الفصل من كتاب
الاصول في الحساب
الذي هو من كتاب
الاصول في الحساب
الذي هو من كتاب
الاصول في الحساب

هذا الفصل من كتاب
الاصول في الحساب
الذي هو من كتاب
الاصول في الحساب
الذي هو من كتاب
الاصول في الحساب

والفرق بين هذا الفصل والاصول في الحساب
الذي هو من كتاب
الاصول في الحساب
الذي هو من كتاب
الاصول في الحساب

المتوسط من مجموع اقسامه فيكون في كل واحد من اقسامه
بنين لا يتخرج الاويل وما ذكره صورة الدليل عليه والفرق بين هذا المخصص وبين
حيث فصل بين القسمين من القسمين واستدل على ابطال الاحسين دون
الاولين بل كلف في هذه التسمية هو ما يحققه تفصيل الدعوى العنصرية في قوله
نهت الاول على ذلك في حاشية الحاشية ثم اورد في اصل الحاشية ان في قوله
بحاشية الحاشية التي مر طرف لقوله نهت الاول هي ما قلنا في غرضه بقوله اورد
الاختلاف مع ما اورد في اصل الحاشية ما قلنا في غرضه بقوله اورد
او هو ما ذكر ما وصل اليه من نسخ مكتوبة في الهامش على علم بولائه من غير مدخل في الاصل
وانت خبير بان ما جعله في الاصل لا يخرج عن رتبة العلم والعلامة التي عرض على المدخل
في الاصل بان لا يصلح للتسمية لعدم بقا الفرق بعينه بين الدعوى التي قدم الاختلاف في الدعوى
والاولوية بين اقسامه هو قوله لا يختلف في الاولوية او في غير عبارته الا في الاولوية بالاسماء
الاستوائية في الاولوية والافدية يعني في هذه التسمية صورة المدخل في الاصل كذا في بعض النسخ
في الاولوية والافدية لتفصيل في ما بين الدعوى وهو عدم الاختلاف في بين اقسامه التي
هو سائر اقسامه وقد عرض على التحقيق بان نقى الاقدمية والاولوية في الدلائل بين
على هذه الدلائل لا يعمل في هذا على تقدير تمام دليل الدعوى فكيف غير انها ضرورية واجبة
بان المقصود بان الفرق بين الاولين والآخرين بان المدعى في الاولين لا يتخرج الى
مرتبته بخلاف الآخرين فغاية الامر التاويل في قوله وهذا ضروري وعرض بعض الفضلاء
على الاعتراض على اجوابه بقوله اما السؤال فيمنع بان المقصود بانها بالقياس الى
الحاصلين العارفين بان دلائل ما يكون في حاشية ما يكون في كل لا يعمل به ولا غيره
لا بد منها بالقياس الى كل واحد وان المقصود بانها حكم ما بعد تفصيل مفاهيم الطرفين
وتحقيقها وحقاؤه على بعض الاذيان في حاشية ما كان في حاشية ما كان في حاشية ما كان في حاشية
مع لغير كون الدعوى في حاشية ما كان في حاشية ما كان في حاشية ما كان في حاشية ما كان في حاشية
واما اجوابه فيكون في حاشية ما كان في حاشية ما كان في حاشية ما كان في حاشية ما كان في حاشية

كافرة من حاشية ما كان في حاشية ما كان في حاشية ما كان في حاشية ما كان في حاشية ما كان في حاشية
الا يحصلين في التكاليف في اكثر من المصنف فيما ركبته الحاشية لاول ولوتر في المصنف في اكثر من
فيما ركبته واما ما ذكره ثانيا من انه لم يرد بانها حكم بعد تصور الطرفين في حاشية ما كان في حاشية ما كان في حاشية
محتج بانه لا يبان والفرق بينه وبين مثله المكون في حاشية ما كان في حاشية ما كان في حاشية ما كان في حاشية
ما ركبته الحاشية لاول واما ما ذكره ثالثا فلانه لم يرد بانها حكم بعد اعتبار الحكم الذي هو في حاشية ما كان في حاشية ما كان في حاشية
لا يقتضي عليه بخصوصه بل حكم الاستدلال عليه بطريق اخر فذلك غير مجد اذا لا يقع في حاشية ما كان في حاشية ما كان في حاشية
الحكم على انه لا يطرأ لبان الحكم بطريق اخر غيره ولذلك قد قصر القوم على مجرد بيان البان ولم يرد
انه لا يقتضي عليه ولا على دليل اخر حتى يتفاد في دعوى الضم في حاشية ما كان في حاشية ما كان في حاشية ما كان في حاشية
واما ما ذكره في حاشية ما كان في حاشية ما كان في حاشية ما كان في حاشية ما كان في حاشية ما كان في حاشية
تختلفا كما عرفت واما حديث ابا الهيثم في حاشية ما كان في حاشية ما كان في حاشية ما كان في حاشية ما كان في حاشية
الواقعيين في عبارة جديدة مفقودة وليس ارتكاب الجور فيها الجور في حاشية ما كان في حاشية ما كان في حاشية ما كان في حاشية
اطلاق لفظ الضم في القديمة وبعد التباين والحق كلام السيد السند في هذا المقام لا يخفى
وما تخلف الاستدلال في دفعه من التعميم والترميم لم يثبت صحة ما ثبت ليس حاجة الى
التعميم بل هذه العبارة هي مائة خلاف المقصود بل الظاهر في حاشية ما كان في حاشية ما كان في حاشية ما كان في حاشية
اشياء الاولين فلان الدلائل لو اختلفت ما بعد الوجهين لزم كونها معلقة بالذات وبغيره في
لا يتخرج الى هذه التكاليف والادعاء والضمان التي لا تتجاوز لفظها ولا يتجاوز لفظها
في تقرير دليل في التكاليف على الاشياء والزيادة ومتايلها وفي حاشية ما كان في حاشية ما كان في حاشية ما كان في حاشية
في تقرير دليل في حاشية ما كان في حاشية ما كان في حاشية ما كان في حاشية ما كان في حاشية ما كان في حاشية
اختلف صدق الدلائل على افرادها وكل ان يكون صدقها على بعضها اشياء او ازيد من صدقها
الا فاما لغيره في حاشية ما كان في حاشية ما كان في حاشية ما كان في حاشية ما كان في حاشية ما كان في حاشية
لا يكون بينهما تفاوت واختلاف في صدق الدلائل ولا في غير ذلك من حاشية ما كان في حاشية ما كان في حاشية ما كان في حاشية
في حاشية ما كان في حاشية ما كان في حاشية ما كان في حاشية ما كان في حاشية ما كان في حاشية ما كان في حاشية
قد اورد الدلائل فلم يكن الدلائل في حاشية ما كان في حاشية ما كان في حاشية ما كان في حاشية ما كان في حاشية ما كان في حاشية

الحاشية

الحاشية

ما به اختلاف احد الفودين المستحقين في السواد المطلق من الاوسوال كما يستند في الفصل
 المنوع او كما يستند في الارزها الضمنية التي هي عند التحقيق لما كان هو الاول لما سبكه
 من الدليل من الجواب عليها بخصوصها **السؤال الثاني** في تقرير السواد الذي قال انها تفرق بالنسبة
 باجزاء تام الدليل كونه في بعض الشقوق وهو الثالث يتفاوت طريق ارفع المحذور وتوضيح ذلك في
 السوال الاول انه قال اذا اختلفا اختلاف شين في عارض معين كالسواد مثلا ورواد السواد
 الاسود على طريق الساحة المستورة فهذا الكلام ذو قوة لئلا يكون الموضوع كالاسود مقولا
 بالتشكيك بالنسبة الى اسودين معينين كالحجيين ثم قال فلا يكون ذلك لان يقوم هو ذلك
 هو الشك الثالث من شقوق الدليل بعينه دعوى لزوم واختصار الواقع مما قد رتب في التشكيك
 في الموضوع فهو ظاهر في الشقين الاولين من الدليل فكان كلامه ذو قوة لئلا يفي في اي موضع
 تشكيك الاسود اما في تحقيق في الفود الذي صدق الاسود عليه ثم امر في تحقيق في الفود الاخر
 او تحقيق الامر المذكور وكان معتبرا في مفهوم الاسود المطلق وكما انها باطلان لما تقدم تبين
 الثالث وهو انه يحقق في احد الحجيين سوادا سدا وفي الاخر سوادا ضعيفا فلان السدة في تحقيق
 فيما يكون صدق الاسود عليه ثم بعد حصول الفود السدي لم يحقق فيهما كما يمكن صدق الاسود
 عليه الضعيف كما يمكن بعبارة في مفهوم الاسود المطلق لغرض انه في تقرير السوال الثاني لا يجوز
 جميع الشقوق في العارض الا انه يحقق في البصر بالبطال الشين الاولين حد ارض التكرار بلا
 طائل وانما لا يفي في تحقيق الثالث حتى كان احالة على الفهم او كما لو راجع عبارة ثم قال
 فنقول ان كان التفاوت لم يمتد بتفاوت التفاوت فزوم المحذور في ذلك الحق بين اصل
 النقض في هذا السوال وبناء هذا السوال والسوال الذي بعده على حساب مقدمته وهي انه اذا كان
 مستحق مقولا بالاختلاف سدة وضعفا على مود من ردين فربما الاستحقاق في ذلك لا يكون
 الا بان يكون الحكم الذي هو مبدأ استحقاق ذلك المستحق مقولا بالاختلاف كالحج بالنسبة الى
 الفودين العارضين وبما قبله بناء على السوال على فوهم انه لا يرد في تحقيق تشكيك الاسود بالنسبة الى

معروضي السوادين من تحقيق امر هو ما فيه الاختلاف بين اسودين اما مطلق السواد المطلق
 او امر خارج عنه وهذا السواد اخذ من كلام التحقيق فبذلك هذه هي الدين الطور فانضج
 بتشكيك هو وجوب بين الواجب المكملات وتشكيك الوجوب بالنسبة الى وجوبه وكل
 صرح بتشكيك الابيض بين الالهام وتشكيك البياض بين البياضات يستغل في
 افتاده عن طريق فاصل الزيد بعدد ومما هو وجه الامر في الشق الثالث وهو السواد
 اللامع وجوبه مما اقرم اختلافهما في مفهوم كل فافيه الاختلاف بينهما اما نقض هو اد
 والظاهر في السوادين فيفرق تشكيك الذات وهو بطريق مستدل وامر غير
 انفس اسواد مطلق عارض لم يقبض البصر فيكون المقول بالتشكيك على اثنين
 حقيقة هو العارض المستحق منه لا الاسود وهو فاضل او لا يفي ثم تنقل الكلام الى
 تشكيك العارض بالنسبة الى موضوعه القبضين وتبنت مثل ما مر من البياض لا يرد
 من تحقيق فدين من قبض البصر احدهما اشد والاخر اضعف بحكم احسان المذكور
 لا يرد في تشكيك العارض بالنسبة الى موضوعه القبضين من تحقيق امر هو ما فيه الاختلاف
 بين ردي القبض فان كان هو مطلق القبض الذي للفودين ردي تشكيك في ذلك لا يرد
 كان غير ذلك كالحكمة مثلا ثم كونه تشكيك القبض الى احجيين هو الحكم العارض ثم
 تنقل الكلام الى الحكم تشكيك به لم يرد بالاعلان لانه لا يفي في تحقيق الحكم على
 امر هو العارض المقول بالتشكيك القياس الى احجيين وخلاصة تقرير الجواب في تحقيق
 كونه الاسود معكلا بين احجيين انما يستند في تحقيق امر كاشدة هو ما به الاختلاف
 بان يكون متحققا في اسواد سدا وبقيته في معروضه ويمكن تحقيق ذلك في الفودين
 سببا لاستدراك صدق الاسود عليه ولا يستند في تحقيق امر هو ما فيه الاختلاف بينهما
 حتى يرد في انه بل هو نفس السواد المطلق امر غيره فلا يرد في تحقيق امر هو ما فيه الاختلاف
 ذهاب التباين في النهاية وبما قبله فنع بان على السوال من احجيين فبذلك رشحنا

صفت الشوق في الحب
أخلاقها سبب الاختلاف

7

والثاني في مجموع الثالث كل واحد من النوعين مع الثاني بالنوع مع ذلك في النوع فالاول
مجموع الثالث بالنوع وكل يتوسط الثالث في الاتحاد بين الاول والرابع بل في الاتحاد
بالنوع ويتوسط الرابع اتحاد الاول مع الثاني في الاتحاد السواد والعرف فيكون الثاني والعشرين
بالنوع ويرد عليه انما في ترتيبه وجه **الوجه الاول** ان البياض ليس له طرف هو نهاية مرتبة في
الاشياء بحيث لا يكون بياض اشدها وكل السواد بل كل مرتبة في مرتبة من احوالها على نهاية البعد
الاخر فان يمكن تحقيق مرتبة اخرى فيها اشدها منها وبكذا من غير ان ينفصل الاشياء عن بعضها بل في
حدودها في ترتيبها في الواقع والتمكنة في الواقع في اواسطها بل في كل مرتبة اذ انما في
ما يليه في مرتبة قوة السواد يمكن بياضا بالنسبة اليه واذا في القوة ما يليه في مرتبة قوة البياض في
سوادا بالنسبة اليه في كل مرتبة في تحقيقه في الخارج في شوب مختلف من الحبس ولا يحقق مرتبة
هو طرف البياض حتى ينفذ منه ولا مرتبة في طرف السواد حتى ينفذ اليه وما ذكرنا لا ينفذ
وعليه فيضا والواسط بعضها البعض باعتبار مرتبتين شخصيتين منها اياها باعتبار مرتبتين
مختلفتين فكل واحد لا يمكن تحقيقه اشتقاقا في موضوع واحد كجسم معين ولا تحقيق مرتبتين في
في موضوعين كسواد شخصي اما الحبس انما لا يمكن بل في مرتبة القضاء وليتها وانما هو بين النوعين
والاشياء في اما في مرتبة اجتماعها في مرتبة معينة من الوسيط موطاة وهو موضوع خاص
منه في مرتبة اشتقاقا ليس في مرتبة واحدة بل باعتبار مرتبتين **الوجه الثاني** هو ان لو كانا كان
وجوه الطرفين وتحقق القول لا يجوز ان يكون في طرفي الصفين مع صفين متوسطات
ولذلك كانت متوسطات متحدة بعضها مع بعض بالنوع وبذلك لم يربط بين الوجهين
بانه ولزم بل في الاتحاد الصفين بالنوع كمن لا شك في تحقيق فردين متباعين احدهما في
افاض في جهة شدة السواد والاخر في افاض في قاطبها ونسب لعل البياض انما في افاضها
بالنوع والثاني ما يشهد عنه الوجهان ويتحقق عنه العقل ومجرد هذا يكفي في حصة ما اشتق
التعليق **الوجه الثالث** ان في الاتحاد لا ينفصل النسبة بين المرتبة في تنازله كونه التفاضل بين
كل مرتبتين منها بقدر التفاضل بين كل فردين منها ففرض التنازل كمن لا ينفصل
نفاذ جميع مراتب البياض والاشياء الى السواد والعرف كمن لا ينفصل بين الايمان وتناسبا

الكيفيات المتشابهة الذي هو العدة المنفصلة كونه متساويا لاشياء الاتحاد بالنوع مع
العدد من الاتحاد اذا فرضنا قسم البياض الصفين الى عشرة اجزاء متساوية فرضنا
كل العشرة هي جميع مراتب البياض وفرضنا في المرتبة الاولى اشتداد على جميع مراتب البياض
العرف عشرة والثانية تسعة والثالثة ثمانية والرابعة سبعة وبكذا على الولا الى الواحد
ولزم في الاشياء الاسود كمن لا يكون مرتبة الاولى الى الثانية كمن لا يكون الثانية الى الثالثة
بحكم ربطها بالاصول فان سطح الطرفين ثمانية و سطح الوسطين اثنى عشر والوسط واحد
و ثمانية وكل مرتبة في الاولى الى الثانية كمن لا يكون الثانية الى الثالثة الى الرابع فان سطح الطرفين
سبعون و سطح الوسطين اثنان وسبعون و نفس في البياض كمن لا يكون الثانية الى الثالثة
كالثالثة الى الرابع وان كان الامر كذلك في سلسلة امتدادات متساوية على الولا
الى المرتبة الاخيرة واصل الخفايا بالنسبة الذي قلناه في الاتحاد والاشياء في الاتحاد النوعين
في الاولى والاخرى فلم يتم الترتيب في الاتحاد ففرضنا في امتدادات متساوية في
الولا بان اختلفت التفاضلات كان يكون في المرتبة الاولى عشرة والثانية تسعة
الثالثة اثنى عشر والرابعة ثمانية عشر والثانية عشرة وعشرون والرابعة عشرة اثنان
اثنى سبعة وعشرين وتسعة عشر وبكذا فنقول ان يمكن ترتيب مراتب البياض في التسعة
بهذا الترتيب في النهاية في ترتيبها في التسعة اذ كل ما في التسعة في المرتبة هي تسعة عشر
للمرتبة التي يقع عليها المكون اثنان تسعة عشر مرتبة كمن لا يكون في المرتبة الثانية
لكل مرتبة وبكذا الى ما لا نهاية لا اقل امتدادا الى التسعة عشر اثنان تسعة وعشرون
التي هي جميع مراتب البياض في فرضنا هذه كمن لا يكون في جميعها تحليل هذه العشرة في التسعة
القصبات بهذا الترتيب في النهاية فلا ينفصل التنازل الى السواد والعرف في الاتحاد
الصفين بالنوع ولا يعلم في ترتيبها في الامكان كالقسمة والنسبة في الكيفيات في الاتحاد
هو يتوسط فرضنا موضوعه في الاتحاد ولا نظير في الاتحاد الا في موضوعها في الاتحاد
في الوجهين الاولين لانا نقول اننا اخذت الفردين المتباعين في موضوعها في الاتحاد
انما كونهما ابتدأت وتنازلت الى مقامها في الموضوع الذي هو كونهما في موضوعها في الاتحاد

او بالصنف فنقول اما الالوان الثلاثة المنقولة عن القوم في المقام الاول فثلاث في
 اسكان جويانه في العود وفي مقدار وما يرد عليها هناك يرد عليها ههنا واما البياض
 الذي عبر عنه المحقق بالدليل فالظن عدم جويانه في المقدار اذ الحسن لا يحكم بكنه الذراع و
 الذراعين نوعين مختلفين بل لعل الحكم بتوافقهما في النوع او في البديهة كمرسنة
 من تحتها لعلها لو لم تكن البديهة بديهة الوجه وكذلك جويانه في المقدار في العود محل اقل
 لعدم ظهور التماثل بين الالوان الثلاثة في كونهما في النوع والثلث بغيرها واثباتا عند الحسن
 ولذلك في المحل العلامة الاولى لئلا يجعل الدليل المذكور مختصا بالاشد والاضعف
 ويجعل الدليل على لزوم الازيد والانقص في العود ما هو مشترك في جميعه من التوجيه لكل
 مرتبة من مراتب العود مختصا بما روي لوزم فان قلت لعل ذلك للوازيم لوزم الصنف
 دون النوع قلت ذلك للوازيم اما مستند الى اهمية النوعية البسيطة او المستند
 الى اهمية النوعية المعقدة واما مستند الى الوازيم او نقل الكلام اليها حتى يثبت في اقسامها
 او الفصول واما ما لا عوارض منها فثبت كونه تلك الوازيم ايضا مقدار فثلاث اشياء في
 قول لم يذكر من الاعراض متجسما هذا الدليل وما ذكره في دفع مدفع اما اولها في انقص
 بوجه الاصناف في الاشخاص المختلفة الالوان والوازيم فان ما ذكره من دفع لعل على
 عدم تحقق الاصناف في الاشخاص المذكورة مع اننا لا نثبت في حقيقة كالزهر والهندوزنج
 وغيره مع وجوه اختلاف الالوان بينها والثر لم يادل عليها الدليل في جميع حكم في لغة الان
 الهندوزنج والورد والطلح وغيره القصير بالنوع مما يشترطه كل طبع سليم واما ثانيا
 فيا لعل ان يثبت في الاشياء الاخيرة في غير كونه تلك الوازيم مفارقة لالوانه لوزم كونها
 مفارقة بالنسبة الى الصنف او الشخص فذلك ممنوع واستند لزم اولا بمفارقة
 في زيدها مستند الى مفارقة بالنسبة الى اهمية بقرينة مقابلتها للوازيم اهمية و

مختلفان

ويجوز ان يكون مفارقة بالنسبة اليها لانا للصنف او الشخص من حيث هما صنف
 او شخص ولزم ايراد لزوم كونها مفارقة بالنسبة الى اهمية النوعية فذلك غير جواز
 بل هو نفس ما يقول به القوم من ان تلك المستند بان التماثل في الالوان لا يثبت بالازيد
 والانقص العود في الالوان والوازيم اكثر واشد مما يثبت في الصنفين او الشخصين
 فيما يخص الالوان في التماثل الصنف فثبت تماثلها في النوع قلنا بل هو مشترك
 في جميعه في النوعية او شخصية في كونها في الصنف او الشخصية واما في كونها
 في صنف كسكان الاقلية من الالوان اصنافا مختصا كالجسيم والنوع فان
 مخالفة الاصناف لخاصة بعضها لبعض اقل من مخالفة الالوان منها فكان الثالث
 مشا واذ اقام ههنا هذا الاحتمال لعل الاستدلال فان قلت لعل المستند ههنا
 الدليل القوي على الحسن في لزم الالوان والوازيم العددية اثار للفصول النوعية او لغير
 اهمية النوعية قلنا لو ما عرفت اني على مستند من منع جويانه او كونه في نوع
 الحاشي انني هذا في اول نوعية للمعنى المستند لال المحقق في الاستدلال بالانتمى
 منها وفي غير اهمية الحسن ومنع جويانه الحسن مشترك بينهما ثم انه يرد على الحاشي انه لا يظهر
 لتخصيص هذا الدليل بالعدد مع جويانه في مقدار اذ الالوان والوازيم اهمية في النوع
 وازداج كمال الالوان والوازيم اهمية في النوع والذراع وما يرد عليها هناك يرد عليها هناك
 وكذا احتياج شخصية الحسن ومنع جويانه فان لعل وفيه قلت التخصيص هو نوع في الالوان
 بين اثار الانقص واثار الازيد المقدارين اقل مما هي اثارى نوعين مما يثبت فيهما
 بالنوع كالاتي والفرق بخلاف اثارى عدد من مختلفين بالازيد والافضل
 فان في الالوان اقرب من مخالفة اثارى التماثل في النوع جوا فلنا بعد التسليم
 قد يكون مخالفة اثارى نوعين اقل من مخالفة اثارى نوعين مع كون جميع الالوان

ومما لا يخفى ان
 في كل واحد من
 هذه الالوان

صدقة على الذراعين ليس كذا بالنسبة للصدقة على الذراع الواحد من حيث ان الصدقة
 الاول ان مثلاً الصدقة الثاني في قياسه وهو تشكيك الطول الاضافي في نسبة اليها
 يمكن الاشارة الى مثل ذلك فان ورد الطول الاضافي الغاي بالذراعين في النقصان الصحيح
 بعد ان لوهم ضعف الغذاء العام بالذراع منه مكره في المبدأ منه لو انكر صدق اشتق
 فصدق الطول الاضافي على الذراعين ضعف صدقة على الذراع ولو كان تفاوت فودي
 الطول الاضافي زيادة ونقصاناً بتبعيته تفاوت محلهما كذلك في الحقيقة صار زيادة
 الذراعين في نقصان الذراع من تشكيك الطول الاضافي عليها ولو كان الوسط
 من ذلك لم يثبت به تشكيك الطول الاضافي في النسبة الى الخطين ما ينبغي وهو تشكيك
 الطول الحقيقي اي غير الخط المطلق لقياس اليها فان قلت فعلى تحت كلام الشيخ لم يكن
 نفس الخط مستكافاً بالنظر الى ذرية الزيادة والنقصان من تشكيك القياس الزيادة
 الزيادة والنقصان كالحسين ومن تشكيك هو تفاوت المبتدئين زيادة ونقصاناً
 والطول الاضافي بعينه كذا في مطلقه ليس كذا بالنظر الى ذرية التفاوتين زيادة
 والنقصان في شئ من تشكيك القياس في موعود ذرية الخطان من تشكيك هو
 تفاوت الفردين العارضين فلم يخف في ذرية الطول الحقيقي والطول الاضافي في تشكيك الشيخ
 بسا في صدق الفرق بينهما قلت ان الفرق الطولين تشكيكها على ما ذكرت لكن الشيخ في صدق الفرق
 بينهما في صدق الفرق بين البصير الزيادة والنقصان المحاصل في فرد في الكم تشكيك
 كمعوم الطول الاضافي وبين البصير من تشكيك كالحق المطلق الذي هو طول حقيق
 والزيادة انصافاً في فرد

ليس

والزيادة انصافاً في فرد

صدقة على الذراع واحد والجواب ان تشكيك الكم لا يشبهه والزيادة وما يشبهه
 من جهة كيف هو تشبهه في ضعفه في فرد بين العيين لو ان بعد ما عرفت كما عرفت
 فعمل الزيادة يتبعها افراد الكم فنقصاناً سبباً لا يشبه صدق الكم على الفرد فاشيخ بصد
 نفق الاحتمال لا يذم من ذلك كون فرد الكم تشبهه او ضعيفاً في نفق ما تقر من كونها
 من جهة كيف يتبعها عن نفق الاحتمال اما ثانياً فلا ذكره استناداً ما رجحنا من كونها
 البحث عن القولات ووجهها هو في الحقيقة ليس في بحث الكم من لا يذم من حيث علمه لا يذم
 الا تشبهه او لنقصاناً ما ذكره انه تقر من موضوعه ذلك التفرع انما هو باعتبار من انما
 لا ينطبق عليه ولا يمكن ان يصدق جرت العادة بباراد هذه المسألة المنطوق ان لو لاحظ
 ذلك كان تخصيص الابرار في الضعف والاشبهه او جوفان في انقصان الزيادة ايضا
 كذا **الموضوع الثاني** انه قال الشيخ من اخبر شاكراً لها بناء على النسبة في بحث ركنية
 فلا يوافق الخط اذ لم يطلع او نقصاناً في قوله ان بناء على القول على تشكيك مفهوم على افراد
 يقتضيه شاكراً ان تلك الافراد في ذلك المفهوم ما عرفت من ان مقصوده بهذه العبارة في
 كون الكم واحد الوجود مشككاً ولا ارتباطاً لما ذكره الحاشية من المطاوعة لا يخفى ان لو كان
 مراده ما ذكره الحاشية لم يشكك في نفق تشكيك الكم المطلق بالنسبة الى اوده لم يشكك
 في الجيب تشكيك النسبة الى خط معين وثمة معين ولا تشكيك في نفق اسدح تحت مقصود
 الشيخ في **الموضوع الثالث** ان قال لوقا الشيخ بل قوله ان تشبه تشبهه في تشبهه فلا اربعة تشبه
 عدة في تشبهه كان اظهر لان المثال الاول لا يحتمل النزاع انه واثق لعدم الرجوع في الموضوع من ان
 فان الزين في ان هذا الموضوع بعد ما نقله عن الحق متصلاً لا يجوز له كون كذا اربعة تشبه
 في طبيعته من كذا اخرى نقصاناً او الزين في ان تشبهه في ان تشبهه في ان تشبهه في ان تشبهه
 العدد كذا في رابعه انما رابعه انما رابعه انما رابعه انما رابعه انما رابعه انما رابعه انما رابعه
 المطلق على عدة معين تشبهه او اربعة من صدقة على عدة معين انما رابعه انما رابعه انما رابعه
 انما رابعه انما رابعه انما رابعه انما رابعه انما رابعه انما رابعه انما رابعه انما رابعه انما رابعه
 فلا يكون صدق العدد على تشبهه انما رابعه انما رابعه انما رابعه انما رابعه انما رابعه انما رابعه
 انما رابعه انما رابعه انما رابعه انما رابعه انما رابعه انما رابعه انما رابعه انما رابعه انما رابعه

يكون

ليس تفرقة في موضع اخر فان قلت
 موضوع هو العلة في

يقول

۱۰ چپ اندو از ریح بنی

والانقصية هي فيه الخطية او لا يمكن الاشارة في الخط الطويل في مثل الخطية التي في
 وزيادة اذ صدق فيها على ما على سوادها على الاشارة الى مثل الحد الذي في الخط العظيم
 وزيادة في الطول وكونه على الحد او حدها به طول الاضائي في ما يقع الاضائي في ما يقع الا
 يختلف بل في الاختلاف والبعيد في هذه العجالة يشهد الاول في ما وجدناه هو من حيث
 فيه بل المعنى ان الطول الاضائي في كونها على الحد صحت للاختلاف الزيادة
 على التمام هو من نفس الخط الذي طولها وان انتهى كلامه بالفاظه والحل فيه هو
اما الاول فلهذا فثبت انما ثبت هو تشكيك الطول الاضائي في نسبة الخطين وما
 يستعمل هو تشكيك نفس الخط بالنسبة لهما فثبت وما ينبغي كلاهما فيه للاختلاف
 لان الاول هو ما بالاختلاف واما ما جعل في شئ الاية بما ثبت فان كان ما يقول
 ويشبه لكنه ليس مراده من قوله ان قوله والوقوف من هذا الشئ والزيادة كما يشهد
 اليه انهم لفظ اذ هو على نفس الحش من عبارة عن الشئ في نفس هو ما بالامساك فكيف
 ان به وقد صرح بانهم من حيث في نفسه بولهم اشج في مقام تعيين ما بالامساك لكم
 فبالفظة **اما الثاني** فلان ذكره من قوله لا يمكن الاشارة في الخط الى مثل الخطية التي في الخطية
 وزيادة منظور في اذ ما يقع هو عين مع الزيادة التي يكون لها في نفسه كما ظهر من نص
 بهتمينار والمحقق الشرف قد راجع في تغيره في الشئ والزيادة وسنظهر ذلك في ما بعده
 الصبر في تغير المحقق اليه كيف يجوز له في نفسه ما ذكره في مقام الدليل لحد القول في قوله
 صدقها على ما على سواء لا يصح دليل الزيادة في نفسه لغير اختلاف حصوله في نفسه
 لا يستلزم اختلاف صدق تلك الية على تلك الافراد فارتفاع اختلاف الصدق لا يدل على
 ارتفاع اختلاف الحق الا انه يورده من الخطية التي في نفسه صدق الخط على نفسه في مثل
 لكن يخرج ان لم يبق في نفسه بين الدعوى والدليل في نفسه مصادرة على المطالب **اما الثالث**
 فهو ان قوله فالغير الاضائي في ما يقع من الاختلاف بل في الاختلاف به وعليه اشج اراد
 لغير الاضائي في قوله ولذا كان حيث يقع الاضائي في زيادة الطول الاضائي في الطول هو
 عارض في جميع اوزار الخط واختلاف افرادها القابلة للخطوط المعينة بزيادة بعضها
 بنفسه بزيادة الخطوط المعينة وخصها ونقصها استلزام اختلاف صدق الطول في شئ

الطريق

الثالث

والله اعلم
فان الله اعلم
بما في القلوب

هذه تصديق الأسس والقرائن
بالعرض والبيانية الهندسية

تغیہ

لم يكن من مبدئية اوجزه مبدئية لاشياء لان المبدئية لا تختلف ولا جزمها بل انما يكون عارضا فاجزا
 لازما او متارفا متارفا كما يباحث المتكلم في بياض الثلج وبياض العاج لا يمتد الى احوال غير مبدئية
 ولا جزمية لانهما بل هو لازم اياها من خارج وذلك لان بين طرفي التضاد والواقع في الاول ان لا يكون
 من الاول ان لا نهاية لها بالقوة ولا اسمي لها بالتفصيل يقع على كل جزم منها اسم واحد
 واحد كما يباحث احواله او اسواد بالتشكيك ويكون ذلك المعنى لازما لثبات الجزم في مقدم فكذلك
 الوجود في وقوعه في وجود الواجب على وجود الممكنات المختلفة بالاموات التي لا اسم لها بالتفصيل
 لا اقول على مبدئية الممكنات بل على وجودات تلك المبدئية انما يقع عليها وقوع لازم لا يمتد
 غير مقدم وانما يتصور هذا عند احوال تلك الحالات في الانفصال بامرنا وذلك لان الوجود يقع على مبدئية
 بغير واحد كما ذهب اليه الحكماء ولا يمتد من ذلك في كل من مبدئية التي هي وجود الواجب في وجودات
 الممكنات في الحقيقة لان مختلفات الحقيقة لا يمتد من ذلك في كل واحد اما او رتبته مع مبدئية
 وجوده احوالها اقول في مبدئية التي زعم انه البطلان بها قول الحكماء ان المبدئية الواجب من مبدئية قول الحكماء
 لانه الوجود في مبدئية حيث هو وجود مقتضى احواله ووضوئها ولا يقتضي شيئا منها
 والاول والثاني يقتضيان في الوجود الواجب الممكن في العوض والاعراض والثالث يقتضي شيئا مما
 مع الاستسبغ في فصل الجزم احواله عارضا في وجوده الا عارضا واهوايا عارضا مما هو
 النور الممتد في الواقع في الاول بالانسان في مع لزم في التشكيك في البصار الا عارضا في وجوده
 الاول وكذلك في احواله الممتد مع لزم بعضها مقتضى استعداد احواله واستعداد قبل الصورة الممتدة
 بخلاف سائر احوالات وذلك لاختلاف ملامحات النور واهوار المبدئية ومنها قول ان مقتضى الحكماء
 على لزم عقول البشر لانه حقيقة الاله بعدد عن انما تذكر وجوده وكيف لا الوجود عندهم اول
 التصور فذلك مقتضى تباين وجود حقيقة الاله في العلم الذي عليه جزمه وبما يصح قوله لما فصل
 مبدئية الثلث مع الثلث وجوده والعلوم مغايرة ليس معلوم واهنا وجوده ثم معلوم وحقيقة غير
 معلوم في وجوده مغايرة حقيقة والافاق في الوجود ليس حقيقة لانه لا يمتد بها العقل هو وجوده الخاص

الخالف سائر الوجوه بالاهوية الذي هو اهل الاول لكل والوجود الذي من ذلك هو الوجود
 المطلق الذي هو لازم لذلك الوجود سائر الوجوه وهو اول التصور واول الوجود
 لا يقتضي ادراك احواله با حقيقة فغاية ما يلزم مغايرة حقيقة فغاية الوجود المطلق لا يوجد
 الخاص منها قوله لو كان حقيقة الواجب لا يجد الوجود مع العبودية السلبية التي لا يدخلها
 في عملية وجود الممكنات فان العلم لا يكون علة للوجود ولا جزم منها لكان علة احواله
 الوجودات والوجودات الممكنات واجوب الوجود حقيقة الواجب بحيث هو الوجود العام بل
 مجرد وجوده الخاص الخالف سائر الوجوه بالذات ومنها قوله انهم اتفقوا على
 لانه طبيعة النوعية لا تختلف مقتضاها فالوجود طبيعة نوعية لا تختلف مقتضاها انما هي
 العوض للمبدئية والاعراض واجوب الوجود ليس طبيعة نوعية لوقوعه على افرادها بالاشياء
 انما كلامه على الله تعالى مع تحييض بعض عباراته والقول قوله وقوعه على الاشياء في
 العاج صرح في ثبات تشكيك الممتد وكذلك قوله على العلم وعلمها وعلى احواله في العوض
 وعلى القادر وغيره كالاسود والاكبر وقوله بل على الواجب الممكن فان جميع الممكنات في افراد
 للوجود لا للوجود لعمد علمها موطاة ومحو لانه التشكيك بالنسبة الى ما يقع عليه التشكيك
 مما لا يمتد واما ما راجع الى عباراته في تشكيك المبدئية فلا خفاء فيه وكلامه في ان
 اشارة والضعف في الاولان النوع مختلف ولما جعل البياض المطلق عرضيا لاهنا
 لانه يكون ملك النور اعمدة كما جزمه صاحب الحاشيات واما لانه يكون ممتد جزمه في
 رتبته في الحقيقة ممتدة واهنا كلامه في ثبات تشكيك الممتد في النظر الى مبدئية
 استغناء في سائر تشكيك الممتد بالقياس الى افراد الحاشية لانه الموضات وبه
 من حقيقة التي ذكرنا اننا انما نرى الواسي الذين اوردوها الحق في الدلالة على حوالها في
 بالاعراض في المقام الاول مستقيما ان عليها انما الكلام في ثبات حاشيات ان بل صرح في
 اعتدوا في خبرنا في الحق في الطوس قدس سره في اتجاه ان مقتضى البياض

[illegible]

بسم الله الرحمن الرحيم ربنا
 اللهم يا ذا الجلال والإكرام
 وشكرك على ما أعطى والحمد لله على ما أعطى
 العظيم الفصل المثلثة والكل المستقيم
 وخبر الكلام الاستدلال عندنا وجوه
 انما الكلام في ثبوتنا التسميم الحاشية
قول اقول في الشك في الاول والاشبه
 مع الشك في الاول والاشبه
 افراد مقتضى ذات هذا الفرد
 لينة الكلي عاين في بعضه
 في شدة التميز لينة العرض
 بهما الاوليه وما ذكره في الحد
 بالاولويه ناظر الى هذه المعنى
 واما الشك في الاوليه فيكون
 احزابا لذات والعلية لا بالزمان
 الابن لا يسمى شيكا واما الاشبه
 وزعمه التميز في زمانه يستند
 لا اختلاف افرادها في استنباح
 طبيعة العام بعينها في بعض

والا سبوا بالقياس الفهم والقيمة
 هناك كما يبق الذراعان طول
 الشريف في كونه موافق لهذا
 في ضمن افراده ولما كان هذا
 عند وقال فيكون احد الفردين
 الاخص مع زيادة ثم محو
 على معرفتها فيكون الحقيقة
 الزيادة والنقصان واجهان
 النقصان من عوارض الحكم
 نسبة الى التي يرجع ما هو
 كانت العبارة في نسخة الاصل
 الافراد هم وهل الكلام
 متواليا او لا يلزم ذلك
 في تجميع فم الشك في العجب
 في الجدية بان الماد هذا
 والاشبه وبطلان الشك في
 وما ذكره في صورة الدليل
 هذا من القسمين من القسمين
 بل الكلي فيها هذا التميز
 شئت ولا على ذلك في شدة
 الحاشية بعد هذه التسميم

كما افاده من قوله
 كونه بذلك الحاشية

كذا عاين

الى جميع ما هو ذاتي له معنائه لا يختلف بالاولوية واللاحقية وبما ضروري ولا
 الخ وقد نفى في نفسه نفس اللاحقية والاولوية في الذاتيات من غير ان الله لا
 يعقل هذا على تقدير التسليم وليس على الله عو في نفسه على انها ضرورية وجوب
 بان المقصود ان الفرق بين الاولين والآخرين بان الله عز وجل الاولين لا يحتاج الى
 مزيد وقد تجلوا في الاخيرين غاية الامر ان الاولين في قوله وهذا ضروري في قولنا انما سوال
 فمنه بان المقصود انهما بالقياس الى المحققين العارفين بان الله عز وجل لا يكون في
 نفسه يكون لا في نفسه لا يعقل له يعقل به او بما خارج عنه نظيره قول الشيخ في
 جواب السائل عن محمولية المنة الحجة على جعل المشترك شيئا لا يثبت بالقياس الى
 كل واحد بان المقصود انما بعد تفصيل مفهوم الطرفين في نفسه ما وخفاه على بعض
 الاذهان لخطا كما قالوا في الحكم بآحاد الممكن في المنة من الله عز وجل في المنة لعدم
 محمولية الذات لا يستلزم كونه مبنيا عليه شيئا ما يثبتها وانما الجواب في كونه تكلفا
 مستغنى عنه بانه كونه ما ذكر في بيان تفصيل الله عز وجل وتبينها عليها كما قرع في
 في الجدية **قوله** كيف الذاتيات غير محمولة هي ان ثبوت الذات التي لها هو ذاتي لا يعقل
 بها على هذه الاني في كونه محمولا في نفسه بان جعل السبيل على ما اختاره الاستاذ من
 فافهم واذا لم يكن الذي مجموعا لم يتصور كونه ثبوت بعض افراده مطلقا في ذات
 الفرد او بصدقه على فرد اخر وهو هذا اشكال وهو ان القوم تارة يقولون ان الذات لا
 يعقل وتارة يقولون ان الشيء لم يصير حيزا لم يصير حيزا وما لم يصير حيزا وما لم يصير حيزا
 لم يصير حيزا والى صلا في هذا راجع انما صار حيزا ثم صار حيزا انما صار حيزا فاما معنى
 كون كل واحد من تلك الذاتيات على نفسه لا يخفى يقولون حملها على النوع استقل
 لا جعل المشروط حيزا بان جسمية الانسان معللة بجو انية فلو جعل الحيوان سبطا
 في اثبات الجسم للانسان كان بطلان لم ولا يخفى ما بين تلك المقدمات الثلاث من التدافع

حكمه

والثاني في ظاهر او وجه التقضي لم معن قوله الذات لا يعقل له ثبوتها ما هو ذاتي
 لا يمكن تعليلها بالذات ولا بما خارج عنها فيكون كالمسند المحقق في حاشية
 مختصة بالاصول لا يخرجها من حيث على ذلك لا مطلقا وهذه الاني في كونه بعض الذاتيات
 معللا ببعض اخر كما ذكره افقوا انما النعاس من بين المقدمتين الاخيرتين فينبغي
 بان تقدم العارضة على الساقية باعتبار قصد وثبوت في نفسه واخره على باعتبار ثبوت
 لغيره اعني عند الذات قد جعل الله في ثبوت لغيره بما هو معلول في نفسه في نفسه
 كما قرع الشيخ في تعليل ثبوت المولى في الجسم ثبوت في شيء وهو ان معنى عدم تعليل
 الذات شيئا قرأه هو لا يعقل بالذات ولا بما خارج فيجوز ان يعقل في اخر فلا يتم الفرق
 في نفس الاولوية والاولوية عن الذاتيات وهذا لا يرد انما في نفسه في نفسه في اللاحقة
 اقول في نفسه فان لا خلافا بالاولوية على ما تقر انما يقضي كون صدق الذات في
 بعض افراده مقتضى ذاته معللا بها والاختلاف بالاولوية بسند عن كونه صدق على بعض
 الافراد معللا بما خارج وجوب صدق على بعض اخر نعم على الاستاذ ان لا يجعل الا
 بالذاتية والعرضية موجبا لتشكيك بالاولوية فلا يخفى الاولوية عند هذا ذكره
 وعلى طريق التعميم في الاولوية لا يتم من عدم محمولية الذاتيات في كل استغناء
 في الذاتيات لكن هذا لا يرد ربه غير متفرعة على تخصيص عدم تعليل الذاتيات
 في الخارج **قوله** واما استغناء الاخيرين فلان لا شئ والازيد اما ان يستلزم الخ
 هذا تقرير وتفصيل للدليل المذكور في الشيخ وقد قرع الشئ في مبحث الاوهم
 بوجه قريب من هذا قال في الامور الدورية في تحقيق التفاوت حيث بوجه في الا
 دون لا ضعف لزم لم يكن اخلا في المية لم يحقق التفاوت فيما بل كانت في الكل على
 السواء وان كان اخلا فيما لم يحقق شئ من ذلك الاضعف فيما لا تغاير بعض
 الاجزاء انتهى الى صلا في نفسه في نوع التشكيك بشئ في والى في الذات
 كما شاعرات الاول لا يستلزم الازيد والاشد على امر ليس في الاضعف

وبه يستلزم أن لا يكون مناشكك أصلا لافي الذات ولا في غيره الثاني لانه
 تحقق ذلك الامر ويكون اخطا في مفهوم الشكك به يستلزم عدم اشتراك بينهما
 ضرورة استقاء جزمه في لا ضعفه لم يتحقق يكون خارجا عن مفهومه به وان لم يستلزم
 استقاء الشكك في الذات لا انه يلزم خلاف المفروض فلا احتمال الاول والثالث
 كلاهما خلاف المقود لذكرهما الشبهة هنا اذ على تقدير وقوع الشكك في الذات
 لا يتصور اشتراك كون الاول في نفس ذاته كخاصة في بحث الاعراض ذكر الاول
 حيث فصل تفصيلها اما الاستسكان فقد ذكر الكل لحفظ الناطق بابط المعاد
 لانه لا تغاير بينهما او زيادة او نقصان في بعضها به او قد لا تغاير لبعض الناطقين بالحواس
 لعدم ذلك الشئ ليس معتبرا في المبدء فلهذا يكون الاختلاف في الذات ان ردت
 لعدم الاختلاف في الذات لا تغاير فيه مابة الاختلاف بطريق الجزئية فلهذا لا ينافي
 الشكك فان بعض الاختلاف في الشكك ان يكون صدق على الافراد لا بسوية بل
 لاحالة في حصوله ففرض في ضمنه فواو في حقيقة مابة الاختلاف معتبر في الفرد
 لافي المفهوم الشكك وان اختلف عدم الاختلاف صدق على الافراد فلهذا لم يذكر
 بخلافه يكون حصوله من الافراد موجبا لاختلافه في الجنس على الاول الذي
 هي انواعه كالسوا والصادق على الشبهة والضعيف فان اختلفا صدق عليها كقول
 ان كنه سبب الفضلين للذين يعتبران في نوعهما وكذا الكلام في سائر المفاهيم
 الشكك فانه لا اختلاف ليس معتبرا في مفهومهما بل ذات فردا وفي عارضيهما
 كالا سواد القول على الجنس المعروف للسواد الشبهة والجنس المعروف للضعيف القول
 المراد الثاني وسبب تحقيق الاختلاف الفرد في نفسه سواء كان سبب اختلافه في حصول
 او غير ما لا يوجب اختلاف صدق لافي عليها بخلاف اختلاف العواض فانه يوجب
 اختلاف صدق في الشئ منها على ذات المعروضات وهناك تبصير الفرق خدع
 النقص فانه لا يشك ان النقص العارض لا ينافي جزمنا ايضا اذ فيه على التقدير
 الاخير فانه لا يكون الاختلاف في العارض الخاص المراد من الشكك فيه بل هو خارج

الثالث

بمستلزم

ما لا يوجب اختلافه في العارض الخاص المراد من الشكك فيه بل هو خارج

عنه ولهذا استلزم ركه بقوله فان قلت فرضنا انه اقول لكن لما كان الفرق بين
 الذات والعرض انما يظهر عند التحقيق في الشئ حيث يختار العرض ان التفاوت
 ليس اصل مفهوم بل صدق وهذا ليس خلاف المفروض ان الشكك في معناه
 الا التفاوت في صدق المفهوم على افراده ولا يتصور من ذلك في الذات ان التفاوت
 بين افراده يكون لذات لافي صدق الذات عليها كما حققته الاستسكان على المعنى
 باختبار الشئ الخارج في العارض ومنع لزوم خلاف المقدرة اولا نظرا الى ان قول التحقيق اليه
 اجزاء **قول** ان كان التفاوت بين السوادين في بعض حبيبه السواد واجزاها لزم شكك
 في المبدء والذات في مقتضى اجزاء الدليل المذكور في العارض لانه في الشئ لزم لا يكون
 الاضعف في فردا من السواد كنه قس حال الرطوبه اذ في لزوم مفهومة اخرى
 وقوع الشكك في الذات في كنه للغاية فلهذا من قبيل النقص على خلاصة الدليل **قوله**
 على ما في حاشية المشبه ان يلزم على التقدير ايضا اما استقاء الشكك بالشبهة والرياء
 مطلقا واما استقاءه في العارض المعنى في فرض الشكك في كنه بين الملازمة بعض
 بعض مقدمات الدليل المذكور فان لزوم احد الامر من ههنا مرجع في اختلاف فردا
 العارض في المبدء وانما هما لزم احد امور الثلاثة هنا كونه من علم احتمال الفرد في علم
 مابة الاختلاف ويكون ثمة الاختلاف اخطا في مفهوم الشكك وخارجا عن مفهومه
 فان شئت جعلته من قبيل النقص خلاصة وان شئت جعلته شبهه بهما على بعض
 بالشبهة والزيادة مطلقا وكان الثاني **قوله** قلت الفردان مختلفان بالشبهة والضعيف
 من كنه المبدء المحيية مختلفان في الفصل النوع عندهم توصيلهما في تفاوت بين لا
 والاضعف بين لازية والنقص الناهي في نفس ذاتها لافي صدق الجنس عليها وحصوله
 فيهما كائنا كانا في النقص لا واهام فالشبهة والضعف عرضان وليان للكنف والرياء
 والنقصان للكنف فالذراع في نصفه ازيد من نصفه لافي كونه مقدارا او خطا فالشيخ
 ولست اعني به الكمية لا يكون ازيد من كنه بل كنه لا يكون ازيد من كنه من اخرى و
 كذا الحال في الكيف فمثلا في التفاوت اما مدخل في مبدء كالفصل النوع على

اما شكك في الذاتيات او في
 والاشكال في الفاصلة لزم على
 في التقدير ايضا

في الاشياء والاضعف مطلقا في الازيد والانقص العدد في اما عارض لها
 لكون المقدار متغيرا في عارض له يتغير نسبة ما يوجه اخر الزيادة والنقصان
 كما سيجرح به وكلاهما في الفرق بين الازيد والانقص المقدار ايضا نظرا الى جملة
 فالكل الذي يتفاوت افراده بالاشدة والضعف والزيادة والنقصان لا يكون
 متساويا في التفاوت بين افراده بالذات لاني صدق في الكل عليها نعم التفاوت
 الواقع بين افراده بالذات يوجب تفاوت صدق المشتق من هذا الكل كمنع
 نوك الافراد وذلك لغير مناط صدق المشتق مطلقا او مرجح بقوم المبدأ فقام
 المبدأ فقام به الفرد الاقوي من المبدأ احيى في انصب في المشتق فقام به الفرد
 الاضعف في هذا المجال صدق المبدأ فانه لا يتفاوت قوة وضعف تفاوت افراده
 في انفسها فان كان مقدار ازيد ففرقه من الاخر لا يوجب كون طيفه المقدار فيه ازيد
 كون صدقها عليه اقوى من صدق ظهوره مصرح به في كل اشياء وغيره وقد بينه عليه
 بان كون معروض الازيد معوضا لثقل الانقص مع زيادة يمتنع كمرار صدق المشتق
 عند ذلك المعروف لا يوجب كمرار صدق المبدأ او على الازيد اصلا فان صدق المبدأ على
 مثل الانقص وصدقه على الزيادة ليس شيئا منها صدق على الازيد بل على العا
 ان كان وعلى هذا الوجه التشكيك بالاشدة والزيادة في المشتقات من عرضيات
 لا افراد بالاحاطة ولا يثبت التشكيك في الاقوى في انقص العارض لغيره كان ثابتا
 السؤل كاذبه المعترض في الجواب منع خلف الحكم اذ قد عرفت انه لا تشكيك في ان كان
 باعتبار السؤل كاذبه بعض الظاهر في الجواب منع جريان الدليل في اختيار ان التفاوت
 ليس في نفس مفهومه حتى يتناول الاشدة والزيادة في الخارج حتى يلزم خلاف المقدر
 بوج صدق على جريانه وهو معنى التشكيك في سبب التفاوت الواقع بين عوارضها
 بالذات ولا يمكن اختياره في الاقوى لان اختلاف بين افراده بالذات لاني صدق
 كانه قد مضى في كل قول ومعنى فهم احد الفريدين يشك كونه بحيث يتنزع العقل

فانقن

جموع الوجود مثال الاضعف في مساحته وحقه من الاضعف مع زيادة المقص ما يوجب
 اليه المحقق الضريف وتبعه السيد الشهيد في سائر ما بين تحت الاشدة والزيادة لكون حصول
 الكل في ضمن احد الفريدين اشدة او ازيد من حصوله في ضمن فرد اخر اقوى وقد عرفت
 ما فيه فانه لا يشك في الزيادة من الاعراض الاولية للكيف والكم وكون كنه ازيد في
 نفسها من كنه او كيفية اشدة في اتمام كنهه لا يوجب اختلاف حصول الكمية و
 الكيفية المطلقة فيها وكفاك تنبيهها عليه كلام الشيخ هذا مع ما يذمها من عدم التفريق
 بين الذاتي والعرضي المستند والفرق الذي ذكره السيد من ان الذي ليس حصول
 في افراد لا يتجدها فيها في نفس الامر واخذ فيها في الاعتبار والعقبات في كنه العقل
 عارية عنها في نفسها من بعض ارباب وكيفية حصولها فيها فاما اختلاف هذه الحصولات
 احوال التشكيك في منطوقه فانه لا يمكن للذات حصول افراد لم يتصف بامتناع
 الحصول فيها بالتفاوت ولا بالاستواء فيذم ان لا يكون متواطيا ايضا اقوى الباقين
 في الاستواء بالزيادة عدم الاختلاف ليس في علم التاويل والاختلاف بالزيادة عدم التاويل
 فحق التشكيك في واثبات التواطيل والعكس حكم **قوله** في تماثلية ما في الوجود او
 في الوضع او في الخارج كنهه الحاشية دون الوجود كما انهم نقطه بين خطين اجزاء متماثلة
 في الوضع كون الوجود والتباين في الوجود دون الوضع كما اذا وصل بس خط بر خط اخر
 فانها متماثلة ان في هذه المواضع والتباين فيها كما اذا وقع خط فوق خط اخر انتهى الى حيث
 يجدر بينها زاوية فان هذا معنى وقوع الخط على الخط واما قوله فانها متماثلة ان في الوجود
 دون الوضع فان قيل ان الضمير في التباين في الوجود والوضع التام هو في التباين
 المتماثلين في الوجود المتماثلين في الوجود الازيدية في التباين في الوجود في الوجود في الوجود
 ان التباين في الوجود المتماثلين في الوجود الازيدية في التباين في الوجود في الوجود في الوجود
 التبعيم خلاف مقتضى كلام الاستاكوان في نفس ما بالاشدة فلا يكون ما ذكره مثالا للبعث
 بل ليس له مثال في الوجود والاضعف مع ان مناط التفريق بين اشدة والزيادة لا بد ان يكون
 امر متحققا وحال كانه على النظر لا يحسم مادة المناقشة القول كثيرا ما يتصل المقادير عند
 الحس لا يكون متصلة في نفس الامر وكون بينهما مغايرة في الوجود دون الوضع وهذا

يتصور في الجسم المتصلح والسطح المتصلح والخطوط المتصلة كاشية كونها من المصنوع
 باعتبار ان في نفس الامر لا ياتي في اتحادها واتصالها في الجسم في هذه المراتب اوسع من ذلك المراتب
 لا يفي حال الشدة والضعف في النظر به مع ان لوجان يجعل الضمير يخطئ في كون الازدواج
 في المثال الثاني في تقديره على سبيل قوله **قوله** ظهر ذلك في دفع الازدواج الى المذكورين بقوله
 او افضنا وقولنا ايضا اسودان اما ان دفع الاول فلاننا نحن رشفنا ثباته ونقول لهم نقفوا
 بين اسودين ليس بنفسه السواد واجزاها حتى يترك في المثالين ولا في امراض
 لها حتى يترك خلاف لغز وحسن من ذات الفردين ونفرض ان احدهما في نفسه شدة من الازدواج
 في التفاوت ليس التشكيك في شدة هو بسبب صدق الاشتقاق بينهما على وجه
 فيكون هو التشكيك في الاختلاف لا في نقل الكلام الى المشتق لا يخرج ان التفاوت
 ليس بنفسه مضمون ولا عارض اخر بل في صدق وقوفه تقدم عدم حمان في المثالين
 في ذكره اما ان دفع الثاني فلاننا نحن رشفنا ثباته ونقول لهم نقفوا
 ان المحييات متباينة مطلقا لا ينبغي بعضها الى بعض بالشدة والما يكون ذلك لا
 يخرج من احد هاتين الامور مع زيادة الجواب باختلاف الشق الثاني في هذا المشهور
 بين المثالين اقول يمكن اختيار الشق الاول هو ان اسودين متجانين في شدة قوله
 في التفاوت بينهما من حيث الذات كما انهم في نفس التفاوت بينهما من حيث
 الذات ان يكون احدهما في ذاته من الازدواج في العقل من جهة الوجود
 مثل الاضواء مع زيادة ولا يلزم ان يكون به استناد الى النوع على ان يكون مستند
 الى العوارض التي هي في الوجود كقولنا مقدار على معنى ما تقدم وبيحي
 والجواب المشهور ان تلك الكيفيات والاعادة او بالمتأخر فيقتصر **قوله** في المثالين
 ان الاستدلال بالضعف في بعض النسخ والازدواج والافتقار مختلفان في طبيعة
 اذ قد عرفت ان مناط الجواب كون التفاوت بين الفردين في ذات بعض الازدواج
 الفردين في نفسه اشد وازيد من الاخر لا في صدق المشتق عليها سواء كان
 من شدة اختلافها في الفصل المتشعب او في عارض صفي او شخصي فقام الكلام
 في هذا المقام لا يتوقف على ثبات هذه المقدمة وبيحي في كلامه من يبيحي

في هذا يعني عليه كنهم لما ادعوا ان مراتب الشدة والضعف والازدواج والافتقار مختلف
 بالمهية وكان حديث الذراع والذراعين على ما ذكره الشارح لم يمنع من تغير المهية
 كما لا يخفى على هذه الدخول ايضا فقولنا الاستدلال في انشاء الجواب فاء تحقيق
 المقام وقضاء على النقض والابرام **قوله** ودليل ان ذلك الاختلاف ليس بالشخص فقط
 اذ يحتمل ان كل مرتبة من مراتب الشدة والضعف مع بعضها بدرجة تحت اشخاص كثيرة
 فالتفاوت بين اسود معين وقع في مرتبة منها وبين اسود اخر وقع في مرتبة اخرى
 معين ليس كسبب الشخص فقط بل كل منهما من درجة تحت مفهوم كل واحد من هذه الازدواج
 هذا الكلي فيكون في بادر النظر ان يكون صنفان فيكون الامتياز بين الفردين في العوارض الضعيفة
 ايضا وان يكون عارفا فيكون الامتياز بينهما بالذات ايضا كما هو ثابت في كل من حكم
 بينهما نوعا فان احتمال النوعية الضعيفة قائم في الكل كالحس الصائب حكم فيه وفيما يخص
 النوعية فدار الاستدلال على مقدمتين الاولى ان الشدة والضعف مختلفان باعتبار
 امر كل ايضا الثاني ان الزيادة الكلية هي مرتبة نوعية للضعف وقولنا ذلك مرتبة من مراتب الشدة
 والضعف يمكن تحقيق اشخاص كثيرة دليل على المقدمة الاولى المقدمة الثانية يدعي فيها
 الحس وتبينها نظرية المظهر اقول بما قرنا نظرية اندفاع ما قيل لمراد ان ليس الاختلاف
 بين مراتب الواحدة من الشدة والمرتبة الواحدة من الضعف بواسطة الشخص حيث
 يكون ذلك الاختلاف الواقع بين الشخصين فقط فلا يتحقق في غيرهما فالدليل عليه
 قوله اذ في كل مرتبة من مراتب الشدة والضعف لا بد من الاختلاف بين الا
 والضعف والازدواج والافتقار بالمهية لكونها يكون اشخاص نوع واحد مقتضا
 لذلك المرتبة وان اراد ان ذلك الاختلاف ليس مستند الى الشخص بل الى
 الفصول المتشعبة فالدليل المذكور لا يفي عليه وذلك لاننا نحن رشفنا ثباته ونقول لهم نقفوا
 لا يدل على اصل المطر فلان ريداه مجردة لا يدل على موضع لما يدعيه احد وان ريداه لعدم
 المقدمة المحسوسة لا يدل على كبرية غير مسوقة واما المناقشة المقدمة المحسوسة فقام

بالتفاوت

بالزراع والذراعين باعتبار صدق المقدار عليها بالزيادة والنقصان وذلك
 ان النقصان شارة الى ما جعل في الشرح سعة النقص حيث قال والبعث الاختلاف في الكمال
 والنقصان بنفس المقياس كالدراع والذراعين من المقدار لا يوجب تعدي المقياس وهو
 الانطباق على هذا المعنى واوله هذا النقص لا بد الا اذا ثبت الخ وثانيه ان ذكر المقدار
 بطريق التمثيل دون المحصر يمنع من صورته بحيث قابل المنع بالمنع وكيف يجمع
 من النقص احتمال الاختلاف في ذاته اخر وهو ان يكون النقص الابداء كحقيقة **قول** الا اذا
 ثبت ان مقدار واحد من الزيادة من الاخر فيل لا يخلو من التشكيك لا بالنقصان الزيادة من
 النقصان فمن نفس المقياس الواحدة بل ينقص اختلاف الفرد من الزيادة والنقصان
 في نفسه ليس من التشكيك في شي من التشكيك تفاوت صدق الكل عليهما وهو لا بد
 بقوله نفس لم يقدار بهما ازيد من الاخر وكان الاول ليس غير الثاني لاستدما
 له والى الاشارة بقوله بل ازيد من الاخر لا مقداره **قول** وان كان حيث
 المعنى الاضافي ازيد من اعنى الطول الاضافي اعلم ان الطول الكثرة بق على معنى اجه
 اضافي كما في الذراعان طوين لقياس الزراع واحد وان كان قصيرا بالقياس للشر
 وذراع والعشرة كثيرة بالقياس للمختة وان كانت قليلة بالقياس للمائة والثاني
 غير اضافي كان يراى بالطول الممتد او الفروض او لا والكثرة المجمعة من الوحدات ثم ان
 الاضافي وكل منهما عرضي لافراده ويتصور فيه الاختلاف بالزيادة والنقصان واما
 الحقيقي في ان لا يختلف افرادها ما يستغنى من كلام الشيخ جماعه **السيد** قول
 لكنه لا يلزم ما حققه الانسان من ان القول بالتشكيك هو المشتق لا في الطول
 الكثرة الاضافي تحقيق فيها الاختلاف والتشكيك ليس المشتقات والتحقيق في طول الاضافي
 اضافي عارضه لافراد المقدار والكثرة الاضافي عارضه لافراد العدد ولا يصح
 شي منها على معروضاتها التي من مقوله الكم ضرورة لان المقولات متباينة فلا يتصور

اقول قد وقع في اختلاف
 الفرد من الزيادة والنقصان

مشتكين بالقياس لافراد المقدار والعدد نعم يكون افراد الطول الكثرة العارضين
 للمقدار والعدد متقاربا في النفس وان يكون بعضها اقوى في نفسه بعضه لا في كونها
 طوليا اضافيا وكثرة اضافية وليس في التفاوت من التشكيك لكنه سبب لبقا
 صدق المشتق منها على معروضات تلك الافراد فيكون الخط الطول اقل صدق
 الطول من الاخر والاخر يصدق الكثير من الاول وهذا كما ان المقدار والعدد يتفاوت
 افرادهما في النفس بما يراه معيار الذراعين من الخط ازيد من الذراع ونقص لا في كونها
 والعشرة في نفسها ازيد من الخمسة لاني كونها عدد دائم التفاوت لا يكون تشكيكا
 نعم هو سبب لتفاوت صدق المقدار والمعدود على معروضاتها فالمقول بالتشكيك ليس
 المشتق فان قلت فعلى هذا لا فرق بين الطول الكثرة الحقيقية بين الاضافيين في انهما
 ليست مقولة بالتشكيك وان المشتق منها مقول بالتشكيك فليقل نفس التشكيك
 عن الحقيقي واثبت في الاضافي في الشرح انما نفس التشكيك والاختلاف عن طبيعة الحقيقي
 نظر الى افرادها التي المقادير وهذا لا ينافي كون المشتق من مقول بالتشكيك على المقدار
 واما اثبات الاختلاف من حيث الطول الاضافي فله بناء على زيادة المشتق من المبدأ
 فان المشتق هو الصادق على افراد الخط دون المبدأ فثبت التشكيك في المشتق لا ينافي
 في المبدأ على ان قوله وان كان من حيث المعنى الاضافي ازيد من اعنى الطول الاضافي من معنيين
 التحسين الاول انه قد يقوم بخط فرد من الطول الاضافي ازيد من نفسه مما يقوم بالاول الثاني
 انه قد يكون خط ازيد من نفسه من خط اخر من حيث الطول الاضافي في اكون سببه في الزيادة
 التفاضل الاول ان الطول الاضافي في نفسه قد تقدم ان شذات تفاوت بين الفردين
 يكون بعض عوارضها واطان شيئا من الاختلاف بين التشكيك في الطول الاضافي وانما
 الاول التشكيك في الطول الاضافي نظر الى الخطوط والثاني التشكيك في الطول الحقيقي نظر الى
 معروضات الخطوط فاعرف انه قد يقع في الخط فاشهد بذلك حقيق **قول** ازيد من نفسه واحد في قول

اخر

المعدود

بها

اقول في بيان الخطأ كماله ان يكون نفس البعد لا ذا البعد وكان هذا البناء لطيفاً من حيث
 الاستدلال المستند من هذه المسئلة هو ان حيث ينسب على النعم الذي ينصرف فيه
 هو ذو بعد فافهم **قوله** وان ورد في مقام الثاني ان لا يورد عليه لا يورد ولا يرد
 والذراعين في المقام الثاني كما صرح به هو ان لا يورد عليه لا يورد ولا يرد
 نقص ذلك بالذراع والذراعين لانهما ليس من الاخر وان كان الزيد من اقوالهم
 ان لفظ الزيادة والنقصان موجودان في بعض النسخ في المقام الثاني وعرفه بتركها فهو
 من باب الاكتفاء واما من باب اطلاق اللفظ على الازيد مجازاً فان القوم ادعوا الاختلاف في
 الزيد والنقص لا سيما والدلائل المذكورة في اختلاف اللفظ والنقصان في جارية
 ههنا سواء سواء مع هذا فيكون يبرأ من النقص بالذراع والذراعين في المقام الثاني في هذا
 كان النقص على التعبد وان كان على الدلائل فهو وارد ولا محيص عنه الا بالانضمام الحكم فيها
 ايضا **قوله** فلا محيص عنه الا بان يلزم انها الخ اي الزيد والذراعين من الازيد والنقص المقدار
 مطلقاً وينبغي ان يعلم ان ههنا ثمة شياء المقدار الازيد والمقدار النقص كخط هو ذراع
 هو ذراعان والوحيد والاشياء العارضان اما والمقدار الذي يوصل به ان المقدار
 ولا كلام في لزوم الاختلاف بالية في الثاني في لافي عدم لزوم الثالث بل كلام فيه حيث
 لا يتصرف بالزيادة والنقصان الا بالعرض اما الكلام في الما قول قد افيد ان الزام الخ
 بالية حيث فيه خلاف لفظ فان قيل في الاعداد غير متضخ كيف قد عرفت ان الاعداد
 صفات متخالفه المبنية دون مراتب المقادير وكذا في قياس على لاشد والاضعف كيف
 والقياس الذي افاده الاستدلال في بيانها ان اجزاء او هيئتها الا ان مجرد التوزيع
 للملزم اقول قد سبق ان لا يلدل على ثبوت النقص في القوم عليها اختلاف اللفظ والاضعف
 نوعاً جازماً ههنا فان كان النقص على ذلك الدلائل فالزام لازم وان كان على المدعى
 كما افيد من غير بيان الدلائل وانما حديث اختصاص مراتب الاعداد باصناف مختلفة

دون المقادير فبذلك انه قد تجنص مقدار منتهى المقادير لا يمكن ان يكون متساوياً
 الاعداد وحيث انما بما يتحقق من عوارض العدد والعارض لها لكن ايراد ذلك يحتاج
 الى بيان **قوله** وهو كما لفظه وورد من لفظه المقضية اه اي المقضية المقدارية كما هو
 مقتضى المقام لا مطلقاً فان المقضية الازيد المعنوية ليست الازيد
 في الحقيقة كما افيدوا في القوم اما عبرة والانتظام الى الفلكية المنقطة الى القطع وليس
 والمقضية المنقطة الازيد مجرد فرض العقل كليا وان لم يوجد التوهم خيراً الى ان لا يتجلى
 بل في اختلاف عرضين قايدين وغير قايدين في المقضية المقدارية الازيد متباينة في الوضع واما
 واما المقضية الازيد الخيلية الخارجية كالسيور والصورة او العقلية كالجسم والعقل
 بعينها وفيها الانتظام الخيلية العقلية والمقضية المقضية الازيد الخيلية هي لا ينداد
 منها الا المقدارية لا المطلق الثاني لها وللقسم الازيد المعنوية **قوله** ان كل واحد من الازيد
 والمقدار الخ او رد عليه ان هذا المحرط قطعاً او الجسم يصح ان يقسم المقضية الازيد
 التي هو السطح والاعداد مع انها مختلفة في قول ولا فاعرف في الكلام في المقضية الازيد
 المقدارية المتباينة في الوضع فقد الجسم السطح وغيره ليس يمكن فيه فلا يتجلى المحرط واما
 المقضية الجسم السطح الازيد ليس جزءاً من غير غيرت قيم في القوم الا ان يتجلى
 بعينه وثالثاً ان الشيخ ادعى في المحرط الكلية ليشتمل على المقضية الازيد لا يمكن العقل
 فليدرك ان المقضية الازيد ليس لها اجزاء اجسام صغارية فليدرك المقضية الازيد
 المقضية الازيد لا يمكن ان يكون الجسم السطح في الطبع وبعد ثبوت هذه الأمور من
 لا مجال للمناقشة في كلام الاستدلال في القوم في هذه المقضية الازيد لا يمكن العقل
 واما بيان كلامه من غير توقف في دعوى المحرط فان ثبوت قسمه وبعينه في الجملة الازيد

المقضية الازيد
 المقضية الازيد
 المقضية الازيد

في المنة كيفية انقضاء على الزم من الاختلاف المنة في الازيد والانقص المقداري
مطلقا وكلام المعتز بعد مناقشة لفظية فكلية انما على انها يندفع مجازا على
مجرد التاكيد دون المحصر ثم اقول نعم يرد على كلام الاستسار من انهم ادعوا به في الازيد
الطبيعية لا في المقادير فغلب في الازيد الجسيم مع الكل في المنة ولا يتحقق
الاجزاء مع مقدار الكل فيمكن ان الواحد في العارضة للجزء في الحقيقة للعدد
العارض للكل **ثم** او يفرق بالنقص عطف على الزم **ثم** ولما لا اول يستند الاختلاف
بالمنة دون الثاني انه قد عرفت ان النقص اريد على الدلائل الشبهة لا المحصر
الابا لان الزم المذكور في الجواب بالفرق ما يتضح وجبه اذا كان النقص على الدعوى
بموت كل ما ليس اذ كان على الدليل فلا واما ما افيد من ان دليله على اختلاف
والانقص نوعا وان كان جازيا في الازيد والانقص المقدار الا ان النسبة المدة كوا
غير جازيان لاحتج ببيان الدليل بحاجب عنه النقص بالزم التحالف فيما نوه على الاول
عدم تاييد بالنسبة بحاجب بالفرق فيكون النقص اذ يمتنع التحالف ويمنع الجريان كما
ارباب المناظرة فاقول فيه نظرا اما اول فلان ان كان نقصا على الدعوى فصحيح كذا الجواب
سواء اجزى الدليل المنة كلاهما ولم يجز شي منها وان كان على الدليل فصحيح الجواب
دون الثاني اذ عدم جريان المنة في مادة النقص لا يقع النقص في الحقيقة على التقدير
مستدرك وعلى التقدير الثاني فاسد واما ثانيا فلان عدم جريان المنة في المقادير لا
يصح سببا للفرق بين المقادير والاعداد فانه غير جازي فلا اعداد ايضا واما ما اورد
بهنا من انك قد علمت ان النقص بالذراع والذراعين غير وارد في المقام الثاني لان احدهما
يشتمل على الاخر على تقدير ان يكون احدهما شدة وليس النقص بهما لا يصح ان يشار اليه او
يفرق بمحصاة عن النقص في حاصل الابدال والذراعين شدة ذراع مع انها ليست متماثلتين

بالمية ولا يصح الجواب عن ذلك بانها متفقان بالمنة كما لا يخفى اقول ان الكلام سابقا
اولا فليعلم ان حجة توجب النقص بالذراع والذراعين في المقام الثاني حيث لم يكن دور النقص
مقصورا على الاشياء والاضعف بل كان شاملا للازيد والانقص ايضا كما سيجيء في بعض
الاشياء فخرج بهما واما ثانيا فلان حاصل الجواب بتخصيص الاشياء والازيد في المقام
بما هو المقادير فلا ينقص بهما ولا يخبر عليه ثم اقول في توضح المقام ان كلامه من ان
نقدم لم يكن مبنيا على اختلاف الفردين بالمنة والحقيقة بل على كون اختلافهما بالذات
تد في المنس على سواء كان ذلك الاختلاف ناشيا عن الفضل فيكونان مختلفين
بالمية او عن العوارض الضمنية كالحقيقة كالطول والاضطر او كون المقدار على وجه معين كما هو
سجى فيكونان مختلفين بالتوبة فلان جازيا كونه الذراع والذراعين مختلفين بالمنة والحقيقة
فيها مختلفين بالتوبة فيدفع ما فيدفع ما زاد اخصص الاختلاف بالمنة بالازيد والانقص العدة
دون تقدير الازيد في الجواب على اصل سوال **ثم** فان قلت هذا البراءة على ما تقدم من جواب النقص
ان اورد على المقام الاول من ان السبب في تفاوت بين الذراع والذراعين في المقادير
موتيهما كذا الشيخ وتقرير السؤال اننا نعلم قطعا زيادة الذراعين متصلين كانا او
متصلين على الذراع ليس الا فز من جهة المقدار موجود بالفعل او بالقوة فيكون
حصول المقدار في الذراعين اكثر من حصوله في الذراع ولا معنى لتشكيك في المنة الا كون
حصولهما متساويا في حقيقتها التي هي النقص في وقتها الجواب لكون الزيادة فردا في جهة
المقدار سلم لكن كونه الذراعين فردين بالفعل او بالقوة من جهة المقدار والذراع فردا
لا يستند كون طبيعة المقدار في الذراعين اكثر من ذات الذراعين اذ جازيات الذراع على
ان سبب عارض هو كونه الذراعين على وجه معين فانه امر عارض يستند كونه ازيد مما هو عليه
او كذا الذراع او انقص مما هو عليه او كذا الذراع او النقص مما هو عليه او كذا كونه اذرع وما عليه

ان

سید محمد علی محمد کزازی
 در شهر تهران
 در روز دوشنبه
 در ماه ذی القعدة
 در سال ۱۲۸۵

این سند
 در روز دوشنبه
 در ماه ذی القعدة
 در سال ۱۲۸۵

این سند
 در روز دوشنبه
 در ماه ذی القعدة
 در سال ۱۲۸۵

اگر غرض من اینست که در این سند
 خلاصه از اینست که در این سند
 اگر این سند
 در روز دوشنبه
 در ماه ذی القعدة
 در سال ۱۲۸۵

این سند
 در روز دوشنبه
 در ماه ذی القعدة
 در سال ۱۲۸۵

این سند
 در روز دوشنبه
 در ماه ذی القعدة
 در سال ۱۲۸۵

بسم الله الرحمن الرحيم
 يا من منه المبدء واليه المنتهى يا من له الاسماء الحسنى ولنا على طرق اسماك ونفعا
 آتية صفاتك واوقنا حلاوة توحيدك وارقتنا من سنة الغفلة فحيدك وصل على
 محمد سيدنا دينا الى ربك وخير المصطفين من رسلك وعلى الحجج المحفوظة لعالم
 شريك المرحومين لبركتك وديكت سما علي بن ابي طالب اعلم من انقض حجتك و
 اوضح حجتك امام الدين وسيداهل البقيين ما اثبت المطالب بالدلائل واودع السبيل
 بطون السبيل **ابا جعفر** چنین گوید: نظر الربوبین الی فضل رب العزیز ابن اسمعیل
 الصبی محمد المدعو بسمیج مسیح الدار بسمیج پدید آید و جعل سبب الامر به معاد الحسن فاشتهر غایت
 این چند کلام است مختصر در بیان اثبات واجب و توحید و ما یتوقف علیه من المقدمات که حجت به
 و طلبنا لغفرته از برات صبیح اعتقاد طالبان راه دین و جویدگان مناهل معرفت و یقین
 در سطر تحریر کند شده در بعضی اخبار حکما متقدمین و متاخرین مختصر و بر بعضی نویدگان
 دره مقدر با فاضل ان از جناب فیاض مطلق اخضا ص در دستمال است و فیض قدم و پای
 علیم مقصود نیست بر ارج ماضی و غابر که ترک الاول والاخر و جابر است منظر القلوب و است
 که این چه محقق و بیاضت فرجاة در نظر قرآن بن نفوذ عقیده نقلیه را به قبول پذیرد نه حجب
 از ویاد مباد و ارفقان و طلب آمرزش لجهت این کثیر العصبان گردیده دهن و قنای احباب
 نظرت تویم و سلیقه متبسم که بر خوشی یا خطائی درین رساله مطلع گردند بنظر اصلاح و توجیه
 ناظر و بعد کفی المراد بکن بعد تعجبید مولف قاصدا غایب بوده باشند و علی الله التوکل

و تجید کر

و منه الاستعانة في المبدء والمنتهى في رساله مرتبت بر فائز و هو مقصد و غائته
فائز در تمهید مقداتی که مبنی علیه بر این مقاصد است و ان مشتت است بر چهار
فصل اول در تقسیم مفهوم بواجب الوجود و تبیین او هر چه مفهوم و تبیین بر او
 صادق بود خواه صدق نفس الامر و خواه صدق فرضی از سجال بیرون نباشد زیرا
 که اگر نظر بنفس مفهوم و معنی را و قطع نظر از امور خارجه کرده ایا از نیستی دانسته باشد
 او واجب الوجود لذاته خوانند و اگر ایا از نیستی دانسته باشد بانفس مفهوم او ایا از نیستی
 دارد یا نه اولی در متنیع الوجود لذاته خوانند و ثانی در ممکن الوجود لذاته پس ازین تقسیم
 بیرون آمد که ممکن الوجود و غیر نیست که نفس مفهوم او ایا از وجود و عدم دانسته باشد
 و ظاهر شد که هر مفهوم در این سه قسم حصص عقلی یعنی دایر میان نفی و اثبات گفته شود
 که قسم اول این تقسیم متعین نیست که واجب الوجود بود زیرا که احتمال عقلی است که
 مفهوم آتی از عدم ایا از وجود نیز دانسته باشد و چنین مفهوم که ایا از هر دو دانسته باشد
 بر تقدیر تحقق واجب الوجود و یا و صدق نخواهد داشت پس احتمالات عقلی منحصر در سه
 نشه از برای آنکه میگوئیم مراد ما بواجب الوجود مفهوم نیست که ایا از عدم دارد و همین مفر
 قسم اول تقسیم است و چنانکه مفر واجب الوجود و خارج از تقسیم پیش از اقامت است این
 احتمال تخیر و تعدد و جعل و تجز و غیر ذلک از صفات منافیة وجوب وجود دارد و بعد از
 تقسیم مذکور با قامت بر این سلب میسر یک ازین صفات از وی میکنیم و تطرق احتمالات
 مذکور قبل از اقامت بر همان قدمی در اختصاص عقل مفهوم در سه قسم ندارد و همچنین
 آنچه از تقسیم بر آنکه مفر واجب الوجود است که قبل از اقامت بر همان احتمال ایا از
 وجود دانسته باشد و بعد از ان بیرون این احتمال از او سلب شود این مفر نیز فایده

در عقل بودن انحصار مفهوم در اقسام ثلثه نخواهد بود زیرا که بعضی نگویند از وجود منافی
معروف و جوب وجود است هر یک از صفات نقایص مذکوره نیز منافی است غایه امر آنکه
منافات ابار از وجود با و اظهار از منافات صفات مذکوره است با و قائل و جمعا از منافی
مذکوره باین نحو جواب گفته اند که اعتراف نموده اند بعدم عقلی بودن هر مذکور زیرا که قسم
رابع محتمل است عقلی لیکن چون مستلزم اجتماع تقصین است بدلیل عقلی باطل خواهد بود
و صدر در ثلثه قطعی و یقینی است که عقلی و ابر میان نفی و اثبات نباشد و همین قدر باطل
کافیت و اعتراض بر این جواب کرده اند که اگر استلزام قسم رابع از برای محال مستلزم خروج
او از مقسم باشد تا محقق شود پس قسم فی نیز که منفع الوجوه است بهین دلیل خارج از
از مقسم خواهد بود زیرا که وجود او نیز مستلزم اجتماع تقصین است لیکن تالی باطل است
نزد تو از برای آنکه تو در صد و فنی تقسیم مذکور و میان قطعی بودن او و خروج قسم ثانی
از مقسم مستلزم نباشد تقسیم مذکور و قطعی است بلکه بنا برین تقسیم در اثبات صحیح قطعی
خواهد بود پس مقدم که خروج قسم رابع از مقسم باشد نیز باطل خواهد بود پس تقسیم مذکور در دو
قطعی نیز نخواهد بود و جواب از این اعتراض گفته اند که نفس دخول قسم رابع در مقسم مستلزم
بمحال است پس بدلیل ثابت خروج او از مقسم و این بخلاف قسم ثانی است زیرا که نفس
دخول او در مقسم مستلزم محال نیست هر چند وجود او مستلزم محال باشد پس بدلیل عقلی ثابت
بر خروج قسم ثانی از مقسم نیکند هر چند دلالت بر امتناع وجود قسم ثانی کند و بنا بر آنچه
ما تحقیق کردیم هر مذکور عقلی است و این سئوال مندرج و احتیاج باین جواب نیست
و از تقسیم که مذکور شد مندرجست بعضی اعتراضات که بر تقسیم مشهور قریب و آید و آن تقسیم
چنانست که مفهوم با هو مفهوم یا مقتضی وجود است یا مقتضی عدم است یا مقتضی هیچ

یک از وجود و عدم نیست اول واجب الوجود دلالت و ثانی منع الوجود دلالت و ثالث ممکن الوجود
دلالت است و بر این تقسیم دو اعتراض کرده اند اول اگر مشع الوجود معدوم مطلقست و معدوم
مطلق بل ذاتی و ماهیتی نبوده جابر مقتضی عدم باشد و این چون او را ذاتی نبود مقسم بر او
صاویق نخواهد بود زیرا که ثبوت شئی از برای شئی مستلزم ثبوت مثبت است و از این
ایراد جواب گفته اند که مراد بمشع الوجود در قسم ثانی خارج از تقسیم است منع الوجود فی
الخارج است و امتناع وجود خارجی مستلزم عدم تحقق ذات است و منع لامر خارج و این
مشافات با ثبوت ذات از برای او در ذهن ندارد پس کلا الحد و برین مندرج شده و از تقسیم
مفهوم شئی که مادر تقسیم اول کردیم و از تقسیم عبارت اقتضای وجود یا عدم بعد از ذات
از احد خارج این مناقشه بخلاف میشود و اعتراض دوم که مذکور است که مقتضی است
عین حقیقت است و اقتضای هر چیز دیگر را فرع مغایرت آن دو نیز است پس چگونه
مقتضی واجب الوجود ذات مقتضی وجود تواند بود و از این اعتراض دو جواب گفته اند اول
آنکه تقسیم مذکور بنا بر ذرات است که قابلیت بر یاقوتی وجود بر ماهیت واجب این
جواب در نصیبت زیرا که تقسیم مذکور در حکم سطوح است و این بنا بر این جواب لازم
مرا که ذرات غره که نرم تو صاحب این تقسیمند واجب الوجود و مذکور حکما که قابل تقصین
وجودند و تحت ممکن الوجود داخل باشد زیرا که بر نفس وجود خاصی که عین حقیقت واجب
باشد صاویق مرا که مقتضی وجود عدم باشد چنانکه ذرات و حال آنکه ذرات غره از این راوی را در
بر حکما نموده اند پس تالی باطل است جواب دوم آنکه این تقسیم است که قوم در باب نظر
و پس سالی می نموده اند و بعد از اقامت بر آن بر غیبت وجود تحقیق اظهار می شود
و این سالی مثل مساحه است که قوم نموده اند و تقسیم متصل زمان و سایر اقسام نیز

که مقتضای اعتدال از اقسام کم که فرد عرض است که از اقسام موجود خارجی با ممکن الوجود
خارجیت بودن زمان است ممکن الوجود فی الخارج با موجود فی الخارج و بعد از تحقیق مضاف
بر این ظاهر میشود که زمان معتد امر است اعتباری در قسم در خیال و منشع الوجود فی الخارج الی
غیر ذلک من الظواهر و پوشیده نیست که تقسیم که ما قیاس کردیم از دور و دانستن اقسامی سالم
و از تجسم این جواب است **فصل دوم** در ابطال اولویت و آنکه بدانند که اینک الله را چه
از تقسیم بیرون آید اینست که ممکن الوجود لذاته نبی است که ذات بذاته او اقتضای هیچ ممکن
عدم و وجود نکند یا ذاتی که با آن هیچ یک از وجود و عدم نداشته باشد و آنچه موقوف علیه تقسیم
بر اینست اثبات واجب است و در تعریف ممکن میسر کردید که اوستی است که وجود و عدم
نظریات اوست و باطنش مغیر خارج از تقسیم و ملازم با او و باطل و اوستی است که
زیرا که عقل محتمل که با ما نیستی که اقتضای هیچ یک از وجود و عدم بر سبیل وجوب نکند یا
ابائی از هیچ کدام نداشته باشد و شاهد طریقین مثل وجود نظر با اولی از طرف دیگر مثل عدم باشد
و این اولویت مقتضای ذات ممکن باشد و بر هر دو وجوب بر رسیده باشد و وجود و ممکن دو نوع
ترجیح بلا ترجیح که باید همه محالست همین اولویت کافی بوده باشد و ممکن محتاج به مرجع خارج
از ذات خود نبوده باشد و مخفی نیست که ما این احتمال باطل شود طرق اثبات واجب مستند
خواهد بود پس تبیین بر این اثبات واجب موقوف بر نفی این احتمالات ظاهر است که کلام
قدما را حکما گذرانیم بقام از نفی این احتمال خالیست از این جهت است که نفی اول و بعد از
چه بعد است که اینان فرق میان مغیر خارج از تقسیم و منزه مقصود در استدلال ننموده باشد
لیکن حق است که نفی این احتمال از اخصاف نظریات و محتاج به برهانست و ما جزین بر نفی
این احتمال بچند وجه استدلال نموده اند و اما از آنجمله آنچه وجه اولی آن وجه است ایراد

میکنیم

در این کتاب
در این کتاب
در این کتاب

میکنیم **بسم الله** اگر ذات ممکن اقتضای رجحان بر نحو مذکور کند و همین رجحان موجود شود
حال از دور بیرون نخواهد بود یا اگر سبب این رجحان عدم نظریات او منشع خواهد بود
پس وجود نظریات او واجب و ما فرضناه ممکن و اجاب الی وجود لذاته و ما فرضناه رجحان
و وجوب خواهد بود و این خلاف فرض است و یا اگر با وجود این رجحان عدم که طرف رجحانست
نظریات او نیز ممکنست چون عدم ممکن لا محاله بسیخی خواهد بود پس نظریات او ممکن
خواهد بود و وقوع سببی که مرجع عدم باشد چون این دور رجحان با هم منافات دارد و باید
پس تحقق رجحان وجود موقوف خواهد بود بر عدم سبب مرجع عدم پس در رجحان و ما فرضناه ممکن و
مذکور محض ذات ممکن کافی نخواهد بود و رجحان مذکور ذاتی نخواهد بود و همچنین ممکنست که سبب عدم را فرض کنیم
وجود ممکن نفس ذات ممکن با رجحان کافی نخواهد بود بلکه تحقق وجود ممکن محتاج خواهد بود به سبب
بود با مرجع خارج از ذات ممکن که او عدم سبب مرجع عدم باشد و این فرضی است که سبب مرجع
عدم مستند نفعال رجحان وجود است پس زوال رجحان وجود ممکن نظریات ممکن
مکن نخواهد بود و رجحان وجود ذاتی نخواهد بود و بالذات نظریات ممکن الزوال ممکن
نست و تعالی همه خلاف فرضند و باطل و بر این دلیل اعراض نموده اند از چند وجه **اول**
آنکه اقتضای اول از تردید میکنیم و لازمست که چنانکه لازم آید کون ممکن و اجاب بالذات
زیرا که تعریف واجب الوجود که از تقسیم بیرون آید اینست که اوستی است که وجود نظر
به نفس ذات او مع قطع النظر عن الغیر واجب باشد و اینجا لازمست که وجود واجب باشد و منقح
بمدخلیت رجحان نه با قطع نظر از غیر و سقوط این اعتراض واضح است زیرا که مراد از
غیر اجنبی است که مستند ذات نباشد و شکی نیست که رجحان مذکور مستند نفس ذات
پس اجنبی معبر مذکور نیست پس اتفاقات باو منافات با وجوب بالذات ندارد **دوم**

اگر فرض شد ثانی میگویم و میگویم که شاید سبب جانبی هر جرح امر باشد قطع بالذات مثل عدم
عقل اول که ممکن نظر بذات عقل است و سبب او عدم واجب الوجود است که عدمیت
مشع بالذات پس معلوم او ممکن نفس الامر نمی آید و صیغه جواز زوال رجحان وجود
بحسب نفس الامر که ثانی بود لازم می آید و این اعتراض در غایت و همت زیرا که هرگاه
طرف مرجوح نظر بذات ممکن ممکن بود و باشد اولاً لاجاله سببی خواهد بود و آن سبب
خواه ممکن بود و باشد و خواه ممکن که اولویت طرف رایج موقوف خواهد بود بر عدم
سبب مذکور و این چون طرف مرجوح نظر بذات ممکن ممکن است پس سبب او نیز نظر
بذات ممکن ممکن خواهد بود هر چند آن سبب مشع بالذات باشد و از زوال رجحان وجود
نظر بذات ممکن جائز خواهد بود پس هر دو وجه لازم برای رجحان وجود ذاتی نباشد
این خلاف فرض است و متشع بودن سبب کور قبحی در لزوم لازمین مذکورین دارد
و مناقشه که بر این جواب کرده اند که این جواب تسلیم اعتراض و جواب بتغییر نیست
زیرا که حاصل اعتراض منع لزوم جواز زوال رجحان رایج بغير امکان نفس الامر مرجحیه
طرف رایج است این سند که تحقق سبب طرف مرجوح مستلزم راجحیه طرف مرجوح است
و چه ممکن است که آن سبب امر مشع بالذاتی باشد و بر این تقدیر راجحیه طرف مرجوح
مشع نفس الامر خواهد بود و همچنین لازم می آید و از او که مرجحیه طرف رایج بلکه
زوال رجحان طرف رایج است پس امکان نفس الامر زوال رجحان ذاتی که
محدود و نیست لازم نمی آید و عجیب نه ابطال سند مذکور و نه اثبات مقدمه منوجه بلکه
محدود و دیگر لازم آورد که توقف رجحان طرف رایج بر عدم سبب طرف مرجوح
باشد و این دلیل دیگر است مغایر با آورده علیه الامر ادعا می کند است زیرا که از

نقد بر ملاحظه شد که جواز زوال رجحان رایج نظر بذات ممکن واجب است رجحان رایج سبب
خارج از ذات ممکن دو تالی اند در قوه مثلاً زمین که هر دو مستلزم خلاف فرضند و
منع معترض متوجه لزوم این محذورین است و آنچه مناقش او را مقصود و
محدود و دلیل نباشد و اعتراض مذکور بر منع او محل نموده اصلاً مقصود
مستدل نیست و اگر حاصل اعتراض منع او بوده باشد منع مالم بدیهه المستدل
خواهد بود زیرا که لزوم امکان نفس الامر مرجحیه رایج اصلاً موقوف علیه تمام
دلیل نیست مستدل اولاً دعوی کند پس صاحب مناقشه در تقدیر حاصل دلیل غلط نموده
لذا اعتراض مذکور بغير منع بجواب و جواب به جواب بتغییر دلیل نباشد
بلکه هر دو مقام باقی ماند و آن است که سبب طرف مرجوح که عدم باشد مانع تحقق
رجحان وجود است و قوم تغییر کرده اند که هرگاه مانع از وجود معلول امر مشع
باشد اطلاق شده باشد وجود عقل اول که تحقق مانع او مشع است آن معلول تو
بر عدم مانع خواهد داشت و لهذا واجب الوجود بتنهائی مستقل در علیه عقل
اول است پس هرگاه فرض کنیم که سبب طرف مرجوح مشع است رجحان طرف
رایج موقوف بر عدم آن سبب نخواهد بود پس لازم نمی آید احتیاج اولویت
بامر خارج از ذات و جواب این ایراد آنست که گفته شود که فرقت میان
امتناع مانع چنانکه در مثال عقل اول و امتناع وجود امر موصوف جمع چنانکه
در امتناع سکون فلک که مانع از تحقق زمانست زیرا که چون ثابت شده که عقل
اول صادر اول از واجب الوجود است پس تصور نمیتوان کرد که امر موصوف باشد
منع از وجود او و الا لازم آید که صادر اول آن امر باشد نه مافرضنا و الا این

بکلاف صورت سکون فلک است چه انصاف سکون بمنع از وجود زمان استحال ندارد
بلکه نفس وجود سکون که امر موصوف بمنعت استحال دارد پس در صورت اولی معلول
توقفی بر عدم مانع ندارد بکلاف صورت ثانی و ما نحن فیہ از قبیل ثانی است زیرا که دلیل
ثابت شده که سبب طرف مرجوح مانع از رجحان طرف راجح است پس مانع فیہ از ثابت
امتناع مانع است نه امتناع مانعیت گفته شود که چون انصاف مستعدی ثبوت موصوف
و مفروض در صورت ثانی مانع فیہ نیست که موصوف متمنع است پس انصاف
یعنی مانعیت نیز متمنع خواهد بود و از برای آنکه میگویم که اگرچه مانعیت در هر دو صورت متمنع
است اما در صورت اول امتناع بالذات و در ثانی امتناع بالعرض و بهر دو صورت
در مانعیت مانعیت گفته شود که مانع از وجود عقل اول در صورتی است که عدم
واجب الی ذات باشد در آن لزوم محذور و رد کوثر فایده الامر آنکه عدم واجب متمنع است
پس ذات مانع متمنع نیست مانع از برای آنکه میگویم از آنکه اگر در بی توقف وجود عقل
اول بر عدم عدم واجب عین لازم مساوی وجود واجب لازم می آید پس اگر چه عدم
مانع باشد متمنع مانعیت فایده نشود بکلاف صورت سکون مانع فیہ پس اگر چه مانع مانع
عدم واجب پس دیگر از برای عدم عقل اول پس در مانع مانع از وجود عقل اول می شود پس
وجود عقل که بجنب نفس الامر و جبلت لا محاله توقف بر عدم سبب مفروض خواهد داشت
و ان عدم نفس وجود واجب نیست میگویم چه مفروض امر مزبور فرض محال است زیرا
بزرگ و کما وجود واجب مزبور وجود عقل اول است پس عدم مانع وجود وجود عقل اول
و انصاف آن وجود او از وجوب سبب امر خارج می است پس مانع مانعیت که فرض شود
مستلزم وجود محال دیگر که عدم مانعیت او را با اثر است بوجهی فایده الامر آنکه در این نظر

اینست

لازم وجود عقل اول معالین چه امر مزبور مانع از وجود عقل نیست پس وجود عقل توقفی
بر عدم او نه انصاف مانع از وجود عقل نیست زیرا که چه مفروض نیست که مانع
رجحان وجود رجحان نشود و چه در سبب و بر امکان بقیت پس انصاف آن
و توجیح راجح از ذات متمنع نیست فلک انصاف آن رجحان کافی در وجود راجح است متمنع
نخواهد بود **سیم** از وجود امری که منافات نیست میان رجحان وجود سبب نفس است
و رجحان عدم سبب مرجح زیرا که از جمله وحدت معتبره در تناقض وحدت اضافه است
که در اینجا منافی است زیرا که در رجحان مرجح که عدم باشد وقوع سبب عدمست و علت
رجحان راجح که وجودش نفس است ممکن است و چه این امر ارض گفته اند که خلاف
اضافه موجب منع تناقض نیست و آنچه رافع تناقض است خلاف اضافه است که
بسیار غلط باشد و آنچه منطقیست آنکه اگر داده اند در شرط تناقض که وحدت اضافه
مطلقا شرط تحقق تناقض است محمول است بر آنکه شرط لزوم و کلیه تناقض وحدت
اضافه است علی سبیل الاطلاق نه شرط تحقق اصل تناقض تا لازم آید آنکه بدون آن
بطلان و جمیع موارد منع شود بکلام ایشان مخصوص باعدای انصاف و تعلیل چه بهی
است که اجتماع وجود عدم زیاده در آن احدی است هر چند به سبب توجیه این است
هر چند طراز از این نیست چنانکه بر نظر ظاهر است لیکن حق آنست که رجحان وجود مانع
رجحان عدم نیست بلیه خواه این رجحان بین شر از دو سبب باشد و خواه از یک
سبب خواه منافات بین الرجحانین بلیه یا تناقض مستلزم شود یا نه علی این فرض
فوی میگرد اگر مانع خود تر شود که اگر اولویت وجود مقتضای آنست ممکن بود علی
الوجهی چنانچه منافات او با رجحان عدم بین مرئی لیکن چنانکه چنانکه وجود اولی نظر

ثابت ممکن است این اولویت نیز اولویت ثابت است و اولویت اولویت
 نیز همین سوال مقتضای اینست و لهذا اگر ملازمه باشد و چنین اولویت را بر این مقتضی
 ثابت باشد منافات با اولویت طرف مقابل او بدیهی نیست پس حق
 طرف مرجوح هم رجحان عدم تحقق اولویت هم رجحان وجود وجود رجحان عدم سبب
 خود وجود اولویت موثر است و عدم واقع است و این شکام وجود رجحان وجود غیر واجب
 است تا اثر بر اولویت وجود بر این تقدیر خصوص اولویت وجود در حق عدم سبب و
 مرجوح که عدم است رجحان عدم تحقق اولویت و رجحان وجود متناهی تحقق اولویت و تاثر در
 وجود اولویت وجود که این رجحان ضعیف و مقتضای ثابت را در اول سبیل الرجحان مقتضای
 زیرا که ضعیف است و غیر از معارض که رجحان عدم باشد و این را بر این تقریر
 نحو میگویند که چه تقدیر وقوع سبب مرجوح عدم عدم تحقق است و اولویت
 و بر تقدیر عدم سبب که اولویت وجود تحقق اولویت پس تاثر رجحان وجود شرط تقدم سبب
 طرف مرجوح است و در رجحان مرجوح هر چند فرض است ممکن نیست لیکن رجحان عدم
 کافی در وجود ممکن نیست و قابل شدن بلکه وجود عدم سبب مرجوح است و تاثر
 بر او داشته باشد و تاثر رجحان وجود اولویت شرط با عدم نیست بعبارة دیگر بلکه
 مخالف به نیست **چنانچه** از وجود غیر فرض است استحالة رجحان رجحان وجود از اولویت
 الزامات است سبب بر اولویت اقتضای است مرجحان مرجوح بر سبب اولویت وجود میسوزد
 داشتنی که محض است که مقتضای است ممکن از برای رجحان وجود علی سبیل الرجحان از برای
 رجحان رجحان نیز علی سبیل الرجحان وجود و لهذا الی ملازمه است و استماع مخلوق مقتضای
 ذات از ذات مطلقا ممنوع است بلکه استماع مخلوق مرجوح مستلزم است که مقتضای علی

سبیل

سبیل الوجوب نیز وجوب است این اعتراض مختصر است در اینکه در تقیم این دلیل قیوم
 جویم باینکه در تقریر دلیل حکم که از خواص این است ثابت خواهد شد که ترتیب
 رجحانات غیر متناهی بر وجهی منور متعین است بلکه لا محاله رجحان وجود مقتضای است
 خواهد بود و با این سلسله رجحانات منتهی میشود در رجحان که مقتضای علی سبیل
 الوجوب است فائز **چنانچه** از وجود اعتراض نیست که این بکار اندام
 بر این نهایت واجبه الوجوب الزامات حرا باشد اینست که ممکن است وجود محتاج است
 به شئ موجود و غیر ذات خود و این دلیل بعد از غایت و تقیم و ترمیمی که در حق وجود
 این حق در رسیده که ممکن بود وجودی میباید شد بلکه در وجود محتاج باشد
 که خارج از ذات است که عبارت از عدم سبب طرف مرجوح باشد و این وجه
 بیان خود را بگویم که چه ثابت است احتیاج ممکن بود وجودی با مدعی مغایر ذات است
 و بدیهه عقل فائز است تا اینکه هر محتاج به غیر از محتاج با فاعل وجودی سبب سبب
 حاصل میشود و بعد از مقدمه به سبب کوره که بر تقدیر نبوت است و بر فرض ممکن نزد
 تقیم دلیل اثبات و اجتناب است از ثبوت کلا و زیرا که استحالة ترجیح با مرجوح مفید
 بهیچ وجه نیست که در ترجیح وجود ممکن بود عدم مرجوح باشد و این ثابت است از
 نشئت به مقدمه مذکور و اقتضای با بیعطیة ثبوت مقتضای حکم بر نموده اند که علت
 سبب امر موجود ممکن بود مانع وجوده یا معده و استنباه این بوده باشد و
 بخور نموده اند که فاعل مستقل متناهی بر **وجه دوم** از دلایل الباطن اولویت
 است که اگر نظریه است ممکن بود وجود رجحان در الطوفان نیز میسر و وقوع طرف مرجوح
 لازم می آید که واجب باشد و اگر جائز است نظریه است و با رجحان وقوع طرف مرجوح

و اما آنکه مرجوح ممکن بود وجودی
 و در استماع ترجیح وجودی
 بلکه لازم است

جابر خواهد بود نظر بر آنست که در همان طرف مروج بر آنکه وقوع شرفی که از همان جهت
 نباشد و لازم باطلست از برای منافات این چهار مقتضای آنست که در همان طرف
 راجع است فالزم شد و مروجی پیشینده نیست که این دلیل علی وجهی نیست بلکه مختص
 همان دلیل است زیرا که اگر گفته شود که مستلزم را داده که در همان مروج نظر
 اگر ملو او از همان مروج است بلا سبب مروج میگویم لزوم او هم است و مستلزم را
 ملو او از همان مروج است و وقوع سبب مروج میگویم لزوم آن مسلم است و
 ملو او زیرا که در همان طرفین سبب خارج از ذات منافات با همان طرفین مروج
 نفسانی است و این مستلزم را در سبب این دلیل و دفع این اعتراض نیز مستلزم نفسانی که
 دلیل اول که در شرف خواهد بود پس اصل این دلیل راجع به دلیل اول **و سبب**
 از آنست که اگر ممکن است فضای اجماعی در طرفین باشد بر آنست که مقتضای مروجی طرف دیگر خواهد
 که ضروری و مروجی طرف دیگر مستلزم امتناع آن طرف است از برای امتناع مروج
 و امتناع طرف مروج مستلزم وجوب طرف راجع است پس فضای وجوب و جابجا و جوب
 و فضای ممکنا و جوب خواهد بود و بر این دلیل اول و مرتبه که اگر مراد مستلزم امتناع
 مروج امتناع مروج مروجی است و مروجی سبب میگویم مسلم است و نفسانی
 کالایه و اگر مراد امتناع مروجی است مطلقا مروجی سبب مروج میگویم مسلم
 است از برای آنکه دانستی که محتملست که نظریات ممکن باشد وقوع طرف مروج
 بوقوع سبب مروج و این چهار منافات را در مقتضای آنست که ممکن است اول
 در دفع این اعتراض نیز مروجی است که سبب مروجی است که در دلیل اول که مستلزم
 دلیل است که در مختص دلیل اول است بر این دلیل و او را مستلزم مقتضای مروجی

در این

ذات مقتضای اجماعی در این مقتضای مروجی طرفی دیگر خواهد کرد زیرا که در جهت
 مقتضای مروجی طرف دیگر است و مقتضای مروجی در وجه و از آنکه در مروج
 مانع از آنست که مروجی مقتضای مروجی است **و سبب** از آنکه در جهت مروجی
 که جهت مروجی که در جهت مروجی رسیده و با حقوق و وقوع طرف مروجی نظر
 ممکن است پس فرض میکنیم با حقوق مروجی و وجه ممکن ناره و عدم او ناره اخیری میگویم
 که اگر وجه ممکن مخرج مروجی در حال عدم باشد بر انضمام امر دیگر لازم می آید
 مخرج احد است و این دیگری ملازم و این محالست بعد از عقول اگر وجه مخرج
 مروجی در حال عدم نیست بلکه انضمام امر دیگر است که در حال وجود است
 و در حال عدم نیست پس همان نه که کافی را وجه ممکن مخرج خواهد بود و وجه ممکن مخرج
 خواهد بود یا مخرج خارج از ذات و همان مروجی و عقوبت بر این دلیل
 نوعی است **و سبب** از آنکه در جهت مروجی که از خواص این سبب و از مختصات مروجی
 قاصر و نفیست و آن نیست که چون فرض کرد ذات ممکن مقتضای مروجی
 وجود است و دیگر همین مروجی موجود است میگویم که اقتضای ممکن مروجی
 را یا بر سبب وجوب یا بر سبب مروجی و علی الاول میگویم که در همان وجود مقتضای
 ذات علی سبب الوجوب باشد منافات او با مروجی عدم بدیهی است پس وقوع طرف
 مروجی حین نظر ذات مستلزم مطلقا اما وقوع طرف مروجی بنفسه و بدون سبب
 پس امتناع آن نیست و اما وقوع او بوقوع سبب او پس از برای آنکه اگر وقوع مروجی
 بوقوع سبب او نظریات ممکن جابر باشد نظریات او جابر خواهد بود و همان مروج
 بنابر آنکه وقوع منفک از همان نیست و در همان مروجی منافاتی در همان راجع است که

مقتضا علی سبیل الوجوب ذات ممکن است پس جواز وقوع مروج و حصول رجحان او
 نظریات ممکن مستلزم احد امرین است یا جواز زوال رجحان راجع که مقتضای ذات
 از ذات یا جواز اجتماع متضادین نظریات و الثانی بقسیمی باطل مگر تقدم و تراجیح
 وقوع طرف مروج نظریات متضاد باشد پس وقوع راجع نظریات واجب است پس اولویت
 مفروضه شکی که وجوب راجع فرض امکان او منقوض واجب خواهد بود بهیچ علی این
 نقل کلام میکنیم مقتضای ذات ممکن از برار رجحان رجحان رجحان رجحان
 پس با سلسله رجحانات منتهی میشود به رجحانی که مقتضای علی سبیل الوجوب باشد
 حینئذ عود میکند غرض اول و یا منتهی نمیشود و حینئذ لازم می آید ترتیب رجحانات
 غیر متناهی که رجحان رجحان رجحان در رجحان رجحان رجحان رجحان رجحان رجحان رجحان
 جبراً الی غیر النهایه و حینئذ میگویم که نسبی نیست که راجحیت وجود مفروض است الا
 بر وجهی جمیع اقسام عدم و چون نسبی ازین رجحانات غیر متناهی مقتضای ذات
 علی سبیل الوجوب نیست پس اثبات جمیع این رجحانات را ساکنست هم نظریات
 ممکن و هم نظریات الامر و هر چند عدم ممکن مفروض یا تحقق این رجحانات مروج باین
 رجحانات اما یک خود دیگر عدم ممکن که عدم او با اثبات جمیع رجحانات بعدی باشد ممکن
 ذاتی و نفس الامر است و منصوص نیست که مروجیت این نوع عدم نسبی ازین رجحانات بعدی
 باشد زیرا که در این نوع عدم همه رجحانات مثبتی با لزم اند و تاثیر امر مثبتی را سایه اش
 از اجزاء او در حصول مروجیت غیر خلاف عینیه است پس معلوم شد که این رجحانات غیر
 متناهی جمیع اقسام عدم ممکن مروج نگردیده پس باین رجحانات وجود ممکن است
 ما فرضناه راجحاً غیر وجه ممکن راجع خواهد بود بهیچ وجه

در وجهی که در این کتاب
 در وجهی که در این کتاب

البعد رجحان وجه ممکن در وجهی که در این کتاب نیست مستلزم حالت ذات ممکن مستلزم
 و ممکن از وجهی عدم او محتاج بعین خارج از ذات و یا مستندالی الا ذات خواهد بود
 هو الخلو مقتضی که بعضی اولاً مکرره در مقام امر او که اندامین خود که اگر ان بعضی
 از اولی نام باشد لازم می آید که طرفین ممکن نظریات او متضاد و متضاد نیز که اگر متضاد
 باشد لازم می آید امتناع وقوع هر یک از طرفین اما فی سبب جمیع پس از برار امتناع مروج
 بلا مخرج و اما سبب مروج پس از برار آن منتهی وقوع منقذ از رجحان نمیشود و ذات ممکن
 مقتضی تا و طرفین است پس اگر جائز باشد وقوع احد طرفین نظریات لازم می آید جواز
 زوال مقتضای ذات نظریات همان ذات یا جواز اجتماع متضادین نظریات ذاتی و هر
 قسم باطلست منقذ است نه با نیجه بعضی گفته اند که مغیر و عدم اقتضای ذات
 ممکنست احد از طرفین را با عدم ایا او از عروض هر یک از آنها پس ذات ممکن مقتضی
 نشا و نیست بلکه لا مقتضی وجود و عدمست بخلاف اولویه ذاتیه زیرا که
 مفروض در او اقتضای ذاتست مروج رجحان وجه لا از برار آنکه این جواب در حققت
 چه در محل خطاست شده که هر یک از موازینت لازم ما بهیچ نیست و لا محاله
 ما بهیچ مقتضی لازم خطاست پس ذات ممکن مقتضی تا و طرفین که بعد
 مبین شد که او مغیر امکانست خواهد بود بلکه از برار آنکه میگویم کوت و طرفین محجب
 نفس الامر محالست زیرا که مستلزم ارتفاع نقصان است بلکه ممکن دانیا یا راجح
 الوجود است بحسب نفس الامر بسبب وقوع عین و وجه و حینئذ موجود است و یا راجح
 العدمست بحسب نفس الامر بسبب عدم عین و وجه و حینئذ معدومست و ظاهر است که
 ممکن مقتضی تا و نفس الامر که محال بالذات است منقذ اندوه و الا لازم می آید

در وجهی که در این کتاب
 در وجهی که در این کتاب

یا وقوع محال یا تخلف مقتضیات از وی و بر این منبت که در آن ممکن
 اولاً اقتضا میکند و نظر بذات منظر نفس الامر و وقوع رجحان احد طرفین
 متناقضی با سایر این سخن ندارد بلکه با وجهی علت وجهی مثلاً رجحان نفس الامر وجود
 حاصل است و نشاء و نظر بذات با و باقی و محقق پس محذور از وقوع احد طرفین
 ممکن لازم تر از این چنانکه ناقص توهم کرد و این بخلاف اولویت ذاتیه است زیرا که مفروض
 و اداقتضا را باید ممکنست هر رجحان و وجه نفس الامر را که کافی در موجودیت اول وجه
 باشد و چنین رجحانی البته نفس الامر را میباید محض رجحان نظر بذات کافی باشد و
 پس فرق ظاهر شد **فصل سیم** در بیان آنکه ممکن تا بسبب علت واجب شود موجود
 و این مطلب ابطال اولویت غریبیت چنانکه مطلب فصل سابق ابطال اولویت ذاتی بود
 و جامع کلامی این است قول حکما الشیء لم یجب له وجود و دلیل قوم بر این مقدمه اینست
 که اگر ممکن بدون آنکه وجه او واجب الوجود شود موجود گردد و حال آنکه ویران خواهد بود
 یا وجود او را چه بسبب وقوع علت وجود شده یا نه اگر ارجح نشده و دانستی که وجود و عدم
 نظر بذات مساویست پس لازم میآید ترجیح احد مقتضایین بر دیگر بر لا مرجح و اگر ترجیح
 شده پس اگر رجحان بحد واجب رسیده لازم میآید خلاف فرض و اگر بحد واجب نرسیده
 پس وجود این رجحان ممکن خواهد بود و وقوع کل واحد از وجود و عدم ممکن پس نفی میکنیم
 با بقا رجحان مذکور و وقوع وجود تارة و وقوع عدم تارة اخر و میگویم باید حال
 وجود موجودیت ممکن بحد همان رجحانیت که در حال عدم تحقق دارد و بی انضمام امری
 دیگر با انضمام امر دیگر است و علی الاول لازم میآید ترجیح و علی الثانی عدم کفایت
 رجحان در موجودیت ممکن و این خلاف فرض است و ایضا نقل کلام میکنیم بان امر باید

ابطال اولویت غریبیت

منضم و میگویم اگر بسبب رجحان بر تندی و جوب بر سستی و عدم خلاف فرض نمیکند و اگر نرسند
 و ممکنست انضمام او و وقوع کل واحد از وجود و عدم پس فرض میکنیم با بقا رجحان امر و وقوع
 وجهی تارة و وقوع عدم تارة اخر و کل امر را اجرا میکنیم تا لازم آید یا ترجیح یا مرجح یا
 احتیاج یا مرجح یا نه و نقل کلام ثانی میکنیم تا لازم آید امر را ثالث و علم جز تا لازم آید
 ذهاب سلب امر رجحان الی غیر النهایه و آن مستلزم محالست و اعراض همه اند بر این
 دلیل بدو وجه **وجه اول** آنکه شاید ممکنی که محض رجحان موجود است مابقی باشد
 که عدم بعد از وجود و عکس او نظر بذات او جایز نباشد هر چند بالذات ممکن باشد عدم او
 با جبره و راساً چنانکه حکما در زمان میگویند که عدم راسی او جایز و عدم بعد از وجود او ممکن
 نیست نظر بذات است و آن لازم میآید و جود او در حال عدم الا و این اجتماع نقیضین
 است و حین فرض وجود تارة و عدم اخری در ممکن مفروض محال خواهد بود و محال لازم
 در دلیل شاید ناشی از فرض این محال باشد از فرض کفایت رجحان غیر رجحان این
 وجه میسر آن گفت باین که چنانکه رجحان بحد واجب نرسیده و با تحقق او و وقوع عدم
 ممکنست فرض میکنیم که ممکن مفروض در همان زمان وجود بدلائل الوجوه معدومست
 و میگویم که وجود واقع ایما محض همان رجحان است که اگر ممکن معدوم میبود بجای
 موجود بودن هر اینند آن رجحان تحقق مییابد با انضمام امر دیگرست که مصناف رجحان
 مذکور شده باشند در حال وجود و کل امر را اجرا میکنیم تا آخر دلیل پس آنچه بعضی نقل
 گفته اند که بجز حین واقع همان وجود را تحت احتیاج میباشند الا مرجح اول پس وجود
 مرجحان غیر مشابه لازم میآید کلاً است خالی از تفصیل بلکه بتام ظاهر میشود
 که مضر محصل ندارد **وجه دوم** آنکه وقوع امر رجحان مذکوره بتاثر وقوع مقتضیات

مذکور است و اجتناب از تقدیرات با هم متعارض است بلکه واقع یکی ازین تقدیرات است پس ترجیح
 واحد نیست و در این اعتراض باین نحو ممکن است که گفته شود که هر یک ازین تقدیرات ممکن
 نفس الامریت بنا بر فرض عدم اعتبار رجحان بر خود واجب و خلوص یک ازین تقدیرات از
 مرجع زاید بر فرض فی حال عدم مستلزم ترجیح بلامرجع است پس اگر در یکی ازین تقدیرات
 مرجع ناید بنا شد لازم مراد امکان محال که محال است مانند وقوع او پس لاجرم این رجحان
 همه در حال و وجه مجتمع خواهند بود و لازم مرتب تسلسل محال **فصل چهارم** در بیان
 اگر ممکن الوجه در بقا احتیاج به ثبوت است یعنی متعارض است که ممکن بعد از انعدام علت وجود
 مطلقا باقی ماند و خلاصه دلیل بر این مطلب اینست که امکان علت احتیاج به ثبوت است و لازم
 مایه ممکنست و هرگاه این مقدمه ثابت شد پس بقا ممکن بعد از انعدام علت متعارض
 خواهد بود پس باید که بر هر یک از مقدمات ثبوت بسط حکم تا بهیم اما مقدم اولی
 پس او ذریع حکما است و مخالف ایشان درین قول طایفه اند از متکلمان
 احدی اعراض احتیاج به ثبوت است ماحدوث میداند و طایفه دیگر جمیع امکان و حدوث را اثر
 خلاف ظاهر میشود و در فرضی وجود ممکن قدیم پس حکما تجوز وجود او نمایند و اولی ترجیح
 به ثبوت میدهند و طایفه دیگر تجوز وجود او نمی نمایند و هر قدیم را مستغنی از ثبوت میدانند
 و لهذا افلاسند و در قول بقدم مقارقات و کلمات بابط و ایهیات نوعیه مرکبات
 تکثیر مینمایند زیرا که قول بقدم دیگر نیز صانع عالم بنا بر اصل مذکور مستلزم تعدد و است
 الوجود است و همین مغیر ادایشانست و در هر جا که لفظ تعدد قدما را اطلاق میکنند
 چنانکه میگویند که اگر صفتی زاید بر ذات واجب الوجود قیام باو بود باشد چنانکه مذکور
 است عبارت لازم مراد تعدد قدما فی غیر ذلک من الموضع و دلیل بر تعدد مایل بطریق

برهان پس او است که چنانچه ثابت شد بطلان اولویت و ایند تساو طرفین ممکن الوجود
 و ترجیح بلامرجع محالست پس رسید که هر ممکن موجود محتاج به ثبوت موجود خارج از نفس
 ذاتی خطیست و مغیر امکان و احتیاج مذکور لازم دارند و عقل صحیح هرگاه ملاحظه
 این دو معرکت جزیم بقوت فیا بینا باین نحو که امکان فاحتیاج الی ثبوت موجود دون
 العکس چنانکه عقل هرگاه حرکت بد و حرکت مفتاح بلامر با هم ملاحظه کند ترتیب باین نحو
 مراد که حرکت الی ثبوت حرکت المفتاح دون العکس و علت معر ندارد الا ثبوت ترتیب
 کذا فی میان و امر و اما بطریق جدل پس باین نحو که ان طایفه که میگویند حدوث علت
 احتیاج است اگر ظاهر این کلام را قیصد کرده اند و در ادعای برایشان اینکه احتیاج
 مقدم است بر ایجاد مقدم بر وجود مقدم بر حدوث بنا بر آنکه حدوث عبارت است از
 سهو قیود و چون بعد پس اوصفتی است از صفات وجود و صفت موصرات از
 موصوف بالظهور است پس اگر حدوث مقدم بر ایجاد باشد چنانچه ظاهر عبارت ایشانست
 لازم مراد دور بر ایت متعده پس بنا بر قول ایشان که حدوث علت احتیاج است
 بر ساحتی است و مراد ایشان ایتیت که کون ممکن بحیث ممکن ان حدوث تبعی قوه
 و استعداد حدوث علت احتیاج است و قوه بهر شیئی عبارتست از امکان ذاتی که
 بجامع عدم اولی باشد پس مال کلام ایشانانست که امکان وجود ممکن بعد از
 عدم او یا عدم بالفعل او که مقارن این امکان است علت احتیاج به ثبوت موجود است
 و وجدان سلیم شایسته است که عدم مقارن امکان را بدخلی و ثبوت احتیاج
 به ثبوت موجود نیست از اینجه ذات بذاته عدم و از حیثیه وصف سابقه موجود
 و تفاوت را و باوجه بر معروض واحد پس آنچه از عبارت طایفه اولی مطابق مقتضای

میکنند

انتهای آن بود که هرگاه در محلی است معلوم شود پس اگر موجود او واجب باشد
ثبت است و اگر ممکن بود و اگر است نقل کلام باو میکنند پس علت با منتهی شود
بواجب الوجود و باو برسد و محتاج نمیکند اول بشود بالا نهایت میرود و شکی
مستند نیست و ثالث مستند است و هر دو محالند و معلوم محال است
مستند اول اما استحال در برابر این جهت که مستند مقدم شود بر نفس است زیرا
که علت بجهت مقدم است بر معلول با جمیع عقل حکم میکند که وجوه علت و وجوه
معلول پس هرگاه که علت بجهت مقدم بر معلول بود یک مرتبه و چند مرتبه
که مع و علت است علت بجهت مقدم بر آن بود پس اگر در مرتبه مقدم بر خود خواهد
بود و از آنجهت گفتیم مبنی شد که هرگاه در میان دو چیز یک مرتبه یا بعضی در متوسط باشد
بجهت مقدم بر نفس در مرتبه لازم می آید و اگر در مرتبه یا بعضی در متوسط بود
بر نفس در مرتبه خواهد بود و اگر در مرتبه یا بعضی در متوسط بود و یک مرتبه مقدم بر نفس چهار مرتبه
خواهد بود و برین قیاس عدد مراتب مقدم همیشه را بر عدد وسایط میان طرفین است
بدون دلیل بر عدد مراتب است بواجده مثلا هرگاه آفتاب و بعلت جروج علت و کوه
علت و کوه علت با جمیع بجهت لازم می آید و چهار مرتبه یعنی متوسط و یک مرتبه مقدم شای
بر نفس پنج مرتبه لازم می آید بلکه ممکن است که گفته شود که در هر مرتبه در متوسط لازم
مراتب مقدم بر نفس مراتب غیر شایسته تقدم و تقدم بر نفس محال است **الف** و اما
استحال تسلسل پس از برای آنکه یکویم که اگر امور غیر شایسته مقدم بر معاد و خارج و وجوه
و سلسله را از احد طرفین مبدی بجهت پنج مرتبه در تسلسل لازم می آید
و جانب شایسته عدد مراتب هر را مثل پنج و شش

نفس

نفس چند دیگر که جز جمله اول و مثل است در منتهی الوجود و در یک جانب غیر شایسته الوجود و جانب
دیگر زیرا که اگر در جانب دیگر شایسته باشد لازم می آید شایسته جمله اول که علت و از این برین حکم
بقدر شایسته پس توهم میکنند تطبیق مبدی جمله ثانیه بر مبدی اول پس اگر چه هر یک از احاد جمله
جزو منطبق میشود بر یکی از احاد جمله کل علی سبیل التوالی فی اجمالتین لانی نهایت و بدین
آنکه تفاوت در جانب غیر شایسته میان جملتین بهر سه مرتبه لازم می آید تطبیق جمیع
جزو بر جمیع کل و هر احد از جزو بر احدی از کل علی سبیل استبعاد احد الاحاد بر الاخر
پس لازم می آید مساوات کل و جزو و نیز مبدی به عقل باطلست و اگر تفاوت در غیر شایسته
میان جملتین بهم میرسد باین نحو که جمله جزو منقضی شود و هنوز از احاد کل قدر شایسته
بوده باشد لازم می آید انقطاع و شایسته جمله جزو چند مرتبه لازم می آید بقدر شایسته است پنج مرتبه
و از این بر شایسته بقدر شایسته شایسته پس لازم می آید شایسته کل الف و بعضی تفهم
نموده اند که تطبیق موقوف بر تصور جملتین غیر شایسته پس اگر تطبیق و همی فی غیر موقوف بر قدر شایسته
که جزو بالفعل در جمله غیر شایسته و احد و وجوه ندارد و بر یک و جذب احد بر همان و تطبیق احد
از احد بر او را برای از برای با در خارج باور و هم و شایسته امور را بعضی از آنها اجتماع بعضی
از آنها با عدم شایسته محال است و محال لازم از فرض یکبار این امور پس از فرض اجتماع بعضی از آنها
با عدم شایسته نیاز فرض وجود امور غیر شایسته نیز نیست ساقط زیرا که این برمان چنانچه از غیر
ما ظاهر شد موقوف بر نفس حرکت جذب نیست در خارج و نه در وهم و همچنین موقوف بر تصور شایسته
جمیع احاد جمله ندارد و همچنین موقوف بر استبعاد تطبیق نسبت هر یک بر یک از آنها جاوید
و با یکدیگر هرگاه جمله غیر شایسته بر وجوه نسبت در تحقق جمله دیگر ماعدل آنکه در نفس جمله اول و تصور
ما را فی در وجه مجموع آن ندارد و فرض سقاط خط از برای تفهیم است در تطبیق تصور جملتین علی سبیل

نیز یعنی ثالث و نخست در مرتبه و رابع که متمم اربع است در مرتبه راجع و یکم و چهارم و پنجم
 را در جانب دیگر انقطاع نیست پس از این هر واحد که در وقت در مرتبه و رابع و راجع
 که وقت در مرتبه راجع تحقق دارد و هیچ واقع در مرتبه نیست که او را ما باز
 واقع در مرتبه راجع نباشد پس در این سلسله متکسر می شود و باید که جمله غیر مشابه مفروضه
 منحل بدو سلسله متکسر باشد و این است که هر واحد که در مرتبه راجع واقع در مرتبه راجع
 و مرتبه دیگر در مرتبه راجع واقع در مرتبه راجع و هر واحد که در مرتبه راجع واقع در مرتبه راجع
 است و این پس از وقت و چند جمله باقیه بعد از اسقاط معلول اخیر غیر مشابه است
 بهیچین بیان راجع خواهد بود و مجموع سلسله مفروضه که در مرتبه راجع واقع در مرتبه راجع
 الا غیر است با واحد و باید که مرتبه راجع با واحد فرد است پس عدد مجموع سلسله
 لایسته غیر مشابهی هم فرد است و هم زوج و هر دو ما بر زوجیت عدد انقسام او است
 است و این و بر فردیت مقابل انجمن و ضرورت قاضیت باید که این در مرتبه راجع
 مشابهی و غیر مشابهی نیست خواه مراد بر زوجیت و فردیت در عرف همین معنی باشد
 یا دو معنی دیگر که اختصاص بعد مشابهی داشته باشند و همچنین ضرورت عقلی است
 بعد تقسیم بیان عدد مشابهی و غیر مشابهی در قبول مساوات و زیاده و نقصان و
 سایر احکام مذکور در بیان مذکور پس بیان فرموده است که اینها بر این وجه است
 الانصاف و تکلف الکابرة و الاکتاف فلهذا ما **روید و** اکتاف تقدیر
 تحقق امور مرتبه غیر مشابهی که نیست در وجه و مجموع در خارج یکی مجموع استثنای که تنها
 مجموعه است در طرف قله و یکی مجموع لایسته غیر مشابهی که نهایت در جانب کثرت
 و یکی نیست که چند از اینها پس سبیل اولی که در بالا رویم مجموعه است از اینها و واحد اولی

مانند ثلث و اربع و غیره تا الی بالا نهایتاً تحقق دارند و عدد مجموعه استثنای که
 با واحد علی التوالی غیر مشابه است و در مجموع اول که احدی غایت در جانب کثرت
 و دیگر نهایت در طرف کثرتند و مانند و مساوی اینها در مجموع مجموعه استثنای که
 با واحد محصور در میان اینها حاضر است و مع ذلک عدد اوسط غیر مشابهی است چه
 یکی نیست در عدم شای عدد مجموعه استثنای که متضاد است با واحد واحد که در
 سلسله غیر مشابهی مجموعه استثنای که در کوره بیندازیم باقی که عدد مجموعه استثنای که
 غیر مشابهی خواهد بود و لازم است که اینها را در غیر مشابهی است پس اینها را در
 فاللزم مسئله گفته شود که تحقق طرف در جانب کثرت مستند انقطاع و شای
 سلسله مفروضه است و جابز است که محال لازم باشد از فرض این مشابهی
 باشد نه از ترتیب امور غیر مشابهی از برای آنکه میگوید یکی نیست که بر تقدیر عدم واجب
 الوجود سلسله غیر مشابهی موجود خواهد بود و چنین موجود متفکک از تقیید و تخصیص نشود
 پس لا محاله سلسله سلسله مشخص خواهد بود که عبارت از مجموع یک لایسته غنای می باشد
 و باید که این مجموع شخصی اگر از هر یک از مجموعه است که با سقاط واحد خواهد
 جدیدانی مانند و این مجموعه استثنای که هر یک اقل از مافوق خود و مجموع استثنای که
 هم این مجموعه است و نهایتاً مرتبه اقلیه است پس محال است که در دلیل لازم برای مشابهی
 استثنای استند تحقق مجموع لایسته از برای شاهر و انقطاع سلسله محدود دیگر است
 که از فرض وجود سلسله غیر مشابهی لازم برای دلیل دیگر است بر بطلان فرض مذکور
 قدر در نهایت دلیل که ندارد و همچنین این گفته شد که این مجموعه استثنای که
 امور فرضیه از وجه و ترتیب این محض فرض نیست و موجود در خارج نیست الا احاد

از جمله تابه و ذلت اصلی البدیهیات و چند این مقدمه تمیز یافت میگوید که گشتی نسبت به جمله
غیر مشایبه لایسته شملت بر عوارض غیر مشایبه و همچنین شملت بر عوارض غیر مشایبه زیرا
که اگر عوارض ایامات و اقوال در جمله مفروضه مشایبه لایسته باشد جمله مفروضه مشایبه
خواهد بود معارف و مفاهیم هرگاه ما شایده آحاد جمله افند کنیم عوارضات جمله را که پیش
التوال و همچنین عوارضات جمله را پس چنینکه با هر یک از عوارضات عوارضات جمله
مستوفی نام آحاد جمله لایسته خواهد بود باینکه با سطرین که یکچند نام مستوفی آحاد جمله باشد
یا احدی که عوارضات مستوفی و دیگر که عوارضات مستوفی نباشد یا بر عکس
عوارضات لازم مرای انقطاع و شای عوارضات جمله یا عوارضات او یا بعد هر یک از جمله
مفروضه مرکب خواهد بود از آنکه یا عوارضات مستوفی است مشایبه مرآت مشایبه پس جمله مفروضه
مشایبه خواهد بود معارف علی الاطلاق آحاد جمله مفروضه هم عوارضات جمله است و هم عوارضات
مرآت جمله پس اگر عوارضات اقل از زمانه باشد لازم مرای اقلیت جمله غیر مشایبه لایسته از نفس خود
ما مهندناه و همچنین اگر اگر از زمانه باشد پس لایسته عوارضات خواهد بود و لکن ایسپان در کل
عدد پس مشایبه پس بلکه بهیچ بیان مساوات و احدا جمیع مرآت اعداد لازم این و باند که
تغییر در تقریر همین وجه لازم میتوان آورد اقلیت جمله لایسته از نفس خود **و** همچنین اگر
سلسله غیر مشایبه خود که در مجموع لایسته مرآت که مجموع جمله یکجمله لایسته از نفس خود
خطی و توانی است پس مقدم مثل است و بوجه بیان ملازمه تمیز کنیم مقدمه را و اگر نیست
که هرگاه در مجموع خود که یکی از آن مجموع مرکب از عوارض معینی بود معینه مثل صد که مرکب است
بعده عوارض از عدد و عوارض دیگر مرکب از عدد دیگر از عوارض اول همان عوارض اول
بعینها مثل صد و پنجاه که مرکب است از پانزده ده بار پس چنینکه گشتی نسبت به مجموع ثانی اگر از مجموع اول

خواهد بود و وجدان صحیح حکمت با یکدیگر صدق مقدمه مزبوره فرقی نیست میان اینکه عوارض
عده مشایبه لایسته باشد و همچنین فرقی نیست میان آنکه لایسته که مفروض است که آن
عده معینه خود مجموعند هر دو مشایبه باشند یا احدی غیر مشایبه باشد و این معنی در ظاهر بر آن
و ظهور است و بعد از تمیز میگوید که گشتی نسبت که در ضمن مجموع لایسته متحقق است مجموع
مرآتیه بود احدی واحد که اقل از مجموع عوارضات است و بعد از آنکه و بعد از او و همچنین
بر سبیل توال اعداد و هر یک از آنها سلسله لایسته جزا یکی از این مجموعه است و هیچ یکی از آنها
سلسله نیست که خارج از مجموع لایسته پس عده مجموعه است مزبوره مساوی آحاد نفس سلسله غیر
مشایبه است و هر یک از این مجموعه است فی نفس مشایبه ای الاحادیث و چند از مجموع لایسته یکی
بیشتر از حاصل شود مجموع اقل از اول و چند از مجموع ثانی که بیشتر از حاصل شود مجموع
ثالثی اقل از مجموع ثانی و همچنین از غیر النهاية پس در ضمن سلسله لایسته متحقق است مجموع
مشایبه بود احدی واحد و عوارض این مجموعه نیز بعد از آحاد نفس سلسله است پس عده این
مجموعات نیز غیر مشایبه است و هر یک از این مجموعه است فی نفس غیر مشایبه است گشتی نسبت که
هر یک از مجموعه است توال از این است از هر یک از مجموعه است اول بقدر غیر مشایبه پس حکم مقدمه
مقدمه نفس جمله لایسته اگر از خود خواهد بود و حدیث عدم تحقق مجموعه است اول و توال از در
خارج و تحقق این عمل عقل و ملاحظه از یاد و اسقاط واحد فواحد اسقطت زیرا
که ما گشتی نداریم در اینکه این مجموعه است و بعد از در ضمن جمله لایسته هر چند ملاحظه اسقاط
و از یاد نشود و در ضمن ملاحظه از یاد و اسقاط این دو تمیز و تمیز مجموعه است و پس
و این وجه از افادات بعضی فضلاست مدخولست زیرا که مجموع که مؤلف از مجموعه است لایسته
بواحد خواهد بود در خارج موجود نیست از برای آنکه موجودات که لایسته داخل اند در مجموع

مؤلف از مجموعات متشکله اعتبار بجوئی امر واحد مرتب بلکه مرات غیر متشابه شده مثلا
واحد اول که تشریف بالاستقلال و بار دیگر در ضمن آئین و بار دیگر در ضمن شمس و کذا غیر
النهائیه اعتبار بجوئی او از برای مجموع مؤلف شده و مجموع مرکب از اعتبار بجوئی امر واحد
مرتب اعتباریست و وجود در خارج ندارد و بالبدیه و اجزای متباینه مجموع جزو یکدیگر است
در نفس احاد بالاسر جمله لایند زیرا که در هر مجموع یک افزوده است و واحد در همین مرتبه
جزئی است ای دارد و در ضمن مرتبه دیگر اعتبار بجوئی او تاثیر در ادای تالیف ندارد پس
ضمن آئین اعتبار بجوئی واحد اول و در شمس اعتبار بجوئی اولین و در اربع اعتبار بجوئی شمس
اول و یک اعتبار بجوئی مکرره است و این ختم است میان مجموع مؤلف از مجموعات
اول و مجموع مؤلف از مجموعات ثوانه پس اجزای مفید از ادای تالیف مجموعین همان
نفس احاد بالاسر جمله لایندست و حاصل در وجود خارج از تالیف این احاد در اعتبار این
مرتبه است اما امر واحد که نفس سلسله غیر متشابه لایندست و لازم غایب چون شمس اگر اعتبار
خود اصلانم اگر مجموعین مؤلفین جزوین وجود در خارج بهر سلسله لازم مزایای زیاده
مؤلف ثانی بر مؤلف اول لیکن چندین مؤلفین در مجموع متغایرند که کل واحد از ایشان
مجموع غیر متشابه لایندست بگویم مامنده است اما ایضا پس برین تقدیر نیز لازم غایب زیاده
مجموع لایند بر خودش و زیاده احد مؤلفین بر دیگر مرتبه نیست با آنکه میتوان گفت که اگر
فرض کنیم که مجموعین جزوین بر تقدیر وجود یکدیگر و نفس مجموع لایندست پس تقدیر
جزوین که وجود مجموع اعتبار در خارج بهر سلسله زیاده است و نفس که محال است
ناش از این محال است نه از وجود جمله تشریف غیر متشابه گفته شود که چندین اجزای مؤلفین که در
اول مجموع متشابه متشابه است ثوانه و شکی نیست در وجود هر یک از این مجموعات در خارج با آنکه در

سابقه بر اتراف بوجه مجموعات مزبوره شده و در مجموع اجزای مجموع متشابه
وجود که مجموع است پس مؤلفین جزوین باید که در خارج موجود باشند از برای آنکه یکدیگر
در محل ثبات شده که کل واحد از احد مؤلفان و حد اند و هیچ عدد مؤلفان
اعداد اقل از او یا از واحد با عدد اقل از او نیستند و مثلا تقوم عشره بوحده که کانه است
نه نخستین و نه ثانیین و ثانییه و غیره و گفتند احتمالات و بعد تحقیق و گفتند شکی نیست در اینکه
مجموعات مزبوره صلح جزوین هیچ عدد و هیچ مجموع در خارج ندارند تا گفته شود که
و مجموع اجزای کذا سلسله وجود است و گفتند **فصل ششم** و این و جزوین از اعداد
بعضی فصل است و بجهت تقریر نیز نمیدانیم که تقدیر **فصل اول** هرگاه سلسله
غیر متشابه از جانب احد نقطه بعد از سلسله دیگر غیر متشابهی از جانبین سلسله او
که از سلسله ثانییه خواهد بود بعد غیر متشابهی زیرا که هر سلسله ثانییه را تقسیم بنامیم بر دو
یکه هر یک غیر متشابه در جانب احد بعد از تطبیق میکنیم بسلسله اول را در سلسله
یک سلسله ثانییه و یک سلسله تطبیق الا حاد علی الاحاد علی التوالی الا حاد
سلسله اول است فوق احد و یک سلسله ثانییه خواهد بود و الا لا نه آیه شاهی که از فی مستطیقین
در جانبی که فرض کرده ایم عدم شاهی است از افضح تفاضل میان سلسله اول و ثانییه
بقدر قسم دیگر از ثانییه خواهد بود و احد از قسم دیگر نیز غیر متشابه است که با هر قدر فرض نیست
فصل دوم اگر سلسله که کل واحد غیر متشابهی در جانب احد باشند وجود
باشند و سلسله ثانییه غیر متشابه در جانبین نیز موجود نیست بر این مجموع اولین یا
ازید از ثانییه یا مساوی و انقض از بعد شاهی خواهد بود زیرا که هرگاه ما بخواهیم
تقسیم ثانییه بر قسم شاهی بوضع قسم تطبیق کنیم هر یک از سلسلهین اولین

برای تمام از آنکه حال از سه برهون نخواهد بود بلکه احاد هر یک از سلسلتین اولی و سلسلتین
احاد قسم منطبق علیها خواهد بود و مجموع اولیین مساوی مجموع ثانیه خواهد بود یا اینکه
هر یک از اولیین را از احاد قسم منطبق علیها خواهد بود و لاحاق تفاوت در سر غرض
هم نیست و در جانب ثانی چند عدد از احاد اولیین با هم داخل میکنند یا اینکه احاد هر یک
اولیین اقل از احاد ثانی منطبق علیها خواهد بود و لاحاق تفاوت در جانب ثانی هم نیست
پس تفاوت میان اولیین و ثانیه محصور بین احوالین یعنی سلسلتین اولیین
خواهد بود پس تفاوت منطبق بر غرض ثانی خواهد بود و در کتاب راه و بعد از تمهید میگویم که اگر
سلسله غیر ثانی بهر نحو که موجود باشد لازم می آید که انقضای سلسله که فرض کنیم او را غیر
ثانی در جانبین بعد از غرض ثانی و مع ذلك بعضی سلسله اولی از این سلسله که فرض
کنیم عدم ثانی او را در جانبین با مساوی یا انقضای آن بعد از غرض ثانی و در هر یک از این دو
نقطه البته انقضای غرض ثانی در جانبین بعد از غرض ثانی نخواهد بود پس بقدر عدم و احاطه
و تحقق سلسله مفروضه لازم می آید اجتماع غرضین و لازم می آید فاعلم لازم شد بیان ملازمه
آنکه چیزی را از معلول اخیر بسبب اولی و بعد از آنکه کنیم و بالاربع می گویند که احاد سلسله
واقع خواهند بود در ترتیب و در مرتبه اول و ثانی و ثالث و رابع و خامس و سابع و کذا اما نهایت در
بعضی واقع خواهند بود در مرتبه و در مرتبه چهارم و رابع و خامس و سابع و کذا و این را در
ازواج با عدد افراد مساویست قضایا و حکم عدم ثانی مع قول الاعراض سلسله
مفروضه غیر ثانی بهر در جانب واحد محقق در غرض الامر به سلسله ثانی و غیر ثانی که
هر یک از این غرض ثانی در جانب واحد و حکم عدم ثانی لازم می آید از این جهت که
بلکه اجتماع غرضین و درین وجه ابرار میتوان کرد این کوکشت بدو سلسله غیر ثانی به

در جانبین می آید و محال لازم تا شمار فرض محقق اولی و ثانی از تحقق غرض ثانی در جانب واحد
که لازم از فرض عدم و احاطه خواهد بود و از آنست که در سلسله غیر ثانی بهر سلسله
و نیز بر موقوف بر تمهید مذکور و نیز اینست که علیته و معلولیه تضایف اند و تضایف بین
از هر امر متقابل که تغضیل کل واحد از این سلسله تغضیل دیگر بر غرض غیر ثانی و بهر
در مقام خود ثابت شده که تضایف بین متکافؤ در وجه یعنی بازاری هر فرد از این تضایف
که در غرض الامر تحقق داشته باشد با فردی از تضایف دیگر نیز تحقق داشته باشد پس معلوم
عدد افراد علیته که موجود در غرض الامر نزد وی عدد افراد موجود در غرض الامر معلوم است
خواهد بود و از این افراد غرض الامر بهر واحد با افراد غرض الامر بهر دیگری جایز خواهد بود
چنانچه تقدم مهندس میگویم که اگر سلسله غیر ثانی بهر نحو که لازم فرض عدم و احاطه
بالا است تحقق داشته باشد لازم می آید که عدد افراد غرض الامر بهر معلولیه زیاد و ملازمه
افراد علیته و ثانی باطلست لما عهدنا فکذا المقدم بیان ملازمه آنکه در سلسله مفروضه هر یک
از احاد ما فوق معلول اخیر علت ثانی نخست کما هو المفروض و چنانچه هر یک از احاد مذکور
مکنند تضایف معلول خواهند بود و چنانچه سلسله از جانب علت ثانی در این بازاری
هر معلول علت لازم نهایی محقق خواهد بود و نیز می بینیم و جعلت محض معلول ثانی شکر
عدد علیات متحقق در سلسله ما فوق معلول اخیر مساوی عدد معلولیات متحقق در او خواهد
بود باز یارده و نقصان و معلول اخیر علت چیز دیگر نیست زیرا که نهایت سلسله مفروضه است
پس عدد معلولیه های متحقق در سلسله غیر ثانی بهر مفروضه اولی و احاد زیاد و از غرض ثانی
متحقق در همان سلسله خواهد بود و نه افراد بلکه جمیع وجه مذکور و تقریر آنکه اگر نیست
جز این نیست که جاریست در ابطال سلسله غیر ثانی در جانب واحد که در طرف دیگر ثانی به

و چنانچه خواهیم که یکی از این وجوه ابطال کنیم سلسله غیر متناهی در طرفین را نقض کنیم پس سلسله
را بدو بخشای در جانب احد و وجه مذکور را در هر سمت از قسمین حساب الی آخره جاری
میکنیم لیکن بر توفیق شایسته نیست که اجزای وجه مضاعف با این خود در غیر متناهی از طرفین
خالی از اشیای نیست و ظاهر نیست که نام نیشود **مقصود ثالث** در تقریر بر این مطلب
استی خود که موقوف بر ابطال هر دو سلسله میبود و در آن در مسکت است **مسئله اول**
طریق متناهی و تقریر بر موقوف بر عقیده مقدمه و در اینست هر ممکن از ممکنات غیر متناهی
اورا خط کنیم عدم نظر بذات او جایز است و قوت نیست در اینجه میانه یک ممکنه متناهی
جمیع ممکنات مأخوذه صاحب مجموع لایزال ممکنات با معنی که هیچ ممکن از آن مجموع بیرون نباشد
چنانچه یکدیگر ملاحظه کن نظر بذات هر احد از اعداد و عدم جایز است و نظر بذات مجموع نیز
جایز است که معدوم از آن به طریق که نه لزم مجموع و نه واحد از اعداد او هیچ یک وجود
نخستینند و بهر اختلاف عبارت این خود عدم را عدم راسی نام میکنند پس میگویم که حکم مقدمه
اشیای ناموجب بود که سابقا اثبات شد و خود را واجب شود یعنی جمیع اشیای
عدم او متعین شود و مجموع وجودی نشود و از جمله اشیای عدم مجموع که نظر بذات او جایز نیست عدم
در چیست پس وجود مجموع ممکنات را محال محتاج باینست که سده جواز عدم هر یک کند و ادوی
که رافع جواز این عدم وجود نیز سبب وجود هر یک از اعداد و همچنین وجود مجموع اعداد
واجب عدم هر یک هر یک مجموع باو متعین شده خواهد بود پس نفس مجموع لایزال و هیچ یک
از اعداد او اعداد رافع بنفس جواز عدم مذکور نیست و از آن جهت که با آن جزو یا نیز واحد و واجب
بذات خواهد بود زیرا که نظر بنفس ذات او وجود او واجب عدم او متعین کرده و واجب
بذات جز این معنی ندارد و هدف احتمالی که هست اینست که مجموع با جزو از اشیای اعداد غیر

جواز عدم مذکور که سبب با معنی که در مضاعف مجموع جمله یا در مضاعف نیز جزو اشیای جواز عدم
هر یک از اعداد وجودی بر تحقق بر بعضی کلام آنکه سده جواز عدم در هر یک از اعداد و نشود و یک
اسم غیر متناهی که اعداد مجموعند هر کدام سده جواز عدم یکی از اعداد باشند و سده جواز عدم راسی
بمجموع اینها سده شود و **مسئله یکم** اعداد متناهی موقوف معلول از آنکه جمله است غیر متناهی
الاعداد و جزو جمله لایزال سده جواز عدم معلول از آنکه جزء و موقوف معلول از آنکه جزء و موقوف
نیز غیر متناهی الاعداد و جزو جمله لایزال است سده جواز عدم معلول از آنکه جزء و موقوف معلول از آنکه جزء و موقوف
و با ما از غیر آنها بهر وجه میگویم که بهر دلیل عقلی حاکم است اینکه سلسله لایزال نامتناهی نشود
بخیزد که سده جواز عدم خود نخواهد بود و واجب الوجوه بذات نیز نه و وجوب مجموع لایزال و نه جواز
اعداد از اعداد متناهی از این جزو صورت فرزند زیرا که اگر چه هر احد از اعداد و موجب معلول است
خود هست و با وجود لزم احد عدم معلولات او متعینست اما چنانچه عدم آن احد نظر بذات
او جایز است پس عدم جمیع معلولات نیز احد بالعدم از آن احد جایز نظر بذات او خواهد بود
پس معلولات نیز احد و نفس او بر جواز عدم نظر بذات نیز احد باقی خواهد بود و اگر کو و جزو
عدم این احد سده و درست با احد و یک که فوق او و علت است کلام در آن فوق این مطلب
بعینه جاریست پس عقل بطریق اجمال حکم میکند که در سلسله غیر متناهی یا بعد نیست که نظر
بذات او جواز عدم در هر سلسله سده و قوت سده پس سلسله ممکنات ضرورتیست لایزال
متناهی ممکنه که فرض کنیم وجودی چون اعداد و انتهای بواجب بذات بر امکان ذات
و نفس الامر عدم آن خواهد بود و همچنین هر یک از اعداد و سلسله و بجهت زیاد تا تو متعین شد
ایرا کنیم مثلا هر یک جسم ثقیل الطبع متحرک بر یک جزو بهر مانده خشتی و خواهیم که لزم جسم سبب
اعمال و جسم ثقیل و یک سکنه مستقر که در پس اگر اعداد لزم جسم ثقیل متحرک جسم ثقیل می باشد

۱۰

نه و اعتنا بر هر یک از اینها و سبب و چهار وجهی که در اینها است
 فیهما که مانند خشتها می که در هوا بر روی زمین خفته اند و مانند خشتها که در آفتاب
 جسم کنی که در کزارض بطریق استوار است و بدین معلومست که این معلوم
 استوار از مجموع این خشتها و نه واحد از آنها صورت پذیرد و بلکه اگر خشتها بر روی
 هر خشتی در هوا را غیر خشتها می که در آفتاب استوار است و بدین معلومست که این معلوم
 خشتی از آنها فوق خشتها است و نه از آنها است و استوار است و بدین معلومست که این معلوم
 و نه مجموع را و جمله ممکنات صرفه که بدون استناد بواجب الوجود بالذات موجود باشند
 بجز خشتهای بر روی هم چیده است که منتفی نیست استوار در مرکز آنند و در جو
 هوا بر روی یکدیگر که استوار شده باشند و چنانچه استوار این جمله و احدی از آنها و بدین
 مقصور نیست و موجب وجود مجموع با شکی از احاد و نیز مقصور نیست و چنانچه مقصور نیست
 که در اینهاست مطلب غیرات مختلفه و عبارات شریکه مال همه در الحقیقه یکست
 و اما از آنجمله چند تعریف را بر او کنیم تا موجب یقین و بصره طلاقیت بر وجهی که علیها است
 و منتهی الاستعانه **اول** اگر واجب الوجود بالذات موجود نباشد و وجوهات مخصوصه ممکنات
 صرفه بجز این پس جمله لایست ممکنات چنانچه موجود است واجب کرده خواهد بود و موجب
 وجود او نفس مجموع یا احدی از احاد مجموع نیست چنانکه معلوم شد پس موجب این جمله
 حاجت از او خارج از مجموع لایست ممکنات نیست الا واجب الوجود بالذات
 هفت معانی است **دوم** مجموع ممکنات صرفه چنانچه احتمال بر واجب بالذات ندارد و واجب
 بالذات و نه واجب بغيره که مانند پس لایست مجموع مزبور معدوم محضست و وجود دارد
 زیرا که ثابت شد که لایست یا موجب بود پس اگر مجموع موجودات منفرد مجموع ممکنات

صرفه باشند و واجب الوجود بالذات جزا مجموع موجودات نباشد و نه مجموع موجودات
 محضه خواهند بود و نه باطل بالبدیهه و العیان **سوم** اگر واجب الوجود بالذات موجود نباشد
 پس جمله ممکنات صرفه چنانچه موجودند واجب بغيره خواهند بود و موجب نفس الامر و واقعیتها
 بلکه لایست یا موجب بود و چنانچه این جمله خارج از واجب بالذات است پس حکم باقی بر امکان
 نفس الامر عدم را بر خواهد بود پس جمیع ممکنات صرفه موجود واجب الوجود بغيره نیست الا در ممکن
 عدم بغيره نفس الامر خواهند بود و ممکن اجتماع الغیضین **چهارم** اگر واجب الوجود بالذات
 موجود نباشد پس جمله لایست ممکنات صرفه چنانچه موجودند واجب بغيره خواهند بود پس
 جواز عدم را بر منتهی شده خواهند بود حکم مقدم و چنانچه امر که خارج از مجموع ممکنات صرفه بجز این
 برین تعریف تحقق ندارد پس سادگی و داخل در سلسله ممکنات صرفه خواهند بود و سادگی و سادگی
 امر است واجب الوجود بالذات پس ممکنات صرفه مفروضه ممکنات صرفه خواهند بود و نیست
پنجم علم امر نیست که مفید و موجب وجود او بر او مفید و موجب ممکنه بواجب بالذات است و این
 بغيره که استناد بواجب بالذات داشته باشد بر او سلسله یا بلا واسطه پس اگر موجودات منفرد ممکنات صرفه
 وجود باشند علیه معلوم میماند و چنانچه معلوم شود نخواهد بود و اما باطلست زیرا که به حیث بیان حکم
 میکند باینکه وحدت الشار فوجد الاوافق بلکه تعریف نیست که این علم ضروری و ضروری و طلبایح باین
 تعریف **ششم** بر مجموع ممکنات صرفه و بر هر یک از احاد این مجموع عدم جواز تعریف از او دارد
 و برین جواز بغيره نفس الامر کافی است حکم مقدم پس بر جمله لایست بغيره نفس الامر جاریست که در لا
 صرفه الوجود است هر مقدم باشد پس واجب بالذات بلا غرض عدم اجازه از جواز حاجت و باطل
 بدین **هفتم** رافع جواز عدم را بر سلسله ممکنات صرفه رافع جواز هر یک از احاد است
 حکم مقدم و چنانچه بر فرض مراد ممکنات واجب بالذات تحقق ندارد پس رافع جواز هر یک از احاد و سلسله

و هر یک از احاد اولاد بر نه است با نفس سلسله ای که از او آید و است بر بر تقدیر لازم
 مراد مقدم بر نفس که مفروض و باطل بالبدیه است **مستند** بر نفس هر افعلیات علییه و
 معلولیه صورت پذیر نیست پس برین تقدیر و آنچه ادیب میان موجودات ممکنه و مرکبات
 خیالیه ممکنه در اینکه هر دو ممکنه معدوم علت اند پس وجود احدی بحدوث الاخر ترجیح ندارد
نهم تحقق امکان خاص و نوع و نفس الامر باین معنی که وجود و عدم هر چیز از نظر ذاتی
 و **نفس الامر** جایز نیست مستند اجتماع و ارتفاع نفی صبی است معاد را که چهره وجودی
 شیئی ممکنه نفس الامر است پس علت عدم او و نفس الامر تحقق ندارد و الا علت عدم او و وجود
 و نفس الامر مسبوقه ممکنه و نفس الامر معنی و چهره عدم او نیز ممکنه نفس الامر است پس علت وجود او
 تحقق و نفس الامر نخواهد داشت چنان ساقی و چهره علت وجود و علت عدم نیز چهره نفس الامر
 و عدم علت موجب عدم معلول است پس وجود و عدم نیز چهره هر دو مرتفع خواهند بود و چهره عدم
 علت وجود هر معلول علت عدم نیز معلول است و عدم علت عدم او یا عین وجودی علت وجود لازم
 مساوی وجود علت وجود است پس بر تقدیر مذکور علت وجود و علت عدم نیز چهره هر دو وجود
 نیز خواهند بود پس وجود و عدم او هر دو مجتمع در نفس الامر خواهند بود و بعد از این مقدمه میگویم
 که نفس عدم واجب الوجودات و وجود ممکنات صرف مستند تحقق امکان خاص و نوع و نفس الامر
 مذکور مستند اجتماع و ارتفاع نفی صبی است معاد لازم اجزای نخست پس مقدم اول نیز بنده
 خواهد بود و بیان استدلال نامه از آنچه سبق ذکر یافت معلوم شود در بیان استدلال اول میگویم
 که بر نفس مذکور جمله و هر یک از احاد او بر نفس الامر عدم باقی است که مقدم و چهره مجموع وجود
 پس جزای نفس الامر وجودی جمله و هر یک از تحقق خواهند بود زیرا که محقق الوجود و نفس الامر وجودی
 توانسته پس کل واحد از وجود و عدم جمله و هر یک از احاد او بر نفس الامر دارد و این نسبت الامکان
 حسیه

خاص بقوع جمله مفروضه و هر یک از احاد او **مستند** چهره بر نفس عدم واجب و چهره تحقق
 ممکنات صرفه از اولاد است در وجود بیان از افع جواز عدم هر دو افع خارج از مجموع لایزال
 ممکنات درین استحکام تحقق ندارد پس افع مذکور یکی از احاد جمله با نفس جمله است و لازم مراد
 نادر و علت مستقل بر هر احد از احاد که معلوله واحد شخص است با مجموع احاد سلسله
 افع جواز مذکور و لازم مراد مقدم شیئی بر نفس که عرفت یا هیچیک افع جواز مذکور نیستند
 پس لازم مراد که جمله مفروضه معدوم بر این خلاف برینم و حسن است **مسئله دوم**
 طریق مذکورهای حکما و اولی بر این است که بر مابست که شیخ ابو عیسی بن سیدار گفته است
 ابراز مقدمه و کلام او و متناوب در سبیل تفهیم و ترمیم او که در این مقدمه
 او نیز که نقاب غشا از چهره مقدمات و الحکایه رفع شود باین نحو است که کلی نسبت وجود
 ممکنات مانند مرکبات و حوادث ممکنه وجودی نسبت معلنی که موجود و وجودی بر اولاد است
 که نیز موجود و وجودی بر زیرا که ایجاد از غیر وجود ممکنه نسبت و نقل کلام باین موجد میگویم پس اگر
 در مرتبه از مراتب سلسله منتهی شود واجب الوجود مطلوب حاصل بر اولاد و سلسله
 لازم آید و نقل کلام میگویم مجموع مرتبه اجتماع سلسله در مرتبه سلسله و میگویم
 که این مجموع کتب لایزال و اینها واحد از موجودات ممکنه و واحد موجود است پس او نیز غیر است
 بعد موجود که غیر از هر یک از علل احاد بر و نسبتواند بود که علت مجموع نفس همان مجموع بر
 و الا لازم مراد مقدم بر نفس که محمد در صورت و نسبتواند بود که علت مجموع بر و از ادای
 مجموع بر زیرا که علت مجموع علتی بر و از ادای آن مجموع خواهد بود از ادای آنکه علت
 یک از ادای او باشد و معروض اینست که نیز وجود ممکنات پس علت نیز بر و از ادای او خواهد بود
 مافوقه اول پس معروض اول علت مجموع خواهد بود بلکه بعضی علت مجموع خواهد بود و معنی

ترجیح با هر چه در آنکه هیچ یک از نفس جمله و احاد او را
 خیر هیچ یک از سلسله با فو فی معلول از مرتبه
 از غیر نهایت اول و مرتبه را فیه جواز عدم هر
 از احاد در یک مرتبه با هر یک هر یک از احاد او
 افع جواز مذکور بر سبیل الاستحسان لازم است

شد که علی مجموع علیه هر دو چیز و از آنرا مجموع است و این علم مفروضه خود نیز از جمله آن
 اجزاست پس علی خود را بر دو لازم می آید مقدم شمر بر نفس و این علم علی خود را بر دو پس
 خود نیز لازم می آید لیکن چون در ابطال این شق لازم مقدم شمر بر نفس است حال آنکه او که نیست
 ما را در نتیجه دلیل احتیاج با ابطال قوت نیست و چون ثابت شد که علی مجموع نه نفس مجموع و نه
 جزء است پس خارج از مجموع است و خارج از مجموع لایزال ممکنات نیست الا واجب الوجود و بنا
 بر این علم و کشف سحابی شبهه از آنانی نیز تصدیق می شود که قوت برابر با وجود نیست و کشف
 هر یک از اینها **مبحث اول** آنکه لازم که مجموع امر موجود خارج نیست چرا که مثلاً بقوله که اعتبار
 مشترک از اقسام و احتیاج بعلمه غیر علی است احاد نخواهد داشت و مفروض اینست که علی هر
 از احاد سلسله در سلسله موجود است و ممکنات اثبات مقدمه منقوله در وجه اول آنکه
 هرگاه بخواهیم که مجموع در خارج بر سبب نیست که مجموع او حکم با آنها انسان شود و این حکم
 بالبدیهه صدق است و قضیه خارجیست زیرا که عدد از افراد کم منفصل و کم از عوارضیست
 در خارج است و اقسام چنین عارضه نیست و الا در طرف خارج و بیوت شمر از این
 در خارج مستغرق و وجود مثبت است در خارج و معلوم است که مثبت است غیر موضوع درین
 قضیه پس یک از بخواهیم که نیست بلکه مجموع است پس مجموع موجود خارجیست این احد
 و دلیلین قوت است لیکن بر این بجز می آید که بعینت عدد اکثر است و وحدت و کثرت
 از امور اعتباریست و در این مورد بحث معقول که سبب محو و سبب شمس است چنانکه
 سابقاًست **مبحث دوم** در قضیه خفیه تصریح بان گفته شد و این قضیه
 باین امر اعتبار در طرف خارج نباشد و این محمول از معقولات ثانیه و قول باینکه
 کثرت از اعتباری است که طرف انصاف باو خارج است هر چند صفت موجود در خارج

نباشد و این معقولات ثانیه که در ایشان طرف انصاف و طرف وجود صفت است
 که ام خارج غیر نیست دعویست که بر ما نه بر او نیست هر چند وجدان مجموع حکم
 بصحت او میکند و ممکن است تخمین کلام با دو تغییر مثل آنکه میگوید هم هرگاه میگوید
 بقوله که مقدار هر کدام یکدیگر و با واحد اما بعضی دیگر رسو و بعضی دیگر
 باشند با حد از سطوح شکی نیست که درین احکام حکم بلیقه و بقدر و از این مجموع
 صدق است و شکی نیست که بقوله مقدار از افراد کیفی کم و وجود در خارج چندین موضوع
 اینان موجود در خارج است که هیچیک از بخواهیم که مفروض بقوله مقدار
 در این نیست پس مجموع موجود است در خارج و بعد از نظر بحال **مبحث دوم** آنکه از
 مجموع در اینجا نفسی احاد بالاسر سلسله است که موضوع مبتدا اجتماع است نه مجموع یک
 از احاد مذکور به مبتدا اجتماعیه و وجود کل واحد از احاد مستند و مجموع باین صورت
 بالعلمه یک مقدم صفت قلنا التام و تنبیه بر استدلال مذکور باین نمی توان کرد که عدم
 با عدم احاد است بالبدیهه پس اگر بقدر وجود هر یک یک از اجزاء مجموع مرکب معدوم
 باشد بر این احد از معدوم خواهد بود و این خلاف فرض است و نقض که باطل از بعضی
 ایراد گفته اند که حد نام مرکب است از جنس و فصل و برین و بسیار مرئی که جنس و فصل است
 در دین موجود می شوند بدون اینست ترشیه و حد نام موجود در دین نیست و همچنین
 قضیه مرکب است از اجزای اربعه و بسیار و بیش که اجزای اربعه **مبحث سوم** در این
 نقای از عان بجز اخیر و قضیه خفیه در این مورد قوت است **مبحث چهارم** در این وجود
 جمیع اجزاء مستند و وجود مجموع بعوض مذکور است لکن احاد بالاسر از اجزای اربعه و
 احاد بالاسر جنس و فصل در صورتی موجود در دین نیست که بجز حد نام و قضیه در این برای

مجموعین مذکورین و اطلاق این اسم بر ایشان مشروط نیست بر تعلق به طبیعت
و اذعان و در مثالین شرط مذکور مشرف است پس صدق اسمین با شفا مشروط است
بر چند شرط که مجموعین است **مجموعین** است که بر تقدیر تسلیم که مجموع یعنی
مذکور مجموعین باشد یعنی موجود بر او این بشر که موجودات متعدده باشند و جمیع
متعدده و نفس جمیع احوال باشند موجود واحد و وجود واحد و خارج جمیع احوال و
ایضا طلب علم از برای مجموع کردن صور مذکور زیرا که علل موجودات متعدده که نفس
احاد سلسله است همه در سلسله است در دفع این بحث میگویم که نیست که عدم
احاد جز اعلت عدم مرکب است زیرا که عقل حکم میکند باینکه عدم احد لا جز احد مرکب
پس عدم عدم احد از این وجوه جمیع احوال که عدم علت عدم مرکب است علت عدم عدم
مرکب یعنی علم وجود مرکب است چه عدم علت عدم معلول است باینکه مستبعد است
که دعوی غرض است در اصل کرده شود زیرا که عقل حکم تربت بیک فامیلان وجود جمیع
احوال وجود مرکب میکند و بر علیه لامحتمل معارض معلول است پس موجودات احاد با سراسر مغایر
وجود مرکب است و منته و دیگر با اصل دعوی که موضوع این اجتماع و باقیه و بعضی خاص
که صفات شخصی این اجتماع است شخصی است شخصی متعدده گفته شود و لا که مجموع
ایشین موجودات را بر مغایر کل واحد پس در خارج همه موجود متغایر تحقق خواهند داشت
و مجموع علم موجود را بر وجود اربع موجود خاص خواهد بود و بکنایه پس لازم را بر وجود
ایشین وجود موجودات غیر متغایر به ترتیب یکتبه و فرقیه و این محال است از برای آنکه میگویم
سبق و کربان که جمیع حاصل از برای امر واحد مرتین اعتبار است و وجود در خارج
ندارد پس مساوی موجودات است که مجموع اینست پس این مجموعهات مذکور مرتبتر

شماره موجود در خارج ندارد و همه اعتبار باشد و تسلسل در ایشان منقطع میشود با منقطع اعتبار
تکلیف و تخیل که هر یک است از احاد است که موضوع اعتبار است که به اجتماعین
پس اگر اندکین مجموع مرکب از احاد است که با اجتماع اعتبار اعتبار این مجموع مرکب اعتبار
و غیر موجود در خارج و اگر جمیع احاد را بخواهیم که به اجتماع خارج بشمارند کنیم بکار خود میماند
یکی نام احاد متعدده منفرد از یکدیگر بدون اعتبار انضمام و ارتباط بعضی بعضی و این معادل
کل از ادیت و جمیع احوال یا مجموع موجودات متعدده مانده و مقدم اند بر وجود مرکب و این اعتبار
موضوع به اجتماع و وجود و وحدت شخصی باشد اگر احاد مذکور را که به اجتماع از او بر دست انداختیم
بخواهیم و ارتباط بعضی بعضی این اعتبار موضوع علیه و وجود شخصی است و مدلول کل
مجموع و وجود واحد و وجود واحد مغایر است و منافی است از جمیع احوال و این غرض است که مجموع
بمعنی است که از مستند است و طلب علم از عقل احاد بخواهیم و بکنایه **مجموعین**
آنکه اثبات امکان مجموع مذکور را این قولند که مجموع مرکب مرکب است و هر مرکب متغایر
خود است و هر منفرد غیر ممکن است و برین دلیل نقض ابراد نقض از یک کات مستبعد است مجموع
نقضین و مرکب از دو یکبار و در دفع نقض ممکن است و در وجه **مجموعین** منع و این
دلیل در ماده نقض این قول که قول نو بر مرکب منفرد است اگر خارج باشد ممکن مرکب متغ
که انفراد قیاس اول است در تحت عنوان که موضوع اگر در همان قیاس است داخل خواهد
بود و حکم با بر عنوان مرکب متعدد با صغر خواهد شد و اگر حقیقت افتد بکنایه که مرکب متغ
در تحت عنوان مرکب داخل بکنایه که قیاس اول عنوانست و این که چنانچه حقیقت در قول
و وجود مرکب متغ محال است و محال عاجز است که مستند محال دیگر باشد پس عاجز است که مرکب متغ
بر تقدیر وجود منفرد با اجتماع مرکب و بر تقدیر منع میگویم که قیاس از راه این سند

و در مستند بر نفس و منع ابطالان او مستند بود و حقیقت بر علیه و جز از استدلال
 در محال دیگر **و** مستند را از استدلال باید که از او و جعلت مجموع چیست اگر او علت نام
 مجموع است خبنا و یکیم که علت نام مجموع نفس مجموع است و تقدم بر نفس نام بر آنست که تقدم علت
 نام بر معلول واجب نیست چه مجموع مرکب از واجبات و جمیع عالم بعین که مذکور شد علت است
 موجود و علت نام بر این مجموع عین این مجموع است و تقدم بر معلول ندارد و الا لازم می آید تقدم بر نفس
 و انقضای مجموع ماده و صورت که عین معلول مرکب است بر علت نام نیز مرکب است و هر دو مستند بر کل
 پس اگر واجب بر تقدم علت نام بر معلول لازم می آید تقدم معلول مرکب بر نفس خود و در تدریج
 و جواب تقدم علت نام بر معلول است که علت نام بر نفس عبارت است از جمیع امور که مرکب است بر نفس
 باشند و لازم نیست که مجموع امور که مرکب است بر نفس باشد بر نفس علی باشد زیرا که
 حکم مجموع لازم نیست که حکم کل واحد باشد و تحقیق است که مخر علی ما یوقف علیه معلول باشد
 و جمیع معلول است و این معنی صدق بطریق حقیقت بر علت نام ندارد بلکه اطلاق علیه بر علت نام
 یا بر سبیل محال است از باب تسخیر کل باسم جزو یا بنا بر اینست که لفظ علیه است میان معنی
 و کزایت و میان معلول و مرکب از امور که مرکب است بر نفس که باشد و علی تقدیر بر تقدم
 علت نام بر معلول واجب نیست و اگر او جعلت مجموع فاعل مجموع است خبنا و یکیم که علت
 مجموع لازم باشد بر مجموع است و نیز قول لازم نیست که فاعل نفس چه می باشد زیرا که فاعل نیز جزو آن
 جزو باشد لازم غرض از خروج از فاعل مجموع و فاعل مجموع علت نام مجموع نیست تا فاعل
 از امور که موقوف علیه می باشد از امور محال و بر بعضی محققین از این بحث جواب داده خبنا
 شقی اول و قول معترض را که گفت علت نام مجموع نفس مجموع است و در جواب ابطال آن **و در**
 آنکه اگر علت نام مرکب نفس او تواند بود پس مگر بعت مجموع متوجه می شود و بطریق ثابت واجب

از راه وجه دیگر باطل می باشد و این مخالف جمیع محققین حکما و متکلمین است **و در**
 آنکه سکی نیست که نظریات علت نام و جمیع معلول واجب است پس اگر مجموع ممکنات علت نام نفس
 خود می باشد بر این نیز مجموع واجب الوجود با نظر از ادانه خواهد بود از انقضای در خبر نفس نیست که هر دو دلیل
 مجیب بر اول است اما اول پس از برای انقضای هر یک از واجبات جمیع عالم زیرا که این مجموع البته
 علت نام نفس خود است پس اگر گوید که علت نام مجموع مرکب از واجبات و عالم جزو است از این مجموع که موقوف
 معلول اخیر بر آنست و در اول واجب الوجود نفس مجموع زیرا که چند این مجموع نفس احوال را است پس
 و قیاس نیست میان آنکه علت نام هر یک از اجزای واجب الوجود که علت نام جمیع را به یکجا و علی بر وجه دیگر
 فوق نیست میان آنکه مجیب علت نام هر یک از یکجا بر یک با علت هر یک را جدا جدا گوید الا باجمالی
 تفصیل در همین که در صورت تفصیل علت مجموع را که مجیب تعیین میکند نیست الا مجموع سلسله موقوف
 معلول اخیر الا الواجب پس همچنین در صورتی که علت مجموع را اجمالا طلبیم نامیم نیز جواب مان خواهد
 بود پس معلول اخیر داخل برای علت نام نخواهد بود میگویم سابقا ثابت شد که مجموع مرکب موقوف
 مغایر جمیع اجزا که موجودات متعدده اند و معلول اخیر که در داخل در علت نام جمیع متعدده است
 لیکن در علت نام مجموع واحد مرکب است و علت البتة زیرا که مجموع مرکب نیست و مخالف از
 وحدت پس لا محذور توقف بر هر یک از وحدات دارد و از جمله وحدات او معلول اخیر است پس مجموع
 توقف بر او دارد و اما عدل معلول اخیر علت نام مجموع نیست بلکه از علت نام نفس خود است و او
 با معلول اخیر علت نام مجموع است و از اینجه می بینیم ظاهر کردید که میان سؤال از علت موجودات متعدده
 با سؤال میان سؤال از علت مجموع واحد مرکب باقی موجود است و کما این احوال و وقایع و شخص
 احوال و تفصیل نیست و اما نیا پس از برای آنکه بر دلیل اول وارد می آید اینکه قول او اگر مجموع علت
 نام نفس خود می باشد مگر در وجه خود خواهد بود مجموع است زیرا که مجموع خود را مجموع علت نام نفس خود

اینست که هر جمیع مادی و جمیع هر یک از مادیات وقت علیه نفس است پس لازم بر روی
از این جمیع موقوف علیه جمیع خواسته و جمیع در وجود احتیاج بغير خود که فاعلیست که فاعله
الیه دارد و او را در طریق اثبات ضایع از وجهی مکن چنانکه معترض نموده لازم را از
بر دلیل تا فاعل را بر این که فاعل او وجود معلول نظر ذات علیه نام واجبست معنیست زیرا
که در هر یک علیه نام موقوف علیه یا معنی وجود معلول نیست و التلایق علیه بر او پس باید که
و آنچه وجود معلول نظر ذات او واجبست علیه تنقیح معلولست بغير فاعل که مستغنی عن الیه
در معلول آنچه بر او را نمی بیند این فاعل و اثر الیه بر کدام جز علیه نام نه پس در جمیع مذکور
نظر بر این جمیع است که فاعل و اثر الیه باشد نه نظر بغير جمیع زیرا که در اینست که وجود
جمیع متعارف وجود جمیع الیه است و اما تألیف پس از برای آنکه میگوید جمیع این تحقق موافق فاعل
مشاوه نیست از برای آنکه بنا بر اختیارش اول مستدل دعوی کرده که اگر جمیع لایسته علیه نام
نفس خود بر مقدم نفس لازم مزاج مرفوضه تقدم علیه نام بر معلول و معترض مع این حکم کرده
و پس مستند شده اول جمیع مرکب از واجب جمیع ممکنات که علیه نام نفس خود است ثانی علیه
نام بر معلول مرکب از نام و صورت که متعارف از خود است ثالث آنکه علیه نام جمیع ماتیوقت علیه
معلولست و جمیع ماتیوقت علیه لازم نیست که موقوف علیه نام و موافق فاعله متعارف
چونکه جمیع با مقدمه متعارف را اثبات با سببیه ابطال کند و این تحقق هیچ یک از این را
را مستندی شده و دلیل را بر او نموده بر آنکه جمیع لایسته ممکنات علیه نام نفس خود نیست و از
آنچه نیست ترتیب یافت پس مستند خامیه دلیل جمیع صحت مستند ثالث مستند با علیه نام
در صورت و نام مستند و آنچه در صورت معنی مذکور همان است بلکه صحت با کمال است پس معلوم شده مستوط
جواب با اختیارش اول که مقدمه الحق و اشتغال بر مستند و فاعل التفصیل فاعل را با

با آنکه و می او محلا از آنکه در میان مغایره جمیع مرکب با جمیع اجزای مستند و معترض معلولست
و اگر فاعل حاصل جواب گفتند از این بحث راجع با اختیارش ثالث این که هر دو جمله جمله ممکنات
فاعل مستقل بنا بر در آن جمله است یا غیر که جمله لایسته مستند باشد بجز الیه یا بجز
دیگر که مستند بنا بر او ظاهر است که علیه مستقل جمله یا غیر علیه هر دو هر دو از آن جمله خواهد
بالباطن واسطه یا بواسطه و الاستقلال بغير خود که در خود الیه گفته شود که بوقول محیی علیه مستقل
جمیع علت هر جزو هر جزو است بواسطه ام لا بواسطه نقض دارد و این جمیع مرکب از
واجب جمیع ممکنات زیرا که علیه مستقل این جمیع واجبست با آنکه او علیه هر جزو هر جزو
جمیع نیست و الا لازم را بر این که علیه خود بنا بر این آنکه میگوید که ما این دعوی را در علیه جمیع
ممكنات مرفوضه و این نیست که دلیل را با جماع است و منع هیچ مقدمه از مقدمات او
نمی توان کرد و دلیل مذکور در مرکب از واجب جمیع ممکنات جاری نیست کما یظهر باینکه پس
نقص و قوت لیکن بر این جواب دارد و این که لازم که هر ممکن از ممکنات جز جمله ممکنات
صرف محتاج بر علیه مستقل یا غیر که جمیع اختیار کرد لابد از دلیل و آنچه مسلم است این
قد است که جمیع ممکنات صرفه محتاجت علیه مستقل یا غیر که علیه یا خود علیه هر جزو
هر جزو لیکن بر این و این هنگام میگوید که علیه جمیع ممکنات صرفه مافوق معلول از خیرست ظاهر
که این جمیع محصور بر علل مستقل هر جزو هر جزو است خبر علیه مستقل خود زیرا که علیه مستقل
جمله در جمیع مستند است علیه مستقل که جزو مستعلولست که جزو عبودت از مافوق معلول
آخر نه از جمله بر و کند اما لایسته که گفته شود که علیه جمله مافوق معلول از خیر از برای جمله لایسته
باطلست زیرا که مافوق معلول از خیر او که علیه اوست اولست علیه و تأثیر در جمله لایسته از برای
آنکه میگوید علیه مستقل معنیست که تا نسیم خود را بر است که مستطاب جمیع علی قریه بر جزو هر جزو

مجموع هر یک بر ماتیوقت علیه مستقل
هر جزو

دیگر است مافوق معلول از خیر از جمله
تا نسیم و کند هر جمله

از خود معصوم و متفق کرد و بنا بر این اولاً عرض می نمایم در تشبیه معدیات و نباتی مذکور در سلسل
 الایجاد فتقول و باطل التوفیق **مقدمه اول** مفهوم مورد نظر بشریت و کون وجود و ادوات ایشان
 از هر بنا که بود بر مثل مستوفی بودن معینیت مصدری که نسبت به جوهر است و تصور این معیار از اجزاء
 تصور است بر چه است و تفسیر او تحقق در خارج و کثر در اعیان و مصدریه اما در غیر معنی چون در
 غیر و کثرت و توفیق لغطیست نه معنوی و سکنی نیست که نسبت به هر صفت که نسبت به جوهر بود بر مثل مستوفی
 از وجود خارج از این مفهوم مصدری و جوهری است اعتبار و از این اعتبار نفس الایزیه و معنی
 الوجودی از خارج و همچنین مفهوم موجود که از تفسیر مصدری مشتق است و سکنی نیست در اینکه هیچ یک
 از این مفاهیم غیر مستوفی و از خارج عین یا جوهر حقیقت موجود در خارج شوند بلکه پس کل و احداث
 معنویین مذکورین زاید بر هر حقیقت و اجبی و هم با هیات ممکنه لیکر ذرات میان حال ایشان
 و تفسیر تمام نیست که هر چه **مقدمه دوم** مفهوم این حقیقت و اجبی و حال ایشان با حقیقت مکرر و تفصیل میدهد با هر یک از این
 و جوهری و چه نسبت به او را که در نفس الامر مخلوط با عوارضی است در مرتبه توحید که نسبت به هر چه
 این است ملاحظه کنیم در این مرتبه چیز از محولات او و عوارض او و کجاست او نبوت ندارد الا با هوایی
 که عین ذات او است و این بر مثل حیوان و ناطق و این قسم محولات را ادانیات نیز میگویند
 و چنین وجود نه عین حیاتی است و نه جوهر است کما عرفت پس او در مرتبه نبوت از برای مرتبه ندارد و
 نسبت به او عرضی لاحق او و منقار مرتبه ذات است و همچنین است کلام در سایر صفات و وجود
 و محمولاتی که از این قسم صفات مشتق شوند آنها را عینیات نیز میگویند و این مناسبت صدق است
 نفس مرتبه متواتر از جمیع عوارض است بدون تعلیل امری خارج از ذات مثل قیام مبتدا اشتقاق
 نسبت به امر مباحی دیگر و لهذا نبوت ذاتیاست از برای مرتبه محتاج بسببی و جاها نیست نه نفس ذات
 و نه امر خارج از او و از اینجاست که اگر کسی بگوید جعل الله الانسان حیوانا و ناطقا این قول را

و تفسیر تمام نیست که هر چه
 مثل بر عقل متفق میکنند

عقلا صحیف میباشند و مناسبت صدق عینیات قیام عرضی خارج از ذات است بذات که عرض مذکور
 مبتدا اشتقاق لغوی عرضی اعم از اینکه نسبت به مبداء صفت موجود در خارج بر مثل اسبی یا حقه نه نفس
 از خارج بر مثل مفهوم موجود که مناسبت صدق او بر این مناسبت قیام حصه از نفس مصدریست
 بذات او این معنی که ذات در نفس الامر یکیشتر بر آن که اگر ذهن صحیح موجود بود بر این امر اعنی
 از توانمندی و چنین صفت مذکوره و حقیقتی مرئوره اموری چند متواتر بر ذات مرتبه نیست
 می اندیشد لاجمعه چون صفت یکیشتر مذکوره و از این صفت صدق مفهوم مشتق که نسبت به این
 صحت اشتراک است همه محتاجا چند بر برای خارج از ذات موصوف و توسط جمعی میان ذات و
 وجود مشتق و لهذا عقل حکم نسبت قول ماکمل الله الانسان موجود میکند بخوبی که حکم نسبت
 قول اولیگر و از آنکه گفته ترا معلوم شد که حمل مفهوم موجود بر مرتبه ممکنه یعنی انصاف
 ذات ممکنه یعنی موجود محتاج به علینیت و لذت علیت و این نسبت که نفس مرتبه ممکنه مثل ذات
 ایشان بر و الا لازم آید که قبل از وجود موجود بر آنکه ناچار موجود نباشد موجودی پس نسبت
 شد پس معلوم شد که علت موجودیه هر ممکنه است خارج از ذات نیز ممکنه و همچنین معلوم
 که هر موجود که او را عقل تحلیل میکند با هیئت وجودی و غیر مرتبه لاجمعه معلول و متفق
 در وجود غیر نیست چنین این معنی میدهد میگویم که که حال مفهوم وجود و مفهوم موجود با
 واجب الوجود همان حالی بود که با مبیات ممکنه دارند لازم آید که موجودیت واجب ممکن
 بمقابل و متواتر بر و چنین دانست که این جا محل و نفس ذات از توانمندی پس امری خارج از وجود
 ذات و لازم برای اسکان واجب پس حال که مفهوم وجود و موجود نسبت به مرتبه ممکنه از آن
 که عقل در اینجا میگرد ذات موجود را بیشتر و جوهر نسبت به واجب الوجود افعال صورت تحقق ندارد
 و هرگاه تحلیل و تفصیل مذکور در واجب شرف بر پس واجب چه محض خواهد بود چیزی از وجود و این

این نحو می شود که معلوم وجود از برای ذات واجب الوجود صدق به وجود داشته باشد همان طریقی
 که صدق به وجود بر حصص وجود قایم با هیات ممکنه دارد و لیکن صدق او بر حصص مذکور صدق
 ذات است از برای آنکه هر حصه نفس منزه است از اضافات و مضافات منضم شده و انضمام اضافات
 مستعد به کیفیت واحد مستلزم تغییر و کثرت است و کیفیت محض ذات نیست و صدق معلوم وجود بر ذات
 واجب صدق بر عینیت بنا بر علم ما عرف و ذات نزد وجود است نه حصول او و چنانکه قیام
 وجود با هیئت که غیر وجود بر مصداق حمل موجود بر آن غیرت نفس قیام وجود بر ذات
 خود یعنی عدم قیام او بر مصداق حمل موجود است بر او با تفاوت بلکه بطریق اولیه نظایر
 توبیه و سبیه مستقیمه شاهد بر این معنی است که اگر اصول از اصول اقیانوس بر ذات خود و مضاف
 از موضوع غیر خود موجود بود بر این معنی صدق و منصرف بر او صادق و راست بود و انضمام
 ندارد که حمل موجود بر چنین ذاتی که فرد وجود بر محتاج به جامع و مؤثر نیست مثل حمل ذات بر
 که در یکا از معلومین تحول و تبدل استخفاف عین یا وجود ذات نبود باشد زیرا که این قسم تحول نفس
 مثلاً در ذاتی است در آنکه صدق حمل نفس ذات موضوع است بر فعلیه قیام صفت بر استقامت
 سبب بر سر در میان حال معلوم وجود و وجود نسبت به واجب الوجود در میان حال معلوم نسبت
 یکدیگر موجود فرق محقق شده از سه راه **اول** آنکه نفس معلوم مصدر بر وجود صدق بر واجب
 دارد و باین نحو صدق بر ممکن ندارد پس در ممکن عقل حکم میکند که آنست و چیز دیگر که مستی
 و لیکن بر وجود واجب این تفصیل معقول نیست بلکه همان نفس حقیقه خود وجود است و تباری
 که در ممکن بر حصه قایم وجود مرتب می شود اینجا بر نفس ذات ذات مرتب می شود **دوم** آنکه مناسط
 صدق معلوم وجود در ممکن قیام حصه زاید وجود است بلکه کما هو الشأن اکثر الوضوئیه و در
 واجب نفس توبیه سببه موضوع است باقی می ماند و کما هو الشأن الذاتیات **سوم** آنکه محض ذات

در ممکن و صدق معلوم وجود بر او معلوم جماعت است و در واجب محض استماع ذاتی است از تباری
 مستثنی از جامع و سبب و محض دلیل موم که کما به باشد در بیان این وجود است که
 از تحقق حال آنکه وجود و وجود نسبت به واجب چنانکه در فرق سیوم مذکور شد هستند لا محقق
 بر ثبوت جالین اول و ثانیه که در نفس او کبریا مذکور شد چه ثبوت حال یا نسبت لازم معنی
 وجود بر ذات است و تحقق او در واجب بالذات بر این است پس مراد قوم بعینیه وجود در واجب
 یکی از معنی است یا محقق بودن معلوم مصدر بر او و به وجود محلی و غیر محلی و نسبت به واجب
 حمل معلوم وجود بر او نفس ذات او چنانکه در ذاتیات و در محلی مراد بر بعینیه در واجب
 مراد بر ذات و در ممکن قیام بر نفس ذات خواهد بود و تقریر که مذکور شد بر جهت دلیل مذکور است
 که در هستند لا این عبارت گفته که اگر وجود او زاید بر او و مضاف او بر این وجود ممکن
 پس نزد وجود حلول خواهد بود پس اگر علت او نفس ذات است لازم مراد امکان او تا نفس غنی
 ماقبل او قیام ما استند فی السنة الرجال و باید دانست که لفظ موجود در اصل لغت یعنی
 ثابت نیست زیرا که گفته میشود و جده نه وجود و اما واجد و موجود با هم غیر متعلق است و وجود
 نه از وجود و بعین مذکور و مصداق است نه بعین ثابت لیکن چیزی موجود است با این معنی که
 گفته اند ذات ثبوت و وجود نیست و از اینجا است که یافته که او را در عرف عام بعین ثابت
 استعمال میکنند و عاقلی حال پس موجود یعنی مشهور در عرف در ممکن بعین ماقام الوجود
 و در واجب بعین محبت وجود و نه هم گفته که تبار این معنی موجود مشترک میان واجب و ممکن
 نخواهد بود بلکه اشتراک ایشان در لفظ موجود خواهد بود و پس و بطالان لغت ثابت زیا
 که میگوید بر معنی موجود مشترک بین ماقام الوجود است بخور که قیام مافیه در اجتماع
 از قیام حقیق و قیام مجازی یعنی عدم قیام بعین و استعمال لفظ قیام مافیه در معنی وجود و بعین

مراد بعینیه موم در وجود

گفته به وجود در عرف و اگر اکر
 معنی ذات لازم مراد

کیم نقل بر وجه غرض است این امر منافی است و بقای او کثرت نیز منافی خواهد بود زیرا که کثرت منافی
بر وجه است و این خلاف غرض است سوم آنکه چنانچه از او غیر متناهی بر وجه خواهد بود پس
همقوله و حد و غایت و کمال و کمال از جهت این ترتیب بر وجه در خارج معلوم است
و است و باطل است بتطبیق عند الکلی مقدمه باید نظرت فرمایید معنی هر دو نه منافی است
انرا معنی اهر از ذوات متفرد و مخالف و اشکال لغز و است در معنی اشکال لغز و است
الذاتین و کما یباین آن ذوات اشکالی منافی است چنانچه از جهات بعضی آن اشکال و اشکال
مقتضی اشکالی منافی است از فاصد هر یک یک آن ذوات بهر برای آنکه هر یک از
امور منافی لغز متناهی است از ذوات اشکالی منافی است از فاصد هر یک یک آن ذوات بهر برای آنکه هر یک از
منافی اشکالی منافی است از ذوات اشکالی منافی است از فاصد هر یک یک آن ذوات بهر برای آنکه هر یک از
مقتضی اشکالی منافی است از فاصد هر یک یک آن ذوات بهر برای آنکه هر یک از
افراد انسان در انسانیت مقتضی اشکالی منافی است از فاصد هر یک یک آن ذوات بهر برای آنکه هر یک از
چنانچه منافی اشکالی منافی است از ذوات اشکالی منافی است از فاصد هر یک یک آن ذوات بهر برای آنکه هر یک از
یا اشکالی منافی اشکالی منافی است از ذوات اشکالی منافی است از فاصد هر یک یک آن ذوات بهر برای آنکه هر یک از
میان افراد انسان و مقتضی اشکالی منافی است از فاصد هر یک یک آن ذوات بهر برای آنکه هر یک از
آن ذوات متناهی در نسبت با هر و حد است و این اقل مراتب است خواه گفته اند و هر
منسوب الیه میان ذوات شرکاء بهر مثل اشکالی منافی است از فاصد هر یک یک آن ذوات بهر برای آنکه هر یک از
مقتضی اشکالی منافی است از ذوات اشکالی منافی است از فاصد هر یک یک آن ذوات بهر برای آنکه هر یک از
عین اهر آن ذوات بهر مثل اشکالی منافی است از فاصد هر یک یک آن ذوات بهر برای آنکه هر یک از
موجودیه زیرا که مقتضی اشکالی منافی است از ذوات اشکالی منافی است از فاصد هر یک یک آن ذوات بهر برای آنکه هر یک از

الوجود بالذات که امر میان شرکاء نیست بجهت عین اهری از متناهی است و نوعی این امر است
که مقتضی اشکالی منافی است از ذوات اشکالی منافی است از فاصد هر یک یک آن ذوات بهر برای آنکه هر یک از
متناهی است که امر واجب بالذات را مقتضی است از ذوات اشکالی منافی است از فاصد هر یک یک آن ذوات بهر برای آنکه هر یک از
باین متناهی بالذات تا متناهی در خارج و مقتضی اشکالی منافی است از ذوات اشکالی منافی است از فاصد هر یک یک آن ذوات بهر برای آنکه هر یک از
بر وجه حقیقی و بر وجه حقیقی که واجب الوجود بالذات بهر مثل اشکالی منافی است از ذوات اشکالی منافی است از فاصد هر یک یک آن ذوات بهر برای آنکه هر یک از
بهو متناهی بالذات و دیگر بهر مثل اشکالی منافی است از ذوات اشکالی منافی است از فاصد هر یک یک آن ذوات بهر برای آنکه هر یک از
الدوق و عینی تغییر اشکالی منافی است از ذوات اشکالی منافی است از فاصد هر یک یک آن ذوات بهر برای آنکه هر یک از
از هر دو و بود از فاصد هر یک یک آن ذوات بهر برای آنکه هر یک از
بالذات و در خارج متحقق بهر مثل اشکالی منافی است از ذوات اشکالی منافی است از فاصد هر یک یک آن ذوات بهر برای آنکه هر یک از
و موجب ذاتی و اتصاف و وجودیه و وجهیه پس حکم مقدمه را مقتضی اشکالی منافی است از ذوات اشکالی منافی است از فاصد هر یک یک آن ذوات بهر برای آنکه هر یک از
از ذاتی باشد که ایشان است در مابینه نوعیه و قد ثبت بطلان بالذات تا مابینه
جنسیت و قد ثبت بطلان بالذات تا مابینه نوعیه و قد ثبت بطلان بالذات تا مابینه
و تعلل کلام با اشکالی منافی اشکالی منافی است از ذوات اشکالی منافی است از فاصد هر یک یک آن ذوات بهر برای آنکه هر یک از
یا مابینه بالذات است با هر و حد متناهی است از ذوات اشکالی منافی است از فاصد هر یک یک آن ذوات بهر برای آنکه هر یک از
متناهی اشکالی منافی اشکالی منافی است از ذوات اشکالی منافی است از فاصد هر یک یک آن ذوات بهر برای آنکه هر یک از
بمعنی متفرق در مقدمه اولی خواهد بود که نظیر بالذات پس حکم اولی هر دو ممکن خواهد بود
نسبت با هر و حد که اشکالی منافی اشکالی منافی است از ذوات اشکالی منافی است از فاصد هر یک یک آن ذوات بهر برای آنکه هر یک از
و دیگری بر وجه خواهد بود بهر مثل اشکالی منافی است از ذوات اشکالی منافی است از فاصد هر یک یک آن ذوات بهر برای آنکه هر یک از
و بیکم سلسله اشکالی منافی اشکالی منافی است از ذوات اشکالی منافی است از فاصد هر یک یک آن ذوات بهر برای آنکه هر یک از

فاین که از امور انزاعیه خبر بدهد اشتقاق و عرض و وجود خارجی نمیگویم کلام در حق تعالی
آن عرضی شل کلام در انزاعیه است و نشانی شده باشد شقوق دیگر با الی نهاده
و ایضا چنانکه لازم می آید که در آن کل و اعداد و اجزای محل عرض شخصی موجود خارجی نبوده
بیشتر و لازم باطل است زیرا که هر عرض مگر الوجود و هر مملو الوجود معلول است پس هر یک از
عرضیه قیاسیه با عرضیه خاصیه نیستند است و بعضی از آن واجب که محل این شخص است
پس لازم می آید که آن واجب قابل و فاعلی به معنای شئی واحد و صفت و این محال است
پس نیست با و دیگر غیر واجب که محل این است پس لازم می آید که انفعال این واجب محال و از غیر خود
انفعال مستلزم آنکه نداشتند و این خلاف گفته شده که بنا بر اختیار این شئی محذور که
لازم می آید که تسلسل در اعتباری است نه در امور موجوده و تسلسل در امور اعتباریه
نزد حکما محال نیست از برای آنکه میگویم که حق آنست که ترتیب امور غیر نسبت به موجوده در نفس
الامر موجوده مطلق محال است مطلقا زیرا که هر امر موجود در نفس الامر وجه در امر عالم
داده و در اجرای بران تطبیق معانی که تفریق و تفریق نیست بماند آنکه وجود احوال
در احوال بعضی به غیر و بعضی دیگر از آنست نفس الامر که نظیر تسلسل و ایضا آنرا صحیح
نفس الامر آنست که هرگاه ذهن صحیح غیر عقل است و استند در اشتقاق با آن موضوع
و آنست که متبنا طاکت آن معنی را از موضوع و حکم با تصادف و تصادف آن صفت کند و
استبنا طاکت که درین در صفات غیر متبنا طاکت به ترتیب که صورته المعروضه است
و تریبیکر این شوا را تصادفات غیر متبنا طاکت نفس الامر است و ازین معنی که هیچ وجه از این
صحیح با وجود التفات علم بقیه که تصادفات استبنا طاکت صفات از موضوع حاصل میشود
حتی آنکه علم بصفات و اشتقاق که در مراتب اول سلسله ملاحظه اولی حاصل نمیشود و کیف

و در این دو یکدیگر که اگر واجب الوجود باشد و در این دو یکدیگر که اگر واجب الوجود باشد
در وجود معلول و اعداد و اجزای محل عرض شخصی موجود خارجی نبوده
او ایضا که عالم دیگر که در غیر عالم مادیات من ماده و عالم تجرد است و این دو یکدیگر که
موجود است اعداد و احوال این اثر واجب الوجود و بعضی دیگر که در غیر عالم مادیات من ماده و عالم تجرد است
نویسند یا شریک واجب در اینجا و امر واجب الوجود و دیگر است با هر یک از وجود و بطلان شئی اولی از
مستقیم معلوم شود و در بطلان شئی ثانی میگویم که چون موضوع چنانچه و صده واجب الوجود
بالذات است پس ممکنی که فرض کردیم که شریک واجب است در اینجا و اما شریک نیست در اینجا
بالذات مفروض و لازم می آید یا در تسلسل بقدر واجب بالذات و توانی با سایر احوال
و چون دانستی که واجب و موجود شئی اولیست که نسبت امتناع جمیع احوال را عدم احوال
او وجود معلوم است که چون نظریات ممکن شریک کنیم عدم او نظریات او جایز است
و عدم او شکی نیست از عدم فرض معلول پس نظریات ممکن شریک جایز خواهد بود عدم جمیع معلولات او
با عدم او پس جمیع احوال عدم معلولات که شریک نیست مفروض نظریات ممکن شریک مفروض شریک خواهد بود
بکه اعداد جز این خود عدم حاصل نیست الا نظریات واجب بالذات که علقه این
ممکنست که فرض کردیم که او کرده ایم پس بعد این ممکن معلولات او تمامی واجب بالذات است
و ممکن مفروض را اگر دخل در وجه معلولات بعد از دخول بطلان اعداد بیشتر است به غیر اینجا و
فاحصیت و در حکم اعداد و تقریر بران خبر که در کتب شریک است از اینجا که تفریق قاضیه نمیشود و معلوم
تو که استدلال نموده این مطلب با نظریات عالم واحد است پس احوال او نیز واحد خواهد بود
و ملو او بر وجه عالم اخیر نیست که صاحب رسایل الخوان الصفایم از ارسطو نقل
کنند که نام عالم حیوان و همه نفس است و در بعضی مواضع دلیل بر بعضی مقامات حدیث

سزاوارست که در این مرتبه بر این امر تأمل شود که هر چه از اجزای عالم جنسی میسر شود و شخصی متعلق است چه
محققان حکما و صوفیه میگویند پس عالم با تمام یک شخص واحد است مانند انسان واحد شخصی که بعضی را
با کبریا و دایره و نفس حق شخصی را متعلق است و حاصل دلالت آنست که چنانچه نظره سلیقه حکم میکند
باینکه فانی زید و وحدت نه متعلق به شخصی حکم میکند باینکه فانی عالم جمیع اجزای او است نه
متعلق باینکه او بوضعه عالم ارتباط اجزای او است بعضی بعضی و فانی ایشان باینکه یک مرتبه
غایت و فواید مصالح زیر که امر موجودی اجزای او است احتمال عقل منقسم است بدو قائل آنکه
اجزای او را بهیچ نحو ارتباطی باینکه یک مرتبه و این مجرد احتمال عقلیت
و ثانی آنکه اجزای او بعضی بعضی مرتبط و باینکه یک مرتبه متعلق به بعضی اجزای او بعضی
دیگر متعلق و ملته و متعلق است چنانکه در این اجزای او هر چه جزو او است و او را از
بعضی اعضا مانند دل و کبد بعضی دیگر رود و اعضای دیگر غده ای و غده ای و غده ای
فرا میگیرند و اگر امر منفرقه و متعلق باطراف بدن رسد دل و دماغ از این متعلق میشوند
و اگر طایفه مانند کس یا طعم یا شمع لذتی بظواهر بدن رسد دل و دماغ از آن متعلق
میشوند بلکه بر مرتبه در نفس شریک نیست که در شکل و وضع و مقدار هر عضو فواید
بجمله خاصه مرتبه است که قوام اعضای دیگر و ظهور افهام ایشان از ایشان توقف بر حصول آن
فایده دارد و در ذی متعلق شخصی نیست که جمیع اجزای عالم کبرا از وجود و ذات متاویف
ارضیه باینکه یک متعلق با ارتباطی است ششم با ارتباط و تعلقی که فواید اجزای بدن جزو
واحد و در میان نفس او متعلق است پس حاصل دلالت چنین خواهد بود که چنانچه نظره سلیقه
حکما میگوید باینکه موجد انسان واحد یک فاعل واحد است چنانچه میگویند باینکه مصالح جمیع
عالم کبرا از مادیات و مجردات که ششم با انسان واحد و در ارتباط و متعلق اجزای بعضی

بعضی

بعضی بعضی و متعلق و تقریر اجزای بعضی از بعضی یک و هر چه متعلق است باین وحدت و مادیات که
بعضی غایب و در کتب حقه بود از آنکه بیان کرده است که در این مرتبه حرکت شمس را طوله و عرض و عمق
و آنچه بر او مرتبه میشود از مصالح الارضیه و مادیات عبارت کای برادر اگر حکم کنیم این معانی را
که کفتم ترا که متعلق که برای که زمین و آسمان غیر از یک چیز است است هم دله و کل جهان غیر از یک
چیز است باینکه یک و هر چه متعلق باینکه آدی واحد که بعضی از او است و بعضی در راه
از زمین متعلق بود و از کربان و اصل طایفه که میان مادیات الارض و خارج منها و غیره
آسمان و مادیات کربان و از این شش ترا و هر کس که بگوید این شش را مضطر است باینکه
مضامی حکم که این کثرت را نظام و هر چه شده است حقیر که مراد او بصلان حکم صانع و وحدت
کاشیه و الشوق و الذوق و باو تصحیح که هر حق دوانی در بعضی دنیای فانی و خدایان
عبارت که اگر کسی دینه اعتقاد بقرن کشاید و کرد و کرد ای عالم باینکه او متعلق آن که عالم و مادیات
است که عالم جسمانی است همه را یک سلسله شش متعلق به بعضی در بعضی و هر یک
بنای خود مرتبط بیکدیگر همه را یک سلسله شش متعلق به بعضی در بعضی و هر یک
کبر که جمیع کاینات و عالم صغیر که انسان است متعلق به بعضی در بعضی و هر یک
که از دنیای ولایت و تصور علم است که ظاهر شده و او شش است که در نوع آنک جرم صغیر و
و یک انظار العالم الاکبر و در نوع و جامع و همه انسانی این معنی ظاهر است که حقایق مختلفه
الاحکام جمیع شده صورتی و صدفی پیدا کرده و بآن اعتبار شخصی و احد شده و این سخن
ارتباط و این جرم وحدت صانع صورت انتظام پذیرد از این نظر این سخن متعلق به مادیات و علم
میگوید که این وحدت و انتظام که در اجزای عالم واقع است جز بوحث صانع نه نشود و این
چنانچه مضمون کبر که کاینات و الله لا اله الا الله و تائیدی از آنست انق و پیشه است که

باعتبار دیگران و وجه معلومت پس لازم نمی آید تفاتی آثار و اضرار جمیع الوجوه و از وجهی باقی مانده
 که نسبت به آن نسبت و وجه با یعنی موجب و موجب که نسبت و تفاوت میان وجه و وجه با اعتبار
 شرح حکمت اشراق گفته که لایق از آن علی الوجب اضافات مختلفه در آنها با اضافه و اضافه
 یعنی کمبود نیست تصحیح جمیع الاضافات و تلك النسبة بعينها النسبة الاثنية والوجه باعتبار النسبة
 المعقولة باعتبار آخر و لهذا اصل ان معقولات ذات الحق لا ایهیات المكنة لیست الا قیوته نعم
 لا ایهیات پس لازم نمی آید که منتهی واحد موجب و غیر موجب به معانیت با هم واحد و از
 وجه ثالث باین که بودن وجه و صفت از بر امر وجود مستلزم در وجود انشراح در در
 وجه حقیقی بلکه وجه حقیقی محقق در ذات است و قائم بغیر نیست و مغایر جمیع ممکنات است
 و ممکنات متعلق و ارتباط با وجودند و غیر وجه انشراح سبب این متعلق به هر یک از این متعلقها
 منتهی میشود بلکه حقیقه انشراح او در ممکنات از متعلق نفع لازم است یعنی از وجه حقیقی که
 ممکن را ارتباط با و عارض کرده نه از متعلق بلکه لازم قیوته و در جواب از وجه را میگویند
 که اگر ادا نکند آن خصوصیات این طریق را باید بلکه بر طریق مشهوره تر وارد است که نظیر الباقی
 و از هر دو مندرج میشود باینکه نبوت شیئی یا متعلق شیئی یا نبوت شیئی از طرفین
 و متاخر از او نیست آنچه مسلم است در موضوع این استلزام است و محدود در حقیقت لازم نمی
 آید و همچنین آنچه مقصود از آن ذکر کرد که ماهیته معدوم و مکنونه مخصوص میشود باینکه متعلق
 و مرتبط وجه با نیز بر طریق مشهوره را میسر است و در فی تغییر و از هر دو طریق باین
 نحو مندرج میشود گفته شده که اگر مورد نیست که طرف نسبت نبوت یا متعلق باید فی
 نفس امتیاز و تعیینی داشته باشد و مجهول و نامشخص میگویند این معراض صحت زیرا که بر این
 از ایهیات بنفسها ممتاز است از ماهیته دیگر مثلاً انسانیت معنیست غیر فرشته و غیر حیوانیت

و این امتیاز

و این امتیاز قطع نظر از جعل تاثیر فاعل تحقق داده زیرا که فاعل انسانیت را انسانیت میکند بلکه نسبت
 فی نفس انسانیت است و متاخر است از فرشتگی و حیوانیت و امتیاز کافی نیست از برای طرف نسبت
 نبوت یا متعلق و ارتباط بودن و اگر مورد اول نیست که طرف نسبت متعلق با نبوت باید که قبل
 از این متعلق و نبوت امر مختص موجودی غیر اراده کرده بخصوص و تعیین موجودیت
 و تشخیص را میگویند این عین دعوی فرقیه است و دانستی که او غیر مسلم است و اگر مورد
 او استلزام است دانستی که از صحت او محدود و لازم نمی آید قیوته و از آنچه سمیت
 بحر یافت معلوم شد که آنچه از ظاهر عبارت منقول از شرح زور را از نظم فارسی بعضی
 عرفا که گفته استی بقیاس عقل اصحاب قیوته عارض اعیان و حقایق گفته لیکن
 بمکاشفات ارباب شهود استی عارضه و مروض و وجه مستفاد میگرد
 که ماهیات ممکنه نعت بوجود و عوارض او بعد باشند بنا بر تشبیه و تمثیل است و
 مراد ایشان و هر که باین نحو عبارت تو را از این مطلب گفته است این متعلق و ارتباط
 المکنه تشبیه است نسبتی که عارض مروض داشته باشد و همچنین تمثیلی که صوفیه گفته اند بوجه
 و در یا نور و مشکوه فی غیر ذلك من الاشياء حق است که نسبت زبور به منتهی
 من کلی یا بهیچ نسبتی از نسبت ندارد و عبارت است و اشارت به تفهیم که او متصور نیست
 و الله حق الحق بکماله و هو هیکل السبل و بر تو پوشیده نیست که بنا بر این طریق است
 الوجه بالذات را هر یکی در موجودیت حقیقی نخواهد بود چنانکه او را شریکی
 در واجبه بالذات و در اینجا ممکنات

نیست والله اعلم
 بحقیقه امکان

این است که در این کتاب
 از جهت این که در این کتاب
 از جهت این که در این کتاب
 از جهت این که در این کتاب

بیان وجود که از حاق ذات او مفهوم و وجود منتهی پیشو و غایت آن مگر
 موجود بالعیین پس بعد از مفهوم و وجود مشترک میان موجود بالعیین و وجود
 بالانتساب ممنوع خواهد بود و ایضا اگر این مفهوم عام مشترک میان موجود
 بالانتساب و میان موجود بالعیین پس باید که دلیل تحقق موجودیت باشد
 بلا تحقق داشته باشد و لکن نظر بر آنچه متفرع در کرده اند در محل منع نیست
بیان اگر موجود منتهی بر از ذات موجود بالعیین باعتبار آنکه موجود
 بالعیین نیست پس قبول نداریم که مشترک میان موجود بالعیین و موجود
 بالانتساب و اگر موجود منتهی بر از ذات موجود بالعیین باعتبار آنکه
 موجود بالعیین نیست پس خواهد بود که منتهی خارج از مقام بحث **بیان** اگر
 در مقام اعتراضیت مشهور که صورت لزوم نیست که وجود نسبت
 فرع و وجه ظرفیت است اگر نسبت علت و وجه ظرفیت بر لازم حریف تقدم
 شای بر نفس و منع فرجه در مقام بسندیت است لازم مستند
 معلولیه واجبیت و مستند است که بعضی از وجهات فایض از وجود
 واجب نباشد و لازم باطلست پس خواهد بود مفهوم **بیان** اگر
 چند میان امتیاز و وجود ملازم است پس در هر نظری که امتیاز حاصل شود
 وجه هم در آن ظرف حاصل خواهد بود پس گاهی که امتیاز مستند
 ترجیح بلا مرجح خواهد شد با آنکه بعضی صفت ذات محل تامل است **بیان** اگر
 و افضل المتأخرین افاضین خوانداری در روایتی مذکور گفته که
 بسبب این نسبت چیز که منطوق صدق موجود در خارج تواند شد عینه

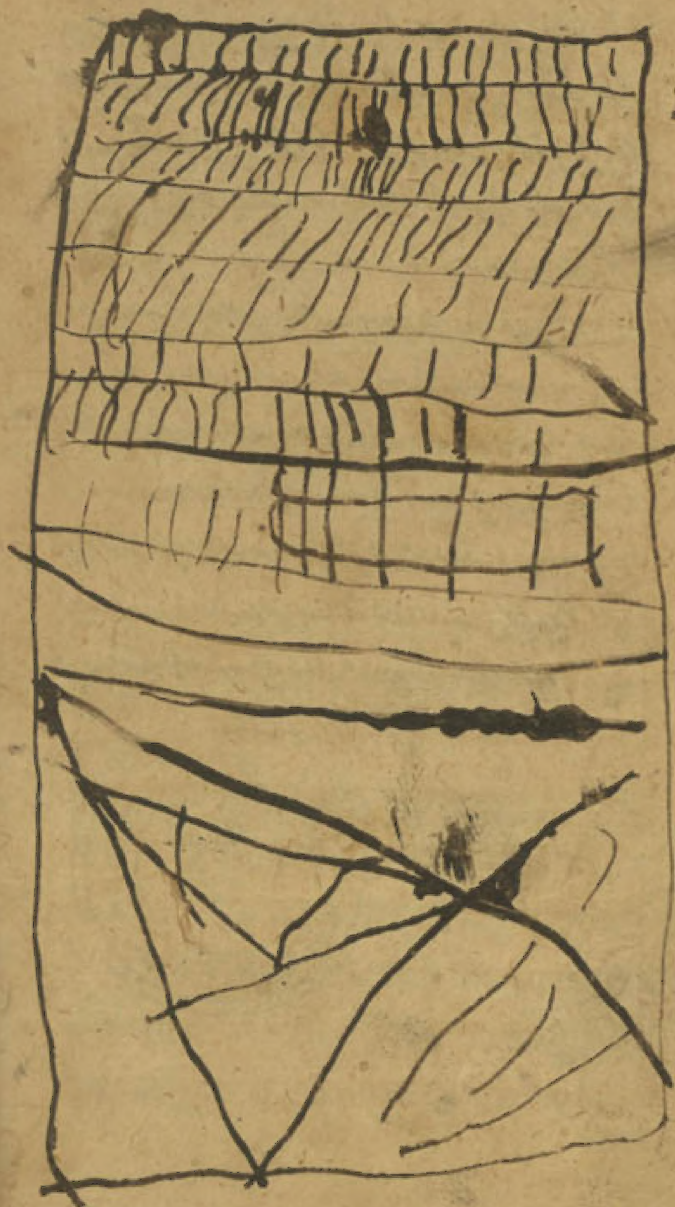
میرسد یا نه بر تقدیر اول راجع میشود اینند مذهب اهل و اایل در تقدیر ثانی
 چه جایز نباشد که موجود بر معدوم صادق **بیان** اگر بر آنکه جمیع حکیم
 قاضیه باینکه معلول وجود میشود بتاثر علت پس لازمست بر او که قایل شود باینکه
 وجود معلول باید که از علت برسد و چیزی صوفی قایل نیست که معلول بتاثر علت وجود پیدا
 پس خود او برای تحقق علیته و معلولیه نفس ارتباط و تعلیق کافیه چند اعتقاد میدهد میگویم که
 صاحب مذهب فخری المتأخرین اگر حکمیت پس لازم می آید بر او که قایل بوصول وجود
 بهیئت اگر چه بر او لازم می آید معنی عظیم که اشاره بر آن افاضین کرده و اگر صوفی
 بر قایل نخواهد بود وجود معلول بتاثر علت و گاهی خواهد بود برای تحقق علیته و معلولیه
 نزد او نفس ارتباط و تعلیق و لازم خواهد آمد بر او ارتفاع احکام و تجلوب دادن
 این وجه که احکام متوجه معدومات ثابت است و مقتضای خلاء از حصه وجودی
 که معدوم مذکور بان قاضیه من حیث انها حصه مقتضای احکام مذکور بجای آرد
 و لوازم مقتضای مذکور راجع بجانب معدوم مذکور میگردد ۵ منت

امی قدس است در ستم خط ایستاد
 رکنه رحمت آفا نور عسرا من فرج

چون که از این خط ایستاد
 در ستم خط ایستاد

سوی است که در خط ایستاد
 بیابان ایستاد در خط ایستاد
 بصدور شریف خط ایستاد
 در خط ایستاد در خط ایستاد

قال المومنین غیر السلام
 الغریب من لا جیب له
 دامن کا به عید السلام
 افضل من شیت کن ایامه
 حج کی امن شیت کن ایامه
 استغن عن شیت کن ایامه
 نظر

Handwritten text in Persian script, likely a continuation of the historical account, mentioning events related to the city of Isfahan and the activities of the local population.